

Dějiny,

jak je možná neznáte

10 mýtů o křesťanství ve světle historických faktů

P. Pavel Zahradníček

ediční řada
A.M.I.M.S. M.

Dějiny, jak je možná neznáte

10 MÝTŮ O KŘESŤANSTVÍ
VE SVĚTLE HISTORICKÝCH FAKTŮ

P. Pavel Zahradníček

A.M.I.M.S.

Autor: P. Pavel Zahradníček
Název: Dějiny, jak je možná neznáte
Podtitul: 10 mýtů o křesťanství ve světle historických faktů

Foto na obálce: Przemek Szczepaniuk (Flickr)
Fotografie i celá obálka je šířena pod licencí CC BY-NC 2.0
(znění licence viz <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.0/>)

Vydal: A.M.I.M.S. z.s., Vranov nad Dyjí – Přímětice – Bítov
Ve spolupráci s: Matice cyrilometodějská s. r. o., Olomouc
Rok vydání: 2016
Ediční řada: A.M.I.M.S. M. (tj. knihy pro misijní použití)
Vydání: první
Sazba: Ondřej Prokop Vaněček
Tisk: Michal Jiříček, M+M, Borotice
Náklad: 50.000 výtisků

S církevním schválením Biskupství brněnského č.j. Ep/585/11 ze dne 3. 5. 2016

 Šířeno pod licencí Creative Commons CC BY 3.0 – celou publikaci nebo její části je tedy možné dále šířit, pokud uvedete autora a zdroj (úplný text licence najdete na <https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>); některé grafické prvky publikace mají uvedenu vlastní licenci – viz údaje u jednotlivých obrázků.

Kompletní texty většiny publikací, které vydává A.M.I.M.S. (včetně misijních knih ediční řady A.M.I.M.S. M., tedy i této knihy), najdete na internetových stránkách FATYMu www.fatym.com a na www.amims.net. Zde je také možné knihy objednat i v papírové podobě (jen za příspěvek na tisk a poštovné).

ISBN 978-80-7266-422-1

Foto: Wikimedia Commons

Svatý Benedikt z Nursie († 543 nebo 547 po Kristu) na fresce od Fra Angelica v kostele San Marco ve Florencii. Tento muž dal nejen západnímu mnišství, ale i celé Evropě do vínku heslo „Ora et labora“ (Modli se a pracuj). Papež Benedikt XVI. si při svém zvolení 19. dubna 2005 vybral jméno právě tohoto svätce, aby připomněl jeho mimořádný význam pro Evropu a celou západní civilizaci.

Foto: Wikimedia Commons

Georges Lemaître (†1966) byl belgický katolický kněz, astronom a profesor fyziky na Katolické univerzitě v Leuven. Přišel s teorií rozpínajícího se vesmíru, která bývá často, ale mylně připisována Edwinu Hubbleovi. Jako první odvodil zákonitost, která dnes bývá nazývána Hubbleův zákon, a odhadl velikost konstanty ovlivňující rozpínání vesmíru, která se dnes nazývá Hubbleova konstanta. Tyto objevy publikoval v roce 1927, dva roky před tím, než vyšel Hubbleův článek. Lemaître také přišel s tím, co se dnes nazývá „velký třesk“ – s teorií původu vesmíru, kterou nazýval „hypotézou pravěkého atomu“ nebo „kosmickým vejcem“.

(podle en.wikipedia.org/wiki/Georges_Lemaître)

Obsah

Předmluva	8
1. Nález Ježíšova hrobu i s jeho kostmi?	10
2. Žil skutečně Ježíš Kristus?	20
3. Zfalšovaná Bible?	30
4. Papežka Jana?	44
5. Křížové výpravy do Svaté země	53
6. Za co vděčí naše civilizace katolické církvi	66
7. Církev nepřítelem vědy a pokroku?	74
8. Mýtus o víře v plochou Zemi	88
9. Případ Galileo Galilei	99
10. Pius XII. – Hitlerův papež?	110
Tuto knihu pro vás připravil A.M.I.M.S.	121
A.M.I.M.S. již pro vás připravil (objednávání knih)	122
Časopis Milujte se!	124
Televize TV-MIS.cz	124
Podpořte, prosím, novou ediční řadu A.M.I.M.S. M.	125

Předmluva

Dějiny jsou opředeny mnoha mýty. Některé z nich vznikaly z neznalosti, jiné byly vytvářeny záměrně. Často je dokonce možné doložit, kdy a kdo je vytvořil... Řada těchto mýtů se u nás ve 20. století dostala i do učebnic. Dodnes mají velmi houževnatý život. Jsou opakovány, lidé jim věří – a skutečnost je často přesně opačná. Právě na to chce kniha upozornit a poskytnout fakta, díky kterým si každý může udělat svůj názor.

To, o čem se zde dočtete, je většinou historikům dávno známé – i když kniha odráží také některé nové poznatky. Cíl této knihy je však ryze popularizační: lidem, kteří nejsou historiky, poutavě a čtivě přiblížit fakta, která jsou pro odborníky v daném oboru většinou samozřejmá, ale pro širokou veřejnost u nás mnohdy velmi překvapivá. A věřím, že alespoň některá fakta z této knihy zaujmou i čtenáře historika. V době úzké specializace dokáže jen málokdo obsáhnout znalosti z celého svého oboru. Zvláště pokud je ten obor tak rozsáhlý jako lidská historie...

Knihy tematicky nepokrývá celé církevní dějiny. Je řada témat, která by stála za podobné populární zpracování a přiblížení, aby se oddělily mýty a fakta: inkvizice, čarodějnické procesy, templáři, Giordano Bruno... Také zde se to, v co „lidé věří, že to tak bylo“, často velmi liší od obrazu, který nám zprostředkovávají historické prameny. Ještě vyhraněnější je tato situace v našich národních dějinách: doba krále Václava IV., mistra Jana Husa a husitských válek, kdy se během několika desetiletí naše země přeměnila z politického a kulturního centra Evropy na její bezvýznamnou periferii (ze světoznámé Karlovy univerzity, první ve střední Evropě, se na více než 100 let stalo učiliště regionálního významu, bylo zničeno nesmírné množství památek a napáchány nevyčísitelné kulturní škody) – tato doba je mnohými stále považována za dobu rozkvetu a jakýsi pomyslný vrchol národních dějin. A doba rozkvetu a obnovy se nazývá „doba temna“... Snad se časem podaří přiblížit podobným populárním způsobem i tato a další témata.

Jednotlivá témata původně vycházela samostatně v časopise *Milujte se!*, nyní byla částečně přepracována a spojena do jedné knihy.

Nejen za velké množství poznatků, které ve svých pracích shromáždili a přehledně uspořádali, ale také za velmi výstižné formulace, které

jsem pak sám nejednou použil i v této knize, vděčím především dvěma historikům: Němci Michaelu Hesemannovi (konkrétně jeho knize: Hessemann, Michael, *Die Dunkelmänner. Mythen, Lügen und Legenden um die Kirchengeschichte*. Augsburg; Sankt Ulrich Verlag, 2007) a Američanovi Thomasovi E. Woodsovi (vřele doporučuji jeho knihu – bestseller vydaný i v českém překladu: Woods, Thomas E., jr., *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*. Praha; Res Claritatis, 2008). V těchto knihách případní zájemci najdou také rozsáhlé odkazy na prameny k daným tématům. Naopak tato kniha jich vzhledem ke svému popularizačnímu poslání obsahuje jen velmi omezené množství – jsou hlavně tam, kde jsem je považoval za zajímavé pro čtenáře.

Tato publikace vychází v tištěné i v elektronické podobě. Tištěnou je možné si nejen pro sebe, ale i pro další šíření ve vašem okolí objednat jen za příspěvek na tisk (30 Kč) + obyčejné poštovné přímo u vydavatele, tj. u A.M.I.M.S. z. s. – viz www.amims.net a informace na konci této knihy. Jako e-kniha vychází v PDF formátu a je v kompletní verzi ke stažení zdarma na www.amims.net a na www.fatym.com. Jak tištěná, tak i elektronická verze knihy je šířena pod licencí Creative Commons CC BY 3.0, to znamená, že je ji možné dále volně šířit (v celku nebo po částech), pokud uvedete pramen (podrobnosti licence na www.creativecommons.org; část obrazového materiálu má uvedenu samostatnou licenci).

P. Pavel Zahradníček

1.

Nález Ježíšova hrobu i s jeho kostmi?

Mýty související s křesťanstvím vůbec nemusejí být staré. Vznikají stále. Stalo se již téměř pravidlem, že se čas od času objevují senzační zprávy a „dokumenty“, jejichž obsah se dá shrnout do věty: „Poslední objevy ukázaly, že ve skutečnosti je všechno jinak.“ Píše se o nově objevených neznámých evangeliích, jsou prezentovány podivné počítačové rekonstrukce Ježíšovy podoby nebo můžete žasnout nad šiframi a tajnými poselstvími, které do svých děl ukryli známí umělci.

K jednomu z mediálně neoblíbenějších témat, o kterém natočil film i oscarový režisér James Cameron, patří hrob „Ježíše, syna Josefova“ a jeho rodiny objevený v roce 1980 v Jeruzalémě. Málokdo však ví, že jiný hrob s touto kombinací jmen byl nalezen v Jeruzalémě již v roce 1931...

Hrobka pod staveništěm

Pojďme si nejdříve společně s historikem Michaelem Hesemanem, který se tomuto „modernímu mýtu“ podrobně věnoval, zrekapitulovat historii celého nálezu: V březnu 1980 narazili dělníci při stavebních pracích na okraji Jeruzaléma v oblasti, která se jmenuje Talpiot, na hrob z doby krátce před přelomem letopočtu. Hrob se nachází asi 2,5 kilometru jižně od jeruzalémské Chrámové hory. Byl, podobně jako všechny hrobky tohoto stáří, vytesaný ve skále. Záchraný arche-

ologický výzkum vedl dr. Josef Gath z jeruzalémského Rockefellerova muzea. Nález nepřinesl nic zvláštního. Šlo o typický hrob zbudovaný v době krále Heroda Velikého. Čtvercová hrobová komora byla po straně vybavena kamennou lavicí. Leželo na ní vždy tělo posledního pohřbeného, dokud nepodlehlo rozkladu. Tělo bývalo pomazáno olejem a zabaleno do plátna. V šesti nízkých štolách bylo deset kamenných truhel – osuárií, které sloužily k uchování kostí. Když tělo zemřelého zetlelo, položili zbylé kosti, stále ještě zaba-

Foto: Wikimedia Commons, Tamarah (CC BY-SA 3.0)

Osuárium „Ježíše, syna Josefova“ (v popředí uprostřed) a další židovská osuária nalezená v Jeruzalémě – z expozice The Israel Museum, Jerusalem

lené v plátně, do osuária. „Deset osuárií, devět nedotčených, jedno rozpadlé,“ poznamenal dr. Gath při prvním průzkumu hrobky.

Jména zajímavá...

V následujících dnech vyhotovil Gathův asistent Shimon Gibson náčrty a fotografie nálezu. Potom, po krátkém obřadu slouženém rabínem, byly kosti z osuárií přeneseny na hřbitov a pohřbeny. Byla nařízena obvyklá opatření, aby

hrob nebyl stavbou nad ním zničen. Potom bylo vydáno povolení k pokračování stavebních prací. Osuária byla přenesena do depozitáře izraelské Správy památek v Rockefellerově muzeu. Pět z devíti zachovaných osuárií neslo nápisy se jmény zemřelých: Mara Mariamene, Jehuda (tj. Juda), syn Ješuův (tj. Ježíšův), Matya, Jose (zdrobnělina jména Josef), Maria – jen poslední z nich bylo trochu zajímavé: Ješua (Ježíš), syn Josefův.

Foto: 2x-Wikimedia Commons, deror_avi (CC BY-SA 3.0)

Osuárium „Ježíše, syna Josefova“, nalezené v Talpiotu v Jeruzalémě, pochází z 1. století (The Israel Museum, Jerusalem); dole detail nápisu „Ježíš, syn Josefův“

Komu by při čtení nápisu neproběhla hlavou myšlenka na slavného nositele tohoto jména, od jehož narození počítáme náš letopočet...

... ale velmi obvyklá

„Kdyby se to dostalo do rukou pár senzacechtivým novinářům, měli bychom tu hotové peklo!“ řekl

prý tehdy dr. Gath své sekretářce. Ve skutečnosti však šlo o jména v té době velmi obvyklá. Nález nezbudil žádnou pozornost – do rukou senzacechtivých novinářů se tehdy nedostal. Žádnou senzaci také nebyl.

V roce 1994 byly reprodukce nápisů a další fotografie z místa

nálezu publikovány v odborné literatuře – v *Katalogu židovských osuárií*, který sestavil L. Y. Rahmani. Vydala ho Izraelská správa památek (viz prameny za touto kapitolou).

Katalog dokumentuje celkem 895 do té doby nalezených osuárií. Z nich 220 neslo jména zemřelých. Ta představují zajímavé svědectví o tom, jak velmi málo vynalézaví byli tehdy Židé při výběru jmen. Z celkem 160 mužských jmen dochovaných na osuáriích byla nejčastější: Šimon (26x), Josef (19x), Juda (18x), Lazar (16x), Jan (12x), Ježíš (11x). Z tohoto výčtu plyne zajímavý poznatek: téměř jedna pětina mužů se v Ježíšově době jmenovala Josef nebo Ježíš. Nejčastější ženská jména byla Marie (20x z 80 dochovaných ženských jmen na osuáriích), Marta (11x) a Salome (8x). Čtvrtina žen nesla jméno Marie.

Kolik bylo Ježíšů?

Počet obyvatel Jeruzaléma v tehdejší době se odhaduje asi na 80 000. Předpokládejme, že při-

bližně polovina z nich byli muži. Jednoduchý výpočet ukazuje, že asi 2700 mužů v Jeruzalémě se jmenovalo Ježíš (toto jméno znamená „Bůh je spása“). Z nich více než 300 muselo být těch, jejichž otec se jmenoval Josef. Přibližně každý dvěstěpadesátý obyvatel Jeruzaléma byl Ježíš, syn Josefův!

Pro logicky uvažujícího člověka zůstává pouze jediná otázka: Jak to, že se našel jen jeden hrob s nápisem „Ježíš, syn Josefův“? Vždyť takových hrobů musely být jen v okolí Jeruzaléma stovky!

Další hrob

Ve skutečnosti není nález v Talpiot s nápisem „Ježíš, syn Josefův“ zcela jedinečný. Již v roce 1931 představil při své přednášce v Berlíně archeolog Eleazar Sukenik nález osuária, na kterém bylo rovněž napsáno „Ježíš, syn Josefův“. V Rahmaniho *Katalogu židovských osuárií* je zaneseno pod číslem 9. Víc takových nápisů na osuáriích se zatím nenašlo jen proto, že hrobku si mohla dovolit jen nejbohatší část obyvatel, a kromě toho tři čtv-

Není možné si představit situaci, kdy apoštolé hlásají v Jeruzalémě Ježíšovo zmrtvýchvstání, a jeho tělo leží v rodinné hrobce – a ještě s nápisem.

Foto: Flickr, bromy (CC BY-SA 2.0)

Chrám Božího hrobu v Jeruzalémě – Kristův hrob se nachází pod větší kopulí

tiny nalezených židovských osuárií nejsou žádnými jmény označeny.

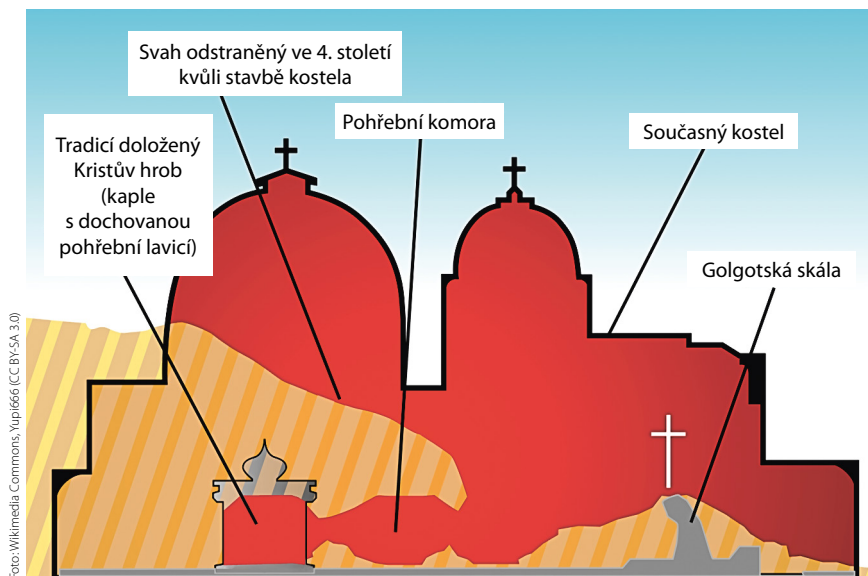
Jméno „Ježíš, syn Josefův“ bylo tehdy ve skutečnosti ještě méně originální, než je dnes například jméno Jan Svoboda. Podobně pokud se každá čtvrtá žena jmenovala Marie, byl spíše vzácností hrob, ve kterém nebyla ani jedna Marie pohřbena.

Tyto skutečnosti jsou znalcům starověkého judaismu samozřejmé. Průměrnému Evropanovi jsou však jména Marie, Ježíš a Josef, nalezená na osuáriích v Talpiot, známa především z Nového zákona. Další

podrobnosti už zná jen málokdo... Na to vsadili i ti, kteří se v nedávné době pokusili z nálezů hrobu v Talpiot udělat senzaci.

Mohlo jít o hrob Svaté rodiny?

O hrob rodiny Ježíše Krista, ve kterém by byl pohřben i on sám, nemohlo jít ani teoreticky. Pomineme-li nejdůležitější skutečnost, že totiž dle starobylé křesťanské tradice se skutečný hrob Ježíše Krista nachází zcela jinde (od 4. století nad ním stojí Chrám Božího hrobu), můžeme uvést nej-

Průřez Chrámem Božího hrobu, šrafované jsou vyznačeny části skal, které byly odstraněny (přesný tvar odstraněných částí není znám)

méně čtyři důvody, které vylučují, že by mohlo jít o hrobku Ježíšovy rodiny.

Kázání o zmrtvýchvstalém, ležícím v rodinném hrobě?

V osuáriu označeném „Ježíš, syn Josefův“ byly nalezeny ostatky zemřelého. To, co mělo být největším trumfem těch, kteří se snaží senzačním způsobem nález zpopularizovat jako nález hrobu Ježíše Krista, se ve skutečnosti obrací proti nim. Není možno si představit situaci, kdy apoštolové hlásají v Jeruzalémě Ježíšovo zmrtvýchvstání, a jeho tělo přitom leží v několik málo kilo-

metrů vzdáleném, mnoha lidem známém hrobě jeho rodiny a pak je přemístěno do osuária, na kterém je dokonce vyryto jeho jméno. I kdyby tato situace nastala, nejpozději při dalším úmrtí v rodině, spojeném s pohřbem, ale ve skutečnosti okamžitě po svém prvním kázání o zmrtvýchvstání (o svátku Letnic, padesát jedna dní po Ježíšově pohřbu) by apoštolové museli být velmi snadno usvědčeni ze lži. Bylo by zbytečné, aby velekněží šířili zprávy o tom, že apoštolové ukradli Ježíšovo tělo z hrobu, jak o tom vypravuje Matoušovo evangelium (Mt 28,13), a aby apoštolové opakovaně vyslyšali, jak o tom

Foto: Flickr, katsniffen (CC BY-SA 2.0)

Kaple nad Božím hrobem – samotný hrob byl vážně poškozen Peršany roku 614

svědčí kniha Skutků apoštolů (Sk 4,1–22; Sk 5,17–42).

Hrobka rodiny z Jeruzaléma

Při tak velkém množství stejných jmen v Ježíšově době bylo třeba jednotlivé osoby nějak blíže určit a vzájemně rozlišit. Používal se dvojí způsob. V rámci jedné obce se uváděl otec, někdy i dědeček. Tak tomu bylo i u Ježíše – pouze v Nazaretě byl označován jako „syn tesaře“ (Mt 13,55). Mimo vlastní obec by ale takový přívlástek (např. syn Josefův, syn tesařův...) příliš užitečný nebyl – ani Ježíše tak nikdo podle svědectví evangelíí nenazýval jinde než v Nazaretě.

V místech mimo bydliště se proto používalo přízvisko, které upřesňovalo, odkud dotyčný je (Jidáš Iškariotský – z Kariot, Šimon z Kyreny...). Proto také Ježíš byl mimo Nazaret označován jako Ježíš Nazaretský nebo Galilejský.

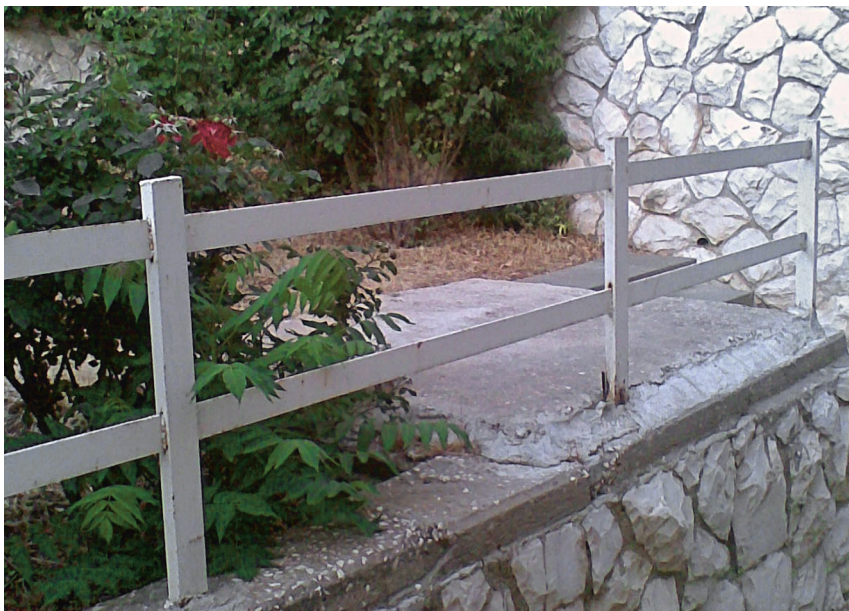
A protože na osuáriích nalezených v hrobce v Talpiot žádná taková místní určení nejsou, je téměř jisté, že jde o místní obyvatele. To znamená, že všichni pohřbení jsou z Jeruzaléma. Ale ani Ježíš, ani jeho rodina z Jeruzaléma nebyli!

Hrobka bohatých lidí

Financovat stavbu hrobky si mohli dovolit jen zámožné rodiny.

Foto: Wikimedia Commons, Debresser (CC BY-SA 3.0)

Betonová deska, která dnes po záchranném archeologickém výzkumu zakrývá údajnou „Ježíšovu hrobku“ mezi obytnými domy v jeruzalémské čtvrti Talpiot

Na základě archeologických nálezů odborníci odhadují, že v Jeruzalémě Ježíšovy doby mělo hrobku jen asi 50 nejbohatších rodin. Nic však nenasvědčuje tomu, že Ježíšova rodina patřila k nejbohatším vrstvám. Právě naopak. Přibližně v době, kdy byla hrobka vybudována, tedy na konci vlády krále Heroda Velikého (zemřel na jaře roku 4 před Kristem – v počítání našeho letopočtu od narození Krista je tedy pravděpodobně několik let chyba, protože Ježíš se podle Matoušova evangelia narodil ještě za Herodova panování), přinesli podle Lukášova evangelia

Skutečný Ježíšův hrob v Jeruzalémě se nachází jinde. Ale od okamžiku vzkříšení je již prázdný...

Josef a Maria po narození Ježíše jako oběť dvě hrdličky nebo dvě holoubata (Lk 2,24). To byla podle Mojžíšova zákona, zachyceného ve starozákonní biblické knize Levitikus, oběť, kterou po narození prvorozeného syna přinášeli

v jeruzalémském chrámě chudí lidé, kteří si nemohli opatřit ročního beránka (Lv 12,8).

Ani hrobku, ani v Jeruzalémě

Ježíšova rodina tedy nepatřila k „horním padesáti“, které měly své hrobky. Je tedy zbytečné uvažovat, kde by se rodinná hrobka Svaté rodiny nacházela, kdyby nějakou měla. Přesto se o to pokusme. Jedno místo můžeme s jistotou vyloučit: Jeruzalém. Je třeba si uvědomit, že pohřeb se vzhledem k značně teplému podnebí konal v den úmrtí. Rodina neměla k městu žádný mimořádný vztah. Matoušovo evangelium naznačuje, že blízcí Ježíšovi příbuzní žili v Nazaretě (srov. Mt 13,55). Tam také s největší pravděpodobností zemřel a byl pohřben svatý Josef, Ježíšův pěstoun. Evangelia o něm v době, kdy Ježíš opustil Nazaret, již vůbec nehovoří. Poslední událost, při které je zmiňován, se odehrála, když bylo Ježíšovi dvanáct let... Předpokládá se proto, že Josef zemřel v Nazaretě ještě před začátkem Ježíšovy veřejné činnosti.

Osuárium Marie Magdalské?

V roce 2007 natočil James Cameron, držitel tří Oskarů, film *The Lost Tomb of Jesus (Ztracený Ježíšův hrob)*, který se tváří jako odborný dokument. Dokazuje v něm, že

objev hrobky v Talpiot je svědectvím, že Ježíš byl obyčejný člověk, jehož ostatky nakonec skončily v hrobě vedle jeho manželky a syna... Jeho manželka prý byla Marie Magdalská. Že žádný takový nápis nebyl v hrobce nalezen? Marii Magdalské prý patřilo osuárium s nápisem Mara Mariamene – alespoň podle tvůrců filmu. To, že jméno Mara nemá nic společného s jménem Marie, ale jde o zkrácené jméno Marta, běžný divák přece neví...

Historik Michael Hesemann říká: „Někdy se zdá, jako by se celé jedno průmyslové odvětví živilo tím, že předkládá alternativní historii křesťanství, která sice nemá nic společného se skutečností, přesto však výborně plní svůj účel.“ Tím účelem je vydělávat peníze.

Mnoho jiných, jen ne Ježíš z Nazareta

Bylo velmi mnoho těch, kteří se jmenovali Ježíš, syn Josefův. Těžko říci, kdo byl muž, jehož ostatky byly nalezeny v osuáriu označeném tímto jménem v hrobě na jeruzalémském předměstí Talpiot. Jednoho ale může historik se základními znalostmi starověkého judaismu s jistotou vyloučit. Je to ten, o kterém asi 20 let po jeho zmrtvýchvstání napsal Pavel z Tarsu ve svém prvním dopise (máme

Foto: Flickr, commensalfamily (CC BY-SA 2.0)

Dodnes zachovaný skalní hrob s otáčivým kamenem v blízkosti Jeruzaléma – jde o hrob podobného „konstrukčního typu“, jako byl Ježíšův skutečný hrob, ze kterého se po jeho zničení Peršané v roce 614 dochovalo jen torzo

dochovaný ještě Pavlův druhý dopis adresovaný tamtéž) poslaném křesťanům do řeckého města Korintu: „Vyučil jsem vás především v tom, co jsem sám přijal, že Kristus zemřel ve shodě s Písmem za naše hříchy; že byl pohřben a že vstal z mrtvých třetího dne

ve shodě s Písmem; že se ukázal Petrovi a potom Dvanácti. Pak se zjevil více než pěti stům bratřím najednou – většina z nich dosud žije, někteří však už zesnuli. Potom se zjevil Jakobovi, pak všem apoštolům. A po všech jako poslední jsem ho uviděl i já...“ (1 Kor 15,3–8).

Prameny:

Hesemann, Michael. *Die Dunkelmänner. Mythen, Lügen und Legenden um die Kirchengeschichte*. Augsburg; Sankt Ulrich Verlag, 2007.

Rahmani, L. Y. *A Catalogue of Jewish Ossuaries in the Collections of the State of Israel*. Jerusalem; Israel Antiquities Authority, 1994.

2.

Žil skutečně Ježíš Kristus?

Je život Ježíše Krista jen mýtus a ve skutečnosti nikdo takový vůbec nežil? Jsou lidé, kteří si to dodnes myslí. Mnozí jen opakují, co slyšeli nebo co se před několika desetiletími učili ve škole...

A nebo je naopak pouhým nepodloženým mýtem přesvědčení, že Ježíš Kristus nikdy nežil? Zajímavé je, že poprvé se tvrzení, že Ježíš vůbec nežil, vyskytuje teprve před necelými dvěma sty lety! Přišel s ním Bruno Bauer ve své třísvazkové knize „Kritika evangelijních dějin synoptiků“, kterou vydal v letech 1841 až 1842 v Lipsku.

Už od prvního století po Kristu vytýkali nepřátelé křesťanům mnoho věcí: údajné neřesti, nenávisť k lidskému pokolení, dokonce i to, že zapálili město Řím (v roce 64 to na ně svedl císař Nero), že jedí na svých shromážděních lidské maso (to tvrdili ti, kteří slyšeli o Eucharistii – „o jedení Kristova těla a pití jeho krve“), že křesťané jsou ateisté (protože nevěří v římské bohy), že se Ježíš nenarodil z panny a že byl čarodějník (to tvrdili v Talmudu židé)... – ale nikdy jim nikdo nevytkl, že jejich zakladatel Ježíš Kristus je vymyšlená postava! O tom nikdy nepochybovali ani jejich nepřátelé.

Stovky historických pramenů

Smrt a zmrtnýchvstání Ježíše Krista se datuje kolem roku 30. Z prvního a druhého křesťanského století existuje mnoho historických pramenů, které svědčí o jeho životě. Nejde jen o prameny pocházející z křesťanského prostředí – těch je samozřejmě nejvíce –, ale dokonce i o několik pramenů sepsaných pohany! A také o svědectví zaznamenaná židovským historikem Josephem Flaviem.

Svědectví nejvýznamnějšího židovského historika

Máme štěstí, že nejvýznamnější starověký židovský historik Josephus Flavius se narodil v roce 37 – tedy jen několik let po smrti a zmrtnýchvstání Ježíše Krista. Ve svém rozsáhlém historickém díle *Židovské starožitnosti* sice popisuje celé dějiny Židů, ale doba, ve které žil Ježíš a apoštolové, mu byla velmi blízká. Díky Josephu Flaviovi víme velmi přesně, jak vypadal v Ježí-

Foto: Flickr, jimforester (CC BY-NC-ND 2.0)

Jedno z nejstarších vyobrazení Krista (3. stol.) v Kalixtových katakombách, podzemním křesťanském pohřebišti. Zobrazen jako tzv. Dobrý Pastýř (podle 10. kapitoly Janova evangelia). Křesťané se vyobrazení Krista na kříži v prvních staletích vyhýbali – kříž tehdy budil podobné asociace jako dnes například šibenice.

šově době Jeruzalém a jak se tehdy žilo v Judsku a v Galileji. Mimořádně podrobně píše o králi Herodovi, za jehož panování se Ježíš podle Matoušova evangelia narodil, píše i o Janu Křtiteli, o židovských velekněžích – také o těch, o kterých píší i evangelia, o Pilátovi... A co je pro nás nejdůležitější: na dvou místech píše o Ježíši Kristu.

„Jakub, bratr Ježíše nazývaného Kristus“

Jednou Ježíše pouze letmo zmíní, když hovoří o zabití Jakuba, „bratra Ježíše, který byl nazýván Kristus“ (kompletní znění textu viz str. 23). Je to jen stručná zmínka. Ale sama o sobě by stačila, abychom nemuseli pochybovat o historické existenci Ježíše Krista. Na vysvětlenou je třeba ještě dodat, že slovo „bratr“ Židé používali i pro bratrance, a dokonce i pro ještě vzdálenější příbuzné, a podobně tomu bylo i s označením „sestra“. Jde tu o Jakuba – Ježíšova příbuzného, který byl představeným první křesťanské církevní obce v Jeruza-

Máme štěstí, že nejvýznamnější starověký židovský historik Josephus Flavius se narodil v roce 37 – tedy jen několik let po smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

lémě. Je to postava dobře známá nejen ze spisů Josepha Flavia, ale i z Bible. S tímto „Jakubem, bratrem Páně“ se setkáváme v textech Nového zákona – například v Listu apoštola Pavla Galaťanům (Gal 1,19).

Testimonium Flavianum

Ve spisu Josepha Flavia je však ještě jedno místo, kde píše o Ježíšovi. Historikové mu dali latinské jméno *Testimonium Flavianum*, tj. *Flaviovo svědectví*:

V té době žil Ježíš, moudrý člověk, můžeme-li ho vůbec nazývat člověkem; konal totiž neuvěřitelné věci a učil lidi, kteří s potěšením přijímají pravdu. Získal si mnohé z Židů a také mnohé z pohanů. On byl ten Kristus („kristus“ v řečtině znamená totéž co v hebrejštině „mesiáš“ – pozn. redakce). A když ho Pilát na radu našich předních mužů odsoudil na kříž, ti, kteří ho prvně milovali, ho neopustili. Znovu se jim totiž zjevil třetího dne živý, tak jak o něm tuto a tisíc dalších úžasných věcí předpověděli Boží proroci. Kmen křesťanů, tak po něm nazvaných, dodnes nevyhynul.“

(Židovské starožitnosti XVIII 3,3)

Ten text je velmi zvláštní. Vypadá to totiž, jako by Josephus Flavius byl křesťanem – jako by snad sám

„ALE TENTO MLADÝ ANÁŠ, O KTERÉM JSME JIŽ HOVOŘILI, KTERÝ SE UJAL VELEKNĚZSTVÍ, BYL MUŽEM ODVÁŽNÉ POVAHY A VELMI OPOVÁŽLIVÝ – PATŘIL TAKÉ K SEKTĚ SADUCEJŮ, KTERÍ JSOU VELMI TVRDÍ PŘI SOUZENÍ NARUŠITELŮ ZÁKONA, VÍC NEŽ OSTATNÍ ŽIDÉ. JAK JSME JIŽ VIDĚLI, KDYŽ TEDY ANÁŠ MĚL TUTO POZICI, MYSLEL SI, ŽE MÁ NYNÍ VHODNOU PŘÍLEŽITOST. FESTUS BYL MRTVÝ A ALBINUS BYL TEPRVE NA CESTĚ (PORCIUS FESTUS A LUCCEIUS ALBINUS BYLI NEJVYŠŠÍ ŘÍMŠTÍ PŘEDSTAVITELÉ V JERUZALÉMĚ – PROKURÁTOŘI V JUDSKU; ALBINUS VYSTRÍDAL FESTA V ÚRADU PROKURÁTORA PRAVDĚPODOBNĚ V ROCE 62 PO KRISTU A TAK JE TATO UDÁLOST POMĚRNĚ PŘESNĚ DATOVATELNÁ – POZN. REDAKCE). A TAK SHROMÁŽDIL VELERADU ZE SOUDCŮ A PŘIVEDL PŘED NĚ BRATRA JEŽÍŠE, KTERÝ BYL NAZÝVÁN KRISTUS, JEHO JMÉNO BYLO JAKUB, A NĚKTERÉ DALŠÍ. A KDYŽ JE OBŽALOVAL JAKO TY, KTERÍ PORUŠUJÍ ZÁKON, NECHAL JE UKAMENOVAT.“

(Josefus Flavius: Židovské starožitnosti XX 9,1)

věřil v Božství Ježíše Krista i v jeho zmrtvýchvstání. Jenže on křesťanem nebyl... To dosvědčuje i Origenes (185–256 po Kr.), jeden z významných starokřesťanských autorů.

A nebo je to místo později nějak upravené? Někteří historikové se

Foto: Wikimedia Commons

Křesťané sloužící jako živé pochodně při zahradních slavnostech císaře Nerona. Obraz Henryka Siemiradzského „Neronovy pochodně“, 1876 (detail)

domnívali, že stačilo při opisování nepatrně změnit několik slov a text „pokřesťanštit“. Nemusel by v tom být špatný úmysl. Prostě opisovač upravil text tak, jak mu z jeho křesťanského pohledu dával lépe smysl. Jenže nikdo nezmění všechny opisy, které kolují. Zůstane nějaká stopa. A dřív nebo později se většínou najde...

A pak přišla senzace. Na zkoumání spisů Josepha Flavia mají totiž velký zájem i izraelští badatelé – jeho texty jsou jedním ze základních pramenů k historii jejich národa. A tak v roce 1971

publikoval Shlomo Pines, profesor Hebrejské univerzity v Jeruzalémě, arabský text, který do té doby unikl pozornosti vědců. Je to s největší pravděpodobností původní verze tohoto „Flaviova svědectví“. Nachází se v arabsky psané knize *Kitab al-'unvan (Universální dějiny)*. Sepsal je Agapios z Hierapole (arabským jménem Mahhub ibn Qustantin), křesťansko-arabský učenec, který žil v 10. století. V knize se píše:

„V té době byl moudrý člověk, který byl nazýván Ježíš. Žil dobrým živo-

tem a byl známý svými ctnostmi a měl mnohé z Židů a také mnohé z jiných národů za své učedníky. Pilát ho odsoudil na kříž a k smrti. Ale ti, kteří se stali jeho učedníky, se svého učednictví nevzdali a vyprávěli, že se jim zjevil třetího dne po své smrti a že žije. A podle toho že snad je mesiášem, o kterém proroci vyprávěli úžasné věci.“

(viz Shlomo Pines: *An Arabic version of the Testimonium Flavianum and its implications*. Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem, 1971)

Můžeme si být téměř jisti, že nyní známe původní text tzv. Flaviova svědectví. Fakta jsou v něm stejná, ale jsou vyjádřena s určitým odstupem – přesně takovým, jaký můžeme u židovského historika, který nikdy v Ježíše Krista neuvěřil, předpokládat.

Tacitus: „Původce toho jména je Kristus, který byl popraven...“

Svědectví o Ježíši Kristu nám zanechalo i několik římských historiků. Jedním z nich je Cornelius Tacitus. Narodil se někdy kolem roku 55 po Kristu. Ve svém latinsky psaném díle *Anales (Letopisy)* velmi barvitě píše o požáru Říma v roce 64 po Kristu a o tom, jak císař Nero, aby odvrátil pozornost od sebe, nastrčil jako žháře křesťany:

„Skrze lidskou pomoc, skrze dárky císaře, skrze oběti na uspokojení bohů se nedala vyvrátit špatná zvěst o tom, že požár byl založen z rozkazu. Proto Nero, aby všemu udělal konec a utišil řeči, obžaloval jiné z tohoto zločinu, a trestal je nejkruťějšími mukami – ty, kteří byli kvůli svým zločinům lidem nenáviděni

Foto: Flickr, Philippe Garcelon (CC BY-SA 2.0)

Foto: Flickr, Archaeology Archive Project (CC BY-SA 2.0)

Foto: Wikimedia Commons, 1452000 (CC BY-SA 3.0)

Dobové busty římských císařů: Tiberius, Claudius a Nero

a byli nazýváni křesťané. Původce toho jména, Kristus, byl za vlády Tiberiovy popraven prokurátorem Pilátem z Pontia. Ač na okamžik potlačena, pověra ta vybuchla s novou silou, nejen v Judsku, odkud pochází, ale i v Římě, kde se sbírá z celého světa zlo a ohavnost.“

(Tacitus: *Letopisy XV,44*)

Tacitus potom popisuje způsoby mučení, jakému byli křesťané podrobeni – mimo jiné i noční zahradní slavnost, při které křesťané sloužili jako živé pochodně! Císař Nero pro tuto slavnost dal k dispozici své zahrady. Jiný římský historik Suetonius říká, že utrpení křesťanů začalo nakonec budit u lidu soucit. Tyto události se staly i námětem pro světoznámý, několikrát zfilmovaný historický román *Quo vadis*, který napsal nositel Nobelovy ceny za literaturu Henryk Sienkiewicz. Pro nás je však v tuto chvíli Tacitova zpráva důležitá jako jedno z nejstarších mimokřesťanských svědectví o Kristu, popraveném v Judsku prokurátorem Pontiem Pilátem za vlády římského císaře Tiberia (vládl 14–37 po Kristu).

Suetonius, vyhnání Židů z Říma a „Chrestos“

O pronásledování křesťanů v době Nerona píše i římský historik Gaius

Suetonius Tranquillus. Narodil se kolem roku 70 po Kristu a zemřel někdy po roce 122. Jeho dílo *De vita Caesarum* (do češtiny překládané jako *Životopisy dvanácti císařů*) bylo velmi populární u císařského dvora. Když píše o pronásledování křesťanů v Neronově době, Ježíše Krista výslovně nezmiňuje:

„Potrestáni byli křesťané (latinsky christiani), rod lidí oddaných nové a škodlivé pověře.“

(Suetonius: *Životopisy dvanácti císařů*; Nero 16)

Důležité je však jeho svědectví o události, která se v Římě odehrála o patnáct let dříve, v roce 49 po Kr. za vlády císaře Claudia. Při té příležitosti Krista zmiňuje:

„Židy, kteří na popud jakéhosi Chresta neustále působili nepokoje, vyhnal z Říma.“

(Suetonius: *Životopisy dvanácti císařů*; Claudius 25,4)

O vyhnání Židů z Říma se zmiňuje i Bible – konkrétně kniha Skutky apoštolů: „Potom Pavel odešel z Athén do Korinta. Tam se sešel s jedním Židem, jmenoval se Akvila a pocházel z Pontu. Se svou manželkou Priscillou přišel před krátkým časem z Itálie, protože Claudius dal rozkaz, aby všichni

Foto: Flickr, by pldtbenman (CC BY 2.0) / Ondřej P. Vaněček

Fragment dedikačního nápisu na budově, kterou Pontius Pilát postavil ke cti císaře Tiberia v Cesarei (1. století) – vidíme slova TIBERIEVM, (PONT)IVS PILATVS, (PRAE)FECTVS IVDAE(A)E; kopie vystavená v Cesarei, originál uložen v Milánu

Židé opustili Řím.“ (Sk 18,1n) Údaje z textů římských historiků a údaje z Nového zákona do sebe zapadají jako dílky jednoho velkého puzzle.

Možná vás také překvapilo, že Suetonius píše *Chrestos*, a ne *Christos*. Je to v důsledku takzvaného itacismu: řecká písmena *e* (epsilon) a *i* (ióta) se v té době vyslovo-

vala stejně. Je vidět, že Suetonius o Kristu mnoho nevěděl. Dokonce se zřejmě domníval, že ten Chrestos, kvůli kterému se Židé hádají, je v Římě...

Plinius Mladší: „Zpívají Kristu jako bohu“

„Císaři, máme problém!“ – Tak by se dal shrnout obsah dopisu,

Údaje z textů římských historiků, archeologické nálezy a údaje z Nového zákona do sebe zapadají jako dílky jednoho velkého puzzle.

Foto: Wikimedia Commons, Giovanni Dall'Orto

Klanění tří mudrců dítěti Ježíši, část sarkofágu z římských katakomb (3. stol.)

kteří roku 111 po Kristu napsal římský místodržitel v Bythínii (v části dnešního Turecka) nazývaný Plinius Mladší do Říma císaři Trajánovi. Píše, jak se v jeho provincii velké množství lidí obrátilo na křesťanství, a žádá o rady, jak postupovat. Některé křesťany vyslyšel a nyní je charakterizuje slovy:

„Tvrдили však, že celá jejich vina nebo pomýlení bylo pouze v tom, že se scházeli v určitý den před úsvitem (jde o neděli – pozn. redakce), zpívali střídavě píseň k počtě Krista jako boha a zavazovali se přísahou ne k nějakému zločinu, ale že se nedopustí krádeží, loupeží ani cizoložství, že dodrží dané slovo

a že nezaprou majetek jim svěřený, až budou požádáni o jeho vrácení. Potom se prý rozcházeli a opět se shromažďovali k požívání pokrmu, zcela obyčejného a nevinného.“

(Plinius Mladší: *Dopisy* X,96)

Ve svém dopise nejenže zmiňuje Krista, ale potvrzuje, že ho křesťané nectili jen jako nějakého významného člověka, ale jako Boha.

Další prameny hovoří...

Stručné zmínky, které mohou potvrzovat historičnost osoby Ježíše Krista, nacházíme i v dalších textech, které sepsali nekřesťanští autoři prvního a druhého století: Thallus (kolem 55 po Kr.), Mara Bar Serapion (snad 1. nebo 2. stol.), Lukian ze Samosaty (kolem 170 po Kr.).

Ale pak je zde velké množství křesťanských pramenů: 27 knih Nového zákona (nejstarší sepsána v roce 50 po Kristu, nejmladší nejpozději na počátku 2. století),

Ale pak je zde velké množství křesťanských pramenů!

Foto: Wikimedia Commons, LKA NRW (CC BY-SA 2.0)

Rekonstrukce podoby apoštola Pavla, kterou na základě historických podkladů provedl ve spolupráci s kriminalistou historik Michael Hesemann. Žid Pavel patřil k farizeům, měl ale i římské občanství. Nejprve křesťany pronásledoval. Po setkání se vzkříšeným Ježíšem Kristem se obrátil (30. léta 1. stol.). Jeho dopisy jsou nejstarším křesťanským písemným svědectvím o Kristu – starším než evangelia. Byl popraven v Římě (roku 64 – 67) v době Neronova pronásledování křesťanů.

dochovaný dopis v pořadí čtvrtého papeže sv. Klementa, napsaný křesťanům do Korintu (90. léta 1. stol.), sedm dochovaných dopisů

Prameny k dalšímu studiu:

České překlady některých starokřesťanských děl 1. a 2. stol. na <http://patrologie.fatym.com>
 Řecké, latinské a anglické texty děl antické literatury na www.perseus.tufts.edu
de.wikipedia.org/wiki/Außerchristliche_antike_Quellen_zu_Jesus_von_Nazaret
en.wikipedia.org/wiki/Sources_for_the_historicity_of_Jesus

sv. Ignáce z Antiochie (rok 107 po Kristu), některá tzv. apokryfní evangelia, pocházející již z přelomu 1. a 2. století, starokřesťanský spis *Didaché* z konce 1. století a pak velké množství starokřesťanských spisů z druhého století... (některé z nich v českém překladu viz **patrologie.fatym.com**). I mezi spisy z konce 2. století je řada velmi zajímavých textů: například pět knih *Adversus haereses (Proti bludům)* od sv. Ireneje, biskupa v Lyonu, který v mládí naslouchal vyprávění sv. Polykarpa a ten znal osobně sv. Jana, nejmladšího z Ježíšových apoštolů...

Jen k málo událostem starověku máme tolik pramenů jako ke křesťanství a k osobě jeho zakladatele Ježíše Krista. Pro někoho to může znít velmi překvapivě, ale je to tak.

K málo událostem starověku máme tolik pramenů jako ke křesťanství a k osobě jeho zakladatele.

3.

Zfalšovaná Bible?

Zápletka známého románu Šifra mistra Leonarda je postavena na tom, že Církev údajně ve 4. století zfalšovala evangelia a vypustila z nich nepohodlné skutečnosti. Stalo se to prý krátce po tzv. ediktu milánském, kterým římský císař Konstantin roku 313 ukončil pronásledování Církve a povolil její oficiální působení v rámci Římské říše. Tím se dostáváme k otázce: Jak je to vlastně s rukopisy Bible?

Pohádka jako z 19. století

Kdyby s podobnými tvrzeními o zfalšování evangelií přišel někdo v 19. století, možná by mohl mít úspěch... Po dlouhá staletí totiž pocházely nejstarší známé dochované biblické rukopisy skutečně až ze 4. a 5. století. Navíc se většinou ani nevědělo, že jsou tak staré, protože nebyly známy metody, kterými by se dalo jejich stáří spolehlivě určit. Paleografie – věda, která dnes určuje s velkou přesností stáří starověkých rukopisů – je poměrně mladá... Ale pojďme sledovat dějiny objevování starých biblických rukopisů od začátku. Je to příběh téměř detektivní.

Papyrus – za málo peněz málo muziky...

Originály Nového zákona byly psány na papyru. Vyrábí se z rostliny *Cyperus papyrus*, trochu

podobné našemu rákosu, která se vyskytuje hlavně v Egyptě. Lodyha se podélně nařezala na tenké proužky. Ty se položily kolmo přes sebe, slepily, slisovaly a usušily.

Papyrus byl sice levný (celý nepopsaný svitek stál v Egyptě asi tolik, kolik byla celodenní mzda, v Řecku, kam se dovážel, stál dvojnásobek), ale dlouho nevydrží. Možná jste někdy viděli, co se stane se senem, když leží několik desetiletí na půdě – začne se rozpadat na prach... S papyrem je to dost podobné, za normálních okolností se nejpozději během tří století vlivem vzdušné vlhkosti rozpadne.

Originály Nového zákona se již rozpadly

Když například svatý Pavel psal nebo diktoval, jak bylo tehdy zvykem, svůj krátký list Filemonovi, použil jen jeden list papyru, který

Foto: Flickr, zrim (CC BY-NC-ND 2.0)

Foto: Flickr, Allison Mickel (CC BY-NC-ND 2.0)

Foto: Wikimedia Commons, Giovanni Dall'Orto

Foto: Flickr, Allison Mickel (CC BY-NC-ND 2.0)

Foto: Flickr, khowaaga1 (CC BY-NC 2.0)

Foto: Wikimedia Commons, Giovanni Dall'Orto

Výroba papyru: rostlina cyperus papyrus, řezání lodyhy na plátky, máčení, lisování, zpracování proužků tlakem (někdy i paličkou), lepení a hotový svitek

potom přeložil, zapečetil a odeslal. Delší novozákonní biblické texty byly napsány pravděpodobně na papyrový svitek – např. Lukášovo evangelium bylo na svitku asi 10 metrů dlouhém. Svitky bývaly popsány jen po jedné straně – na rozdíl od tzv. kodexů, které měly listy popsané z obou stran.

Žádný z originálů některé z novozákonních (ani starozá-

konních) biblických knih se nezachoval a prakticky není naděje, že by někdy v budoucnu mohl být některý novozákonní originál objeven. Proč? Souvisí to s krátkou životností papyru a s místy, kde originály vznikly nebo kam byly poslány.

Existují totiž prakticky jen dva způsoby, jak je možno papyrus uchovat výrazně déle než tři století.

Foto: Flickr, masterplan (CC BY 2.0)

Klášter sv. Kateřiny založený v 6. stol. (Sinajský poloostrov, Egypt) – místo nálezu „Kodexu sinajského“, jednoho z nejstarších biblických rukopisů na pergameni

Jednak tzv. konzervace – uzavření mezi dvě skla, které se používá dnes –, to ovšem ve starověku s papyry nikdo nedělal... Druhou možností je, že se papyrus dostane do suchého pouštního písku. Proto také většina dochovaných papyrů pochází z Egypta. Kdyby některé z evangelií bylo napsáno v Egyptě nebo kdyby například svatý Pavel adresoval některý ze svých listů do Egypta, byla by ještě naděje, že tam dodnes leží někde v písku a jednoho dne bude nalezen. Ale žádné evangelium či jiná novozákonní kniha v Egyptě sepsána

nebyla ani žádný list tam nebyl adresován...

Nutno však podotknout, že originál se nedochoval ani u žádné antické knihy. Všechna řecká a římská literární díla známe jen z opisů. V tom není Bible žádnou výjimkou.

Pergamen vydrží

Od 2. století se začíná objevovat pergamen. Jde o velmi trvanlivý, ale také mnohem dražší materiál. Je to jemně vyčiněná kůže, která je tak tenká a na povrchu tak vyhlazená, že na první pohled připomíná tvrdší, jakoby lehce mastný papír.

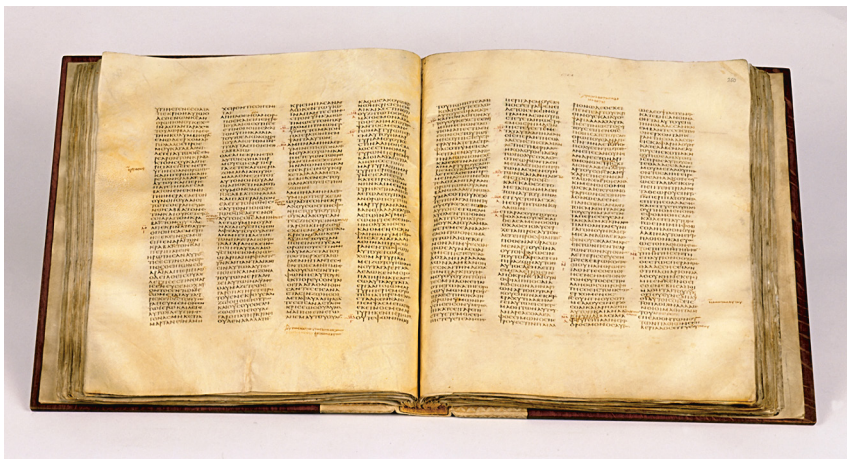

Foto: www.codex-sinaiticus.net

„Kodex sinajský“, napsaný na pergameni (rukopis z let 330–360 po Kristu)

Foto: Wikimedia Commons, Michal Maňas (CC BY 2.5)

Výroba pergameni ze zvířecí kůže

Oproti tomu papyrus spíše připomínal spleené seno... Křesťané začali pergamen pro opisy Písma svatého používat až ve 4. století. A právě z té doby pocházely ještě před sto třiceti lety nejstarší známé opisy Bible.

Nejstarší svědkové novozákonního textu na pergameni

Z poloviny 4. století je tzv. *Kodex vatikánský*. Od konce středověku se nachází ve Vatikánské knihovně. Ze stejné doby je i *Kodex sinajský*, který našel německý badatel Konstantin von Tischendorf v roce 1844 v klášteře svaté Kateřiny pod horou Sinaj. Jde o opisy, které jsou od doby sepsání originálů Nového zákona vzdáleny přibližně 250–300 let. To se sice může na první pohled zdát jako

*Všechna řecká
a římská literární
díla známe jen
z opisů.*

Foto: Wikimedia Commons, Leszek Janiczuk (CC BY-SA 4.0)

„Kodex vatikánský“, napsaný na pergamenu (4. století)

dlouhá doba, ale ve skutečnosti takto krátký odstup mezi sepsáním originálu a zachováním nejstarších kopií je u děl antické literatury něčím velmi výjimečným. Pro srovnání: například Platonovo dílo se nám zachovalo v nejstarších opisech, které jsou o 1300 let mladší než originál. A nikdo nepochybuje, že bylo po celou tu dobu velmi věrně opisováno.

Století biblických papyrů

Přesto však, pokud by někdo před sto třiceti lety tvrdil, že Cír-

kev po takzvaném konstantinovském obratu přepsala evangelia (tedy po tom, co roku 313 obdržela od římského císaře Konstantina Velikého *ediktem milánským* svobodu, a dokonce zanedlouho i státní podporu), bylo možno argumentovat proti jeho názoru jen nepřímou. Do roku 1895 totiž nebyl známý žádný opis novozákonního textu, který by sahal až do doby před uznáním křesťanství, tedy do doby krvavých pronásledování ze strany Římské říše, kdy se křesťané museli skrývat a jejich

posvátné knihy byly často zabavovány a ničeny.

Jenže pak přišlo 20. století, které bychom mohli nazvat stoletím biblických papýrů. Předehrou byl rok 1896, kdy byly v egyptském Oxyrynchu nalezeny dva listy papýru, které se dnes nacházejí v Britském muzeu pod signaturou 782. Podle mezinárodní klasifikace novozákonných biblických papýrů nese tento nálezný označení P⁵. Dva nalezené listy pocházejí ze 3. století (tedy z doby pronásledování Církve před konstantinovským obratem) a je na nich první a dvacátá kapitola Janova evangelia – včetně popisu setkání zmrtevýchvstalého Ježíše s Marií Magdalskou. A co je nejpodstatnější: text souhlasí s tím, který byl do té doby známý z *Vatikánského* a *Sinajského kodexu*!

Papýry a Chester Beatty

V roce 1931 se v *Times* objevila senzační zpráva F. Kenyona, ředitele Britského muzea, že soukromému sběrateli A. Chesterovi Beattymu se podařilo zakoupit vzácné biblické papýry. Jak se později ukázalo, další část ze stejného nálezu získala Vídeňská národní knihovna a Michiganská univerzita. Dnes nesou tyto papýry označení P⁴⁵ a P⁴⁶ a obsahují velké části všech čtyř evangelíí, Skutků apoštolů a Pavlových listů. Opis evan-

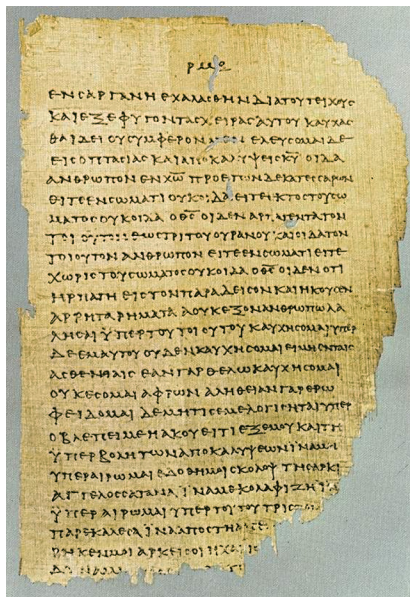

Foto: Wikimedia Commons

Jeden list z rozsáhlého rukopisu P⁴⁶ psaného na papýru; obsahuje opisy Pavlových listů pořízené kolem roku 200, snad dokonce krátce před koncem 2. století. Část listů uchovávána ve sbírkách Chester Beatty Library v Dublinu, část je ve vlastnictví Michiganské univerzity.

gelíí a Skutků pochází ze začátku 3. století, opisy Pavlových listů byly pořízeny kolem roku 200 – snad dokonce krátce před koncem druhého století. Odstup mezi

Je to jen náhoda, že Bible je nejlépe doložené dílo starověku?

Foto: Wikimedia Commons

Papyrus P⁶⁶ pocházející přibližně z roku 200 s velkou částí Janova evangelia

sepsáním originálu se tak zmenšuje na pouhých 100–150 let. Je to něco, co nemá obdobu u žádného jiného antického literárního díla. Nabízí se otázka: Je to jen náhoda, že Bible je nejlépe doložené dílo starověku, nebo je to něco víc než pouhá náhoda?

Více než stovka papyrů

Do dnešního dne bylo nalezeno více než sto různých papyrů s novozákonním textem. Mezi nimi zvlášť významné jsou tzv. Bodmerovy papyry: P⁶⁶ s velkou částí Janova evangelia pocházející přibližně z roku 200 a P⁷⁵ ze začátku 3. století s velkou částí Lukášova a Janova evangelia. Mimořádně důležitý je i papyrus P⁵² (papyrus Ryland), který se dnes nachází v Manches-

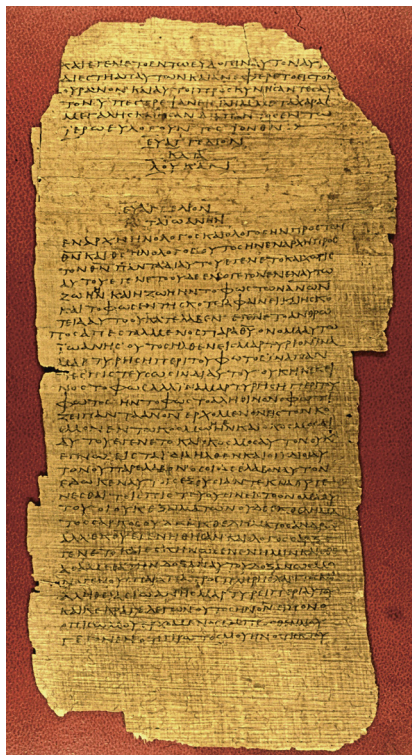

Foto: Wikimedia Commons

Jeden z listů rozsáhlé kolekce papyrů P⁷⁵ ze začátku 3. stol. s velkou částí Lukášova a Janova evangelia

teru. Jedná se jen o malý útržek papyru popsaný z obou stran, který zachycuje úryvek Janova evangelia – scénu, ve které se Pilát ptá, zda je Pán Ježíš král (Jan 18,31–33 a 37–38). Významné je jeho stáří. Na základě takzvaných paleografických známek (typ papyru, písma, úprava textu) byl datován přibližně do roku 130. Jde tedy o opis pořízený pravděpodobně méně než čtyřicet let od vzniku

Foto: Wikimedia Commons, Pixom (CC BY-SA 3.0) / 2x Wikimedia Commons, courtesy of JRUL

Speciální bezpečnostní vitrina, ve které je uchováván fragment nejstaršího opisu novozákonního textu – Papyrus P⁵² pocházející přibližně z roku 130 (J. Rylands Univ. Library, Manchester). Detail zachycuje líc a rub tohoto fragmentu se dvěma částmi 18. kapitoly Janova evangelia.

Janova evangelia! Tento papyrus byl publikován v roce 1935 a jeho nález znamenal konec teorií, které se v té době snažily dokazovat, že Janovo evangelium vzniklo až v polovině druhého století.

Žádné přepisování se nekonalo

K začátku třetího století, tedy pro dobu více jak sto let před *ediktem milánským*, je možno sestavit z dochovaných rukopisů většinu

textu Nového zákona – některá místa jsou doložitelná dokonce pomocí dvou, nebo i více různých

U Mrtvého moře bylo nalezeno více než 200 hebrejských, aramejských a řeckých biblických rukopisů.

velmi starých rukopisů. A výsledek? Žádné Církví organizované přepisování evangelií se nekonalo ani po *ediktu milánském*, ani ve dvou staletích před ním. Text byl věrně přepisován, a pokud při opisování vznikly nějaké odchylky (a ty samozřejmě vznikaly), je dnes k dispozici tolik materiálu, že vzniklé odchylky lze vzájemným srovnáváním dochovaných textů snadno rozpoznat. A nejen to – ve většině případů je možné i spolehlivě určit, jaké čtení bylo v původním textu. Míst, kde není možné s jistotou rozhodnout, jaká byla původní podoba originálu, zůstává dnes jen velmi málo. A co je důležité: nejedná se o rozdíly, které by nějak podstatně ovlivňovaly chápání věroučného poselství Písma svatého. Bez nadsázky můžeme říci, že přesnost, s jakou dnes známe celý originální text Nového zákona, nemá v dosavadních dějinách obdoby.

*Porovnávají se
varianty z téměř
100 novozákonních
papyrů, více než
250 majuskulních
a 2500 minuskulních
rukopisů.*

A co Starý zákon?

Dosud jsme hovořili o novozákonním textu. Někoho však může napadnout otázka: A jak je to se Starým zákonem? Jeho texty přece zachycují řadu proroctví, která se podle přesvědčení křesťanů naplnila na Pánu Ježíši. Zejména kniha proroka Izaiáše jich obsahuje tolik, že Izaiáš bývá někdy nazýván evangelistou Starého zákona. Nebyl dodatečně starozákonní text nějak upravován, aby lépe „ladil“ s Ježíšovým životem?

Ale je třeba si uvědomit, že knihy Starého zákona byly opisovány nejen křesťany, ale také židy, takže vzájemné srovnání by velmi rychle prozradilo rozdíly. Přece židé, kteří nevěří, že Ježíš je předpovězený mesiáš, nemají nejmenší důvod texty Starého zákona při opisování upravovat tak, aby dávala proroctví lépe „seděla“ na Ježíše...

Objevy u Mrtvého moře

I zde ale přineslo 20. století mimořádný přelom. Byl jím nález tzv. *Kumránských rukopisů* neboli svitků od Mrtvého moře. Obsahují mimo jiné i velké množství opisů starozákonních biblických textů z doby před Kristovým narozením.

Nález má zajímavou historii. V roce 1947 hledal mladý arabský pastevec z okolí Betléma ztra-

Foto: Flickr, Derek N Winterburn (CC BY-ND 2.0)

Kumránské jeskyně u pobřeží Mrtvého moře – místo nálezu velkého množství židovských rukopisů ze 3. stol. před Kristem až 1. stol. po Kristu

cenou ovci v Judské poušti. Místo ovce našel poblíž severozápadního pobřeží Mrtvého moře jeskyni se starými rukopisy. V následujícím desetiletí bylo nalezeno více než 200 hebrejských, aramejských a řeckých biblických manuskriptů nejen v okolních, celkem jedenácti jeskyních, ale i na dalších místech v Judské poušti při pobřeží Mrtvého moře – například v ruinách

Foto: Wikimedia Commons, Andrew Shiva (CC BY-SA 3.0)

Pevnost Masada, zničená Římany v roce 63, je dalším z míst nálezů židovských rukopisů (v pozadí Mrtvé moře)

židovské pevnosti Masada. Nejstarší z nalezených rukopisů obsahuje části Druhé knihy Mojžíšovy a pochází přibližně z roku 250 před Kristem. Mezi nalezenými rukopisy se nejčastěji vyskytuje Kniha žalmů (36x), Deuteronomium (29x) a Izaiáš (21x).

Náhoda? Prozřetelnost?

Díky těmto nálezům víme velmi přesně, jak vypadal nejen téměř celý hebrejský Starý zákon v době před Kristovým narozením a těsně po něm, ale z velké části známe i podobu jeho tehdejšího řeckého překladu – tzv. *Septuaginty*.

Foto: Wikimedia Commons, Ricardo Julio Gandelman (CC BY 2.0)

Foto: flickr, maximus-shoots (CC BY-NC-ND 2.0)

Foto: archiv „Milujte se!“

Papyrový svitek 1QIsa^a z Kumránu s kompletním textem Izaiáše, vystavený ve Svatyni Knihy (snímky nahoře), součásti The Israel Museum Jerusalem

Většina svitků se dochovala ve velmi poškozeném a neúplném stavu. Nejlépe zachovaný je svitek 1QIsa^a z doby asi 70 let před Kristovým narozením. Obsahuje kompletní text knihy proroka Izaiáše – evangelisty Starého zákona. Je i toto jen náhoda? Nebo za tím můžeme vidět určitý Boží záměr?

„Chybička se vloudila“ – a dnes víme kam...

Zkuste opsat několik kapitol textu z nějakého evangelia – a nebo z jakékoliv jiné knihy – a pak dejte výsledek práce někomu jinému zkontrolovat. I při pečlivé práci zřejmě najde nějakou chybu. Chyb se dopouštěli i opisovači před

<p>την ὁμων ὡν χρεϊαν εχετε προ του ομας αιτησαι αυτον · 9 Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς · Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς · ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου · 10 ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου · γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆ γῆς · 11 τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἔπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον · 12 καὶ ἄφεσ ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἠφῆκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν · 13 καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἦ 44 VI 14 Ἐὰν ὁ γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ τοῦ οὐρανοῦ ·</p>	<p>9-13 : L 11,2-4 7,11; 23,9app Is 63,16; 64,7s Sir 23,1,4 1P 1,17 · M1 1,6 Is 29,23 Ez 36,23 17,6 I Act 1,3,6 · 7,21; 26,42p 1Mc 3,60 Prv 30,8; 27,1 J 6,32 14s; 18,21-35 Sir 28,2 2P 2,9 Ps 17,30 Ⓞ Sir 33,1 · 5,37 J 17,15 2Th 3,3 2T 4,18 12I Mc 11,25s Kol 3,13</p>
---	--

5 Ὅτι σὴναι (sed ... εστῶτες καὶ προσευχομενοι) D it | Ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ 565. 700.1241. I 844
 M | Ὅτι K L W Δ Θ 565. 579. 1241. 1424. I 844 M f • 6 Ὅτι (4 v. l.) ἐν τῷ φανερω L W Θ
 f¹³ 33 M it syr^h | τὸ ἄνθρωπος B D Z f¹ pc aur ff¹ k vg sy^{s,c} co; Or Eus • 7 Ὅτι ὁποκρῖται B 1424 sye
 mae • 8 Ὅτι ὁ θεός ο π. υμ. N¹ B sa mae; | ο π. υμ. ο ουρανοῦ 047. 892c. 1424 pc syh;
 (Or)^{pt} | τὸ ἄνθρωπος D L W Z Θ 0170^{vid} f⁽¹⁾.13 33 M latt sy^{s,c,p} bo; Or^{pt} | ὁ ἀνοίξει τὸ στόμα D h
 • 9 Ὅτι οὐρανοῦ mae; Didache • 10 Ὅτι D* a b c k bo^{mss}; Tert Cyp | Ὅτι τῆς D L Θ f¹³ M | τὸ ἄνθρωπος
 B W Z Δ f¹ pc • 11 Ὅτι cottidianum it vg^{mss} | supersubstantialem vg | perpetuum sye |
 necessarium sy^(p).h | venientem sa | crastinum mae bo • 12 Ὅτι τῆν ὀφειλην Didache | τὰ
 παραπτώματα Or | ὁ ἀφίμεν D (L) W Δ Θ 565 pc co? | ἀφίμεν N¹ f¹³ M co?; Di-
 dache | τὸ ἄνθρωπος B Z f¹ pc vg^s syr^h • 13 Ὅτι τῶν 17 vg^s | (1 Chr 29.11-13) ὁτι σου εστιν n

Ukázka části strany s modlitbou Otčenáš (Mt 6,9–13) z moderního kritického vydání Nového zákona (Nestlé-Aland: Řecko-český Nový zákon, Česká biblická společnost, 2011; vydáno podle Novum Testamentum Graece Nestlé-Aland, 27. vydání). Pomocí speciálních značek a zkratk v textu a v kritickém aparátu ve spodní části strany jsou vyznačeny všechny významné odchylky od textu, např. v 9. verši starokřesťanské překlady ze středního Egypta (mae) a spis Didaché z počátku 2. stol. má místo obvyklého textu „na nebesích“ jen jednotné číslo „na nebi“ (zvýrazněno žlutě) a v 10. verši ve větě „buď vůle tvá jako v nebi...“ je slovo „jako“ vynecháno v Bezově kodexu (značí se D) z 5. až 6. století (přičemž později bylo jinou rukou dopsáno do textu – což značí připojená hvězdička); slovo „jako“ je vynecháno i v několika dalších rukopisech a také starověcí církevní otcové Tertulián a Cyprián, když citují modlitbu Otčenáš, toto slovo vynechávají (zvýrazněno zeleně). Všechny ostatní významné staré rukopisy mají text bez těchto odchylek.

mnoha staletími. Tu slovo vypadlo, tam zase něco přidali nebo pozměnili, podle toho, jak si text (ovšem třeba z jiného evangelia) pamatovali. Nebo chtěli v dobrém úmyslu něco opravit, co považovali ve své předloze za chybné,

a ve skutečnosti správný původní text nahradili nesprávným. Tak vznikaly různé takzvané varianty. Těch existuje obrovské množství. Ne proto, že by práce opisovačů byla nekvalitní, ale protože text Nového zákona je značně roz-

Původnost každého slova je dnes posouzena na základě všech dostupných materiálů a metod.

sáhly (v řečtině má 138 020 slov) a byl opisován velmi často. Dnes můžeme porovnávat varianty z více než stovky dochovaných novozákonních papyrů, více než 250 majuskulních rukopisů (jde o nejstarší opisy na pergamenu, které byly psány výhradně velkými písmeny) a více než 2500 dochovaných minuskulních rukopisů (ty jsou psány s použitím velkých i malých písmen).

Objevy četných papyrů ve 20. století především potvrdily spolehlivost předávání biblického textu. A v některých případech také pomohly najít zajímavé odpovědi na dosud otevřené otázky. Například tam, kde doposud nebylo jasné, jak zněl přesný text originálu...

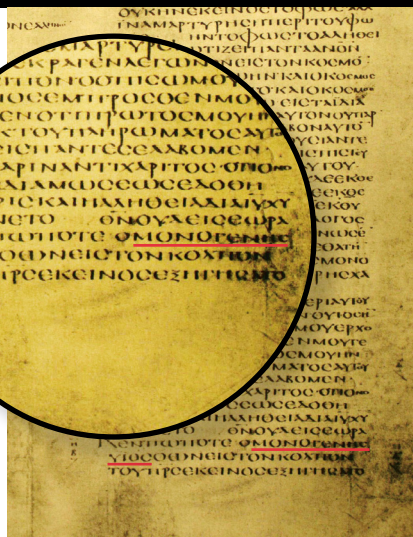

Foto: archiv „Milujte se“

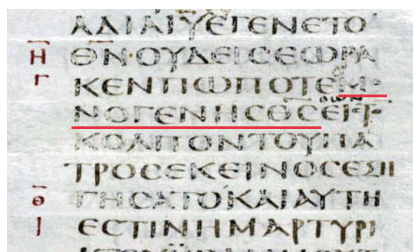

Foto: www.codex-sinaiticus.net

„Alexandrijský kodex“ (majuskulní rukopis z 5. století) má v Jan 1,18 sousloví „jednorozený syn“ – „monogenés hyos“ (obrázek nahoře, podtrženo). Tentýž verš Jan 1,18 s výrazem „jednorozený Bůh“ – „monogenés theos (zkráceno ths)“ v Sinajském kodexu z 5. století (obrázek dole, podtrženo). O důvodech, které vedly k potvrzení druhé varianty textu, viz exkurz na protější straně.

Prameny:

Brown, E., Fitzmyer, A., Murphy, E. *The New Jerome Biblical Commentary*. London; Geoffrey Chapman, 2000. (s. 1055–1112)

cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Biblické_rukopisy (včetně aktualizovaného seznamu novozákonních papyrů)

Exkurz – ukázka práce badatelů: „jednorozený Syn“, nebo „jednorozený Bůh“?

V naprosté většině mladších řecky psaných rukopisů Janova evangelia je v Jan 1,18 napsáno „jednorozený Syn“ a toto znění se dostalo i do latinského překladu – *Vulgáty* (v *Nova Vulgata* z roku 1979 již opraveno). Ale několik rukopisů, mezi nimi i dva nejstarší zachované rukopisy psané na pergamentu – *Vatikánský* a *Sinajský kodex* (viz obrázek na předcházející straně) –, má odlišný text: „jednorozený Bůh“. A tento text obsahují i ve 20. století objevené tzv. *Bodmerovy papýry* P⁶⁶ (kolem roku 200) a P⁷⁵ (ze začátku 3. století), které jsou nyní nejstaršími dochovanými opisy této části Janova evangelia. Navíc z analýzy spisů svatého Ireneje († 202), Origena († 254) a Didyma z Alexandrie († 398) vyplývá, že i oni používali text Janova evangelia v této neobvyklé podobě. Církevní otcové píšíci ve 2. až 5. století jsou totiž dalším velmi cenným zdrojem materiálu pro zkoumání originální podoby biblického textu. V jejich spisech se zachovalo několik tisíc biblických citací a narážek...

Dokonce je možné vysvětlit, jak vzniklo nesprávné znění, které se pak rozšířilo do velké části pozdějších rukopisů. Některý z opisovačů se nechal vést tím, co již předtím četl ve 14. verši, kde se vyskytuje spojení „jednorozený Syn“, a doplnil ho i do 18. verše. Možná z nepozornosti, možná se mu zdálo, že je to tak logičtější a že opravil chybu...

Uvedený příklad ukazuje, jakým způsobem dnes postupují týmy odborníků, kteří připravují takzvaná kritická vydání originálního biblického textu, který potom slouží pro překlady do národních jazyků. Jedná se o vydání, kde původnost každého slova je posouzena na základě všech dostupných materiálů a metod a kde je také v poznámkách uvedeno, o které rukopisy a další prameny se zvolená varianta opírá a které rukopisy naopak zachycují odlišná čtení. Takže každý, kdo má příslušné znalosti, může jejich postup zkontrolovat. Jen výjimečně se stává, že nějaká alespoň trochu důležitá otázka zůstává nadále otevřená. Naopak na většině míst, kde není možno na základě dnes dostupných pramenů bezpečně rozhodnout, které z dochovaných čtení je původní, jde o nepatrné odchylky, které nemají prakticky žádný význam: např. zda slovo mělo člen, zda věta byla připojena k předcházející spojkou „a“ či zda na určitém místě byla řecká částice „de“, která se však do jiných jazyků stejně nepřekládá...

4.

Papežka Jana?

Za skutečnou historickou postavu vydává ve svém románu americká feministka Donna Woolfolk Crossová tzv. papežku Janu. Ta se prý pod jménem Jan stala papežem v polovině 9. století. Byla prozrazena, když o dva a půl roku později při procesí porodila dítě. Církev údajně zničila všechny zmínky o jejím pontifikátu...

Zajímají vás však skutečná fakta? Shromáždil je historik Michael Hesemann.

Mýtus ve dvou podobách

O papežce vypráví dokonce několik značně odlišných legend. Všechny jsou však až z mnohem pozdější doby a v tom, kdy údajně žila, se vzájemně liší o 250 let!

Jednu verzi zachytil ve své kronice Martin z Troppau († 1278). Podle ní po papeži Lvu IV. (jeho pontifikát spadá do let 847–855) následoval papež Jan, který byl papežem dva roky a sedm měsíců. V kronice se o něm uvádí: „Tvrdilo se, že byl ženou.“ V mládí ji prý její milenec přivedl v mužském převleku do Atén, kde nabyla

mimořádné učenosti. Byla povolána vyučovat do Říma a získala si takovou vážnost, že byla po smrti Lva IV. zvolena jeho nástupcem. Otěhotněla a po cestě od baziliky sv. Petra do Lateránu, kde bylo tehdejší sídlo papežů, porodila a při porodu na místě zemřela. Kronikář podotýká: „Nebyla zařazena do seznamu svatých papežů kvůli svému ženskému pohlaví a pro podlost svého jednání.“ V jiném opisu téže kroniky, uchovávaném v Berlíně, se nachází odlišný závěr: Porod přežila, byla sesazena a do konce svého života konala pokání. Její syn se stal biskupem v Ostii.

Zcela odlišná verze příběhu pochází rovněž ze 13. století od dominikána Jeana de Mailly. Je citována ve spise *Sedm darů Ducha Svatého*, který sepsal další domini-

O papežce vyprávějí dokonce dvě odlišné legendy. Obě vznikly až ve 13. století.

Foto: Flickr, Stewf (CC BY-NC-SA 2.0)

Ilustrace z rukopisné knihy renesančního spisovatele Giovanniho Boccaccia „O slavných ženách“ – kniha byla sepsána v letech 1361 až 1362, tedy v době před vznikem historie jako vědy pracující kritickým způsobem s prameny, kdy se legendě o papežce ještě všeobecně věřilo

kán Etienne de Bourbon († 1261). Vypráví o ženě, která se kolem roku 1100 převlékla za muže, získala

si přístup do římské kurie, stala se kardinálem a potom papežem. Při jedné veřejné akci porodila

Foto: Wikimedia Commons

Martin z Troppau, česky Martin z Opavy (* 1220 až 1230 v Opavě, † 1278), významný kronikář ze 13. století. Jeho „Chronicon“ se stal nejlivnějším zdrojem pro středověkou legendu o Papežce Janě. Je současně jedním z nejstarších zdrojů této legendy – pochází však z doby 400 let vzdálené od domnělé události. Je zajímavé, že původ pověsti o papežce Janě je tak spojen s Moravou a Slezskem.

syna a byla rozhořčeným římským lidem přivázána ke koňskému ocasu, vláčena městem a pak ukamenována. Na místě, kde zemřela, byl vybudován pomník s nápisem: *Petre, Pater Patrum, Papisse Prodito Partum* (Petře, otče otců, prozrad' porod papežky).

Historce se věřilo

Vyprávění se od sebe vzájemně značně liší a vznikla až ve 13. století. Předtím o nich nenachá-

zíme jakoukoliv zmínku. Naopak od 13. století se příběhu o papežce Janě všeobecně věřilo, jak dokládá německý historik Michael Hese- mann: byl zobrazen v katedrále v Sieně, je o něm řeč v řadě spisů, a když se na událost v roce 1413 odvolával před kostnickým koncilem z kacířství obžalovaný Jan Hus, nikdo z přítomných mu v této věci neodporoval. Dokonce byl text z kroniky Martina z Troppau vepsán jako poznámka do jednoho rukopisného seznamu papežů, pocházejícího ze 14. století. Tento manuskript se nachází ve Vatikánské knihovně.

Církev zničila důkazy?

Donna Woolfolk Crossová, autorka bestselleru *Papežka Jana*, se nijak nezabývá rozpory v popisu příběhu, ani tím, že se objevuje teprve ve 13. století. Místo toho, tak jak je v podobných případech obvyklé (srov. např. *Šifru mistra Leonarda*), tvrdí, že Církev měla dostatek času zničit každý důkaz svědčící o papežce Janě.

Jde o zcela absurdní tvrzení. Crossová zamlčuje, že jsou to právě církevní prameny, kterým vděčíme za zachycení nejstarších podob tohoto příběhu. Historik Spanheim napočítal 500 literárních dokladů se zmínkami o papežce. Žádné „čištění vati-

Foto: Flickr, JGFerrenes (CC BY-SA 2.0)

Foto: Flickr, em (CC BY-NC-SA 2.0)

Foto: Flickr, damianludde (CC BY-NC 2.0)

Lateránská bazilika se stejnojmenným palácem (obrázek nahoře) byla od 4. do 14. století sídlem římských biskupů – papežů. Ve středu apsidy se nachází katedra – biskupské sedadlo římského biskupa (obrázek vlevo dole). Bazilika i palác byly mnohokrát přestavovány, ale přilehlé baptisterium (křestní kaple) si zachovalo svou starověkou podobu ze 4. století (obrázek vpravo dole).

kánských archivů“ se tedy nekonalo. Žádný z těchto dokladů však nesahá před 13. století.

A pak přišla historie jako věda

Příběhu o papežce Janě se věřilo až do 15. století, kdy se začala rozvíjet

historicko-kritická bádání. Historie se stala tím, čím je dnes – vědou, která se snaží svá tvrzení opírat o kritické zkoumání a vyhodnocování pramenů z hlediska jejich stáří a věrohodnosti... Údaje jednotlivých pramenů začaly být vzájemně porovnávány.

Tento postup, který je pro nás dnes samozřejmý, byl do té doby prakticky neznámý. Jakmile však byl jednou uplatněn na příběh o papežce, znamenalo to konec věrohodnosti této pověsti. Již v 15. století rozeznali tehdejší církevní historikové Aeneas Silvius a Platina celý příběh o papežce Janě jako historicky neudržitelný.

Konec tématu „papežka Jana“ to však nebyl. V 16. století se ho chopil Martin Luther a od té doby se stal součástí mnoha dalších výpadů proti papežství, vedených ze strany protestantů a později i ateistů.

Benedikt III. nebo papežka pod jménem Jan?

Již to, že žádné soudobé doklady o tom, že po papeži Lvu IV. v polovině 9. století následoval papež jménem Jan, neexistují, je samo o sobě dost výmluvným faktem. Jak jsme si ukázali, první texty o papežce se objevují teprve ve 13. století.

Je však pro papeže Jana – vlastně papežku Janu – v padesátých letech 9. století vůbec místo? Doložitelný je pontifikát papeže Jana VII. (705–707) a Jana VIII. (872–882) – možná si vzpomenete, že tento papež znovu potvrdil slovanskou liturgii na Velké Moravě. Papežka měla pod jménem Jan nastoupit na papežský trůn

po smrti Lva IV. Ten zemřel v roce 855. Podle dochovaných seznamů papežů ale po Lvu IV. nenásledoval papež se jménem Jan, nýbrž Benedikt III. (855–858). Délka jeho pontifikátu se přibližně shoduje s dobou, po kterou měla pod jménem Jan sedět na papežském trůně papežka. Není to podezřelé?

Historik Michael Hesemann si klade otázku: Není snad papež Benedikt III. jen výmyslem vatikánských kronikářů? Nesnažili se s jeho pomocí zaretušovat existenci papežky, která v této době pod jménem Jan vedla Církev? A odpovídá jasným: Rozhodně ne! Pro existenci papeže Benedikta III. je řada nezvratných soudobých dokladů. Existují mince z prvního roku jeho pontifikátu. Je na nich společně s císařem Lotharem, který zemřel 28. září 855. Zachovala se listina, kterou vydal pro opatství Corvey 7. října 855. Máme k dispozici jeho korespondenci s arcibiskupem v Remeši, jeho okružní list biskupům... O papeži Janovi z této doby není nikde ani zmínky – až do 13. století! Benedikt III. je nepochybně doložitelná historická postava. Zato Jan je jen smyšlená postava z vyprávění, které se začalo šířit teprve o čtyři století později. Je to postava, pro kterou v řadě papežů nezbyvá žádný časový prostor!

Foto: Rischiere la Storia (CC BY 3.0)

Roh ulic Via dei Santissimi Quattro Coronati a Via dei Querceti s mariánskou kapličkou, o které se tvrdí, že má být místem, kde papežka Jana porodila při procesí dítě. Leží jen několik desítek metrů od baziliky svatého Klementa.

Kořeny mýtu

Možná znáte přísloví: Nejen šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu. Odráží příběh o papežce Janě alespoň vzdáleně nějakou historickou skutečností? Existuje snad nějaké vysvětlení, jak mýtus o papežce Janě vznikl? Ano, nabízí se jich dokonce několik. Historikové v průběhu času přišli s několika možnými vysvětleními. Snad se dokonce vzájemně doplňují. Nebylo by to nic divného, protože jak jsme již viděli, příběh měl na začátku víc velmi odlišných podob.

Satira na papeže?

Význačný církevní historik Cesare Baronius se domníval, že jde o satiru na papeže Jana VIII. (872–882), kterému bývala předhazována změkčilost a přílišná mírnost až zženštilost v jednání s exkomunikovaným konstantinopolským patriarchou Fotiem. Podle jiného vysvětlení může jít o satiru na mocnou římskou šlechtičnu Marozii, která v letech 911 až 931, v době velkého úpadku papežství, dosadila a opět odstranila celkem sedm papežů – mimo jiné také Jana X. a Jana XI.

Socha ženy s šesti P

S nejzajímavějším a nejpravděpodobnějším vysvětlením přišel v devatenáctém století historik Ignaz von Döllinger. Nedaleko Kolosea byla nalezena antická socha ženy s nápisem označujícím, kdo uhradil náklady na její vybudování: „P.P.P.“ (zkratka z *proprie pecunia possuit* – věnoval vlastní peníze) a se jménem dárce: „Pap. (snad Papius) pater patrum“. *Pater patrum* (otec otců) byl titul velekněze pohanského Mithrova kultu. Archeologové skutečně pod základy nedalekého kostela sv. Klementa odkryli zbytky svatyně boha Mithry. Tak jako řadu dalších antických zkratk si lidová fantazie i tento nápis vyložila po svém: *Petre, Pater Patrum, Papisse Prodito Partum* (Petře, otče otců, prozrad' porod papežky). Zvlášť když jedna z nedalekých uliček se ve středověku jmenovala *vicus Papis*. Název sice neměl s žádnou papežkou nic společného – ulička měla jméno podle domu bohaté římské rodiny Pape – ale lidová fantazie měla v blízkosti i „papežčinu uličku“...

Houževnatý mýtus

Nic z toho, co zde bylo uvedeno, není žádnou novinkou. Naopak mnohé z těchto skutečností jsou známy řadu staletí. Proč je tedy

tento příběh o papežce neustále opakován a ožívován, když je již od 15. století jasné, že není pravdivý? Nepochybným důvodem je lidská touha po senzaci a přitažlivost negativních zpráv. „Klepy“ prostě lidi baví.

Ale je tu zcela zřejmě i další důvod. Ti, kteří chtějí škodit Církvi, dobře chápou, jakou důležitost má pro ni postava papeže, Kristova náměstka (zástupce), který je jako nástupce svatého Petra trvalým a viditelným zdrojem jednoty celé Církve. Proto bývají útoky proti Církvi téměř vždy spojeny s výpady proti papežům – proti současnému, proti těm minulým, a dokonce i proti neexistujícím.

Paradox síly ve slabosti

Útoky, které se snaží ukazovat nejen smyšlené, ale i skutečné nedostatky papežů (byť často značně zveličené nebo z historického kontextu vytržené), v sobě zároveň nesou zajímavý paradox: čím víc se ukazuje slabost těch, kteří jsou Ježíšem Kristem ustanoveni jako jeho viditelní zástupci na zemi, tím víc se současně ukazuje i síla toho, který si je vybral, který sám zůstává neviditelnou hlavou své Církve a působí skrze ně.

Na samém začátku církevních dějin si Pán Ježíš jako viditelnou hlavu a základ jednoty své Církve

Foto: Flickr, Nick, (CC BY-NC 2.0)

Foto: Wikimedia Commons, Berthold Werner

Foto: Flickr, oashwin, (CC BY-NC-ND 2.0)

Mithraeum – svatyně pohanského boha Mithry (obrázek nahoře) se nachází v podzemí římské baziliky sv. Klementa (obrázek vlevo dole), která nad ní byla vybudována. Bazilika známá tím, že je v ní pohřben svatý Cyril, bratr svatého Metoděje, je na ulici Via di S. Giovanni in Laterano spojující Laterán a Forum romanum u Kolosea (obrázek vpravo dole – vchod do baziliky je za stromy vlevo; v pozadí Koloseum). Starověký nápis pořizený veleknězem Mithrova kultu se pravděpodobně stal jedním z impulzů pro vznik pověsti o papežce.

Foto: 2x Public Sculptures of Sussex Database, Anthony McIntosh (CC BY-NC-SA 2.0 GB)

Současná kamenná skulptura těhotné Papežky Jany od Philipa Jacksona v britském Chichesteru byla umístěna na dvoře tamní nemocnice v roce 1999

vybral apoštola Petra, muže, který ho třikrát zapřel! Staví svou Církev na slabém člověku, aby bylo patrné, že to velké, co se skrže tohoto člo-

Proč je nepravdivý příběh o papežce stále opakován?

věka a jeho další nástupce děje, nepochází z nich samotných. Právě tam, kde je v dějinách nejvíc patrná slabost těch, kterým je svěřeno vedení Kristovy Církev, se stává zřejmou síla toho, který je její neviditelnou hlavou – samotného Ježíše Krista, který svou mocí dokáže působit i skrže lidskou slabost.

Prameny:

Hesemann, Michael. *Die Dunkelmänner. Mythen, Lügen und Legenden um die Kirchengeschichte*. Augsburg; Sankt Ulrich Verlag, 2007.

Johann Joseph Ignaz von Döllinger: *Die Papst-Fabeln des Mittelalters*. Salzwasser Verlag, Paderborn, 2015 (reprint díla z roku 1863)

5.

Křížové výpravy do Svaté země

Mnozí se domnívají, že za křížáky a jejich hnutí je třeba se jen stydět a omlouvat. Takový postoj dnes platí za „politicky korektní“. Neuvědomují si, že křížové výpravy, mimo jiné, zastavily na několik staletí invazi islámu do Evropy. Že šlo o obrannou válku, i když byla vedena na území nepřítele – přesněji na území, které předtím nepřítel dobyl.

Představu o křížových výpravách, o jejich průběhu a o úloze Církve při jejich organizaci máme především z filmů. Ale chceme-li poznat pravdu, je třeba studovat dobové historické dokumenty. A především zasadit celé křížácké hnutí do širší souvislosti dějin.

Právo na obranu

„Vést válku ve jménu Boha je zvrácenost,“ slyšíme často. S tím nezbývá než souhlasit. Ale i křesťané mají právo se bránit.

„Svatá válka“ – „džihád“ –, jak asi většina lidí ví, není termín původem křesťanský, ale pochází z islámu. I když nepatří mezi pět základních povinností muslima (vyznání víry v Boha a Mohameda, modlitba pětkrát denně, almužna, půst, pouť do Mekky), má džihád v islámu klíčový význam; takzvaná Hanbalovská právní škola ho dokonce klade naroveň předcházejícím pěti základním pilířům. Slovo „džihád“ se vyskytuje

v Koránu celkem 41krát. Má dvojí význam.

Zejména ve starších částech Koránu znamená vnitřní duchovní boj.

Pak ale prorok Mohamed v roce 627 dobyl město Mekku a dal jeho obyvatelům na výběr: přidat se k němu a žít, nebo vzdorovat a zemřít. Od té chvíle dostává „džihád“ nový význam: vnější boj – válka, kterou se islám a jeho panství šíří. Samo slovo islám znamená „poddání se“, „podrobení se“...

V Koránu čteme: „Bojujte proti těm, kdož nevěří v Boha a v den poslední a nezakazují to, co zaká-

zal Bůh a Jeho posel, a kteří neucítávají náboženství pravdy, z těch, kterým se dostalo Písma (tj. křesťané a židé – pozn. redakce), dokud nedají poplatek přímo vlastní rukou, jsouc poníženi.“ (9. súra, 29. verš – překlad I. A. Hrbka, tradičně používaný i českými muslimy) A Mohamed sám se těmito slovy řídil. Zaútočil na jižní hranici byzantské říše a dobyl město Akaba. Další vedení „svaté války“ ale raději přenechal svým příznivcům. Sám se stáhl do soukromí a věnoval se svým devíti manželkám, z nichž nejoblíbenější byla Aiša, se kterou se oženil, když měla sedm let...

Křesťané nezačali...

Když Mohamed v roce 632 zemřel, pokračovali jeho stoupenci ve svaté válce a do roku 700, tedy za pouhých sedm desetiletí, zaujímal svět islámu Egypt a celou severní Afriku, Palestinu, Sýrii... Všechny tyto země byly předtím převážně křesťanské – a křesťanskými se nestaly proto, že by je křesťané

*„Svatá válka“ –
„džihád“, jak asi
většina lidí ví, není
termín původem
křesťanský.*

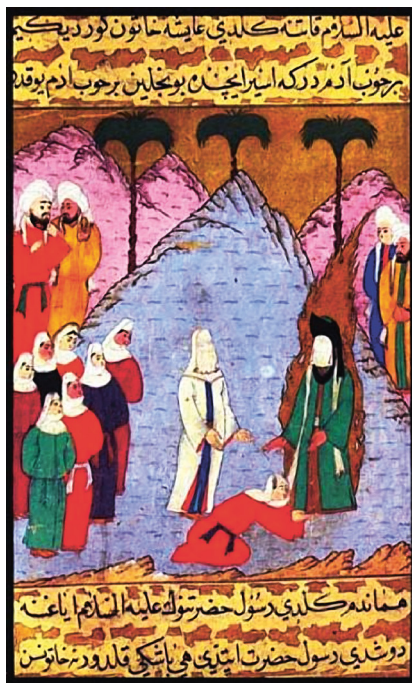

Foto: Wikimedia Commons

Prorok Mohamed a jeho nejoblíbenější žena Aiša

násilím dobyli, ale proto, že jejich obyvatelé postupně pro křesťanskou víru získali.

V roce 711 se hrozivá vlna islámu přelila přes Gibraltar do Evropy. Za jediný rok zaplavila celé dnešní Španělsko a Portugalsko. Kdyby je v roce 732 na území dnešní Francie nezastavil Karel Martel, dědeček císaře Karla Velikého, zaplavili by mohamedáni pravděpodobně i Francii a v ohrožení by se ocitl i zbytek západní Evropy... Velká část území dnešního Španělska a Portugalska však

Foto: Wikimedia Commons, J. Patrick Fischer (CC BY-SA 3.0)

Náhrobek Karla Martela v Bazilice v Saint-Denis (Paříž); v roce 732 zastavil vpád Saracénů asi 300 kilometrů od Paříže v bitvě u Poitiers, nazývané také bitva u Tours. Díky této bitvě dostal Karel přezdívku Martel (Kladivo). V roce 737 Karel Martel zahnal Araby až za Pyreneje, tj. zpět na území dnešního Španělska.

zůstala pod nadvládou islámu a z Iberského poloostrova byli muslimové zcela vyhnáni až za víc než sedm set let – na konci 15. století.

V době těsně před začátkem první křížové výpravy se islám k Evropě hrozivě blížil i od východu: Seldžukové – před-

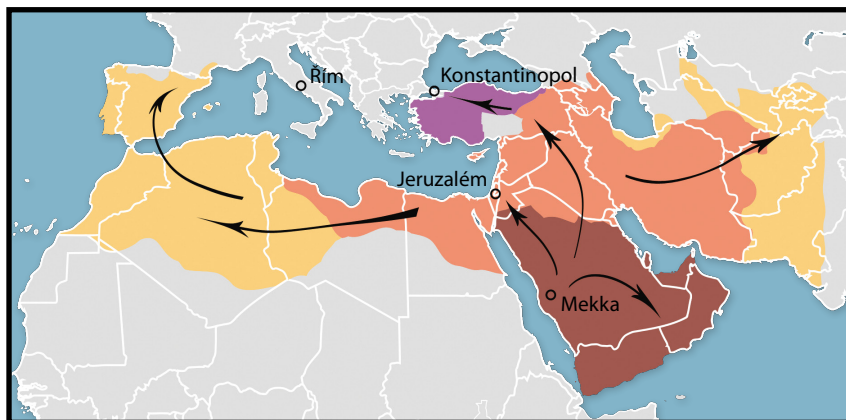

Foto: Wikimedia Commons, Brian Szymanski/ úprava: MŠJ

Expanze islámu: ■ hranice dobytých území za vlády proroka Mohameda 622–632, ■ za vlády volených kalifů 632–661, ■ za Umajjovců 661–750, ■ před začátkem 1. křížové výpravy v roce 1096, kdy se muslimové přiblížili až ke Konstantinopoli a začínali Evropu svírat od východu i západu do kleští

chůdci dnešních Turků – dobyli Niceu, která leží necelých sto kilometrů od Konstantinopole (dnešního Istanbulu), hlavního města byzantské říše. A pokud by pokračovali dál, překročili Bospor a dobyli Konstantinopol, byli by již na evropské půdě i z východu! Byzantské říši hrozila katastrofa a Evropě obrovské nebezpečí.

Ve chvíli nejvyšší nouze přemohl pravoslavný byzantský císař Alexios I. Komnénos pýchu, a i když se jeho předchůdci se západními křesťany v roce 1054

po takzvaném „Velkém schizmatu“ rozešli ve zlém, požádal papeže Urbana II. o pomoc. Bylo to na začátku roku 1095.

Nejdříve zastavit invazi islámu, pak osvobodit Jeruzalém

Kronikář Bernold von St. Blasien (také Bernold von Konstanz čili Bernold z Kostnice – pozn. red.) zapsal důležitou část poselství, kterým se byzantský císař obrátil na papeže Urbana II.: „Císař z Konstantinopole naléhavě prosí pána papeže a všechny křesťan-

Kdyby Konstantinopol padla již v roce 1100, obrovská síla tureckého vojska by se přivalila do střední Evropy o 400 let dříve.

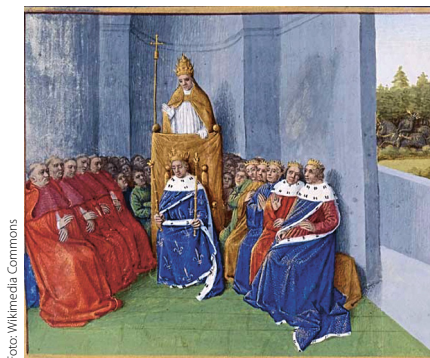

Foto: Wikimedia Commons

Kázání papeže Urbana II., které bylo impulsem ke vzniku křižáckého hnutí („Velká kronika Francie“, 1455–1460)

ské věřící, aby mu poskytli pomoc proti pohanům na obranu svaté Církve, kterou pohané v těchto krajích již téměř zničili, protože už zabrali kraje až po hradby Konstantinopole.“

Aby zvýšil šanci na kladnou odpověď, nabídl císař Alexios I. Komnénos papeži a západním křesťanům i další cíl: osvobození Jeruzaléma. O tom svědčí byzantský historik Theodoros Skutariotes: „... považoval to za Boží dar, že tento lid (západní křesťané) pokládá za nesnesitelnou vládu Peršanů (tj. Seldžuků) nad Jeruzalémem a životodárným hrobem našeho Spasitele Ježíše Krista – a viděl to jako výhodu.“

Vlna nadšení pro dobrou věc

Když poslové byzantského císaře dorazili do Itálie, konal papež

Foto: Wikimedia Commons

Knižní iluminace modlícího se křižáka (ilustrace z „Westminsterského žaltáře“, kolem roku 1200)

právě synodu v Piacenze. Účastníci synody byli svědky toho, jak vyslanci dramaticky a barvitě líčili drsný úděl křesťanů na východě. Poslové nijak nepřeháněli. Situace křesťanů nejen v Jeruzalémě se opravdu velmi zhoršila...

Rozmanitost evropské kultury by pravděpodobně nikdy nevznikla.

Když jeden z Mohamedových nástupců, kalif Umar, dobyl v roce 638 Jeruzalém, zaručil písemně tamějším křesťanům „... absolutní bezpečnost pro vaše životy, vaše vlastnictví a vaše kostely“. Křesťané museli pouze platit tzv. náboženskou daň, která dle historika Michaela Hesemanna byla nižší než daně, které museli předtím obyvatelé Jeruzaléma odvádět byzantskému císaři do Konstantinopole. Pokojná koexistence křesťanů a muslimů fungovala v prvních staletích dobře i na dalších místech, kterých se vyznavači islámu zmocnili.

I když už předtím se situace křesťanů zhoršila, vše se změnilo především s nástupem kalifů z fátimovské dynastie. Fátimovci pocházeli z Maroka a svůj původ odvozovali od Mohamedovy dcery Fátimy. Postupně získali vládu nad Egyptem, Sýrií i Palestinou. V roce 979 dobyli Jeruzalém, Chrám Božího hrobu byl vypálen, jeho

*„Křížákům bychom
měli být podobně
vděční jako Řekům,
kteří kdysi odrazili
nápor Peršanů.“*

Profesor Egon Flaig

kopule se zřítily a jeruzalémský patriarcha uhořel. Teprve za pět let mohl být chrám alespoň trochu obnoven. Když kalif Abú Alí al-Mansúr al-Hákim (996–1021) napadl byzantskou říši a byl odražen, začal se mstít na křesťanech, kteří žili v jeho říši: byla zakázána veřejná procesí, křesťané byli vyhozeni z veřejných funkcí nebo nuceni k přestupu na islám. Za deset let bylo zabaveno nebo vyplněno 30 000 kostelů. V roce 1009 dal téměř srovnat se zemí i Chrám Božího hrobu. Křesťany v Evropě zachvátilo zděšení, když se o tom dozvěděli. A přicházely další zprávy: v roce 1056 bylo 300 křesťanů vypovězeno z Jeruzaléma, evropským poutníkům byl zakázán přístup, poutníci byli ohrožováni a ponižováni... Z garancí kalifa Umara se stal bezcenný cár pergamenu.

Jestliže se vžijeme do atmosféry doby a známe události, které předcházely, porozumíme také, proč nikdo nepochyboval, že jde o správnou věc, když poslové z Byzance žádali o pomoc nejen pro Konstantinopol, ale i pro Jeruzalém.

Výchozí situace

Historik Michael Hesemann shrnuje situaci v roce 1095, když k papeži dorazilo poselstvo

Foto: Wikimedia Commons

Krak des Chevaliers, jeden z nejzachovalejších křižáckých hradů v Sýrii, od roku 2006 je zapsán na seznamu světového dědictví UNESCO

z Byzance s prosbou o pomoc, takto:

- 1) Muslimové porušili dohody, došlo k masovému ničení kostelů – zejména Chrámu Božího hrobu. Křesťané byli terorizováni. Budoucnost křesťanů na posvátných místech v Palestině byla velmi ohrožena.
- 2) Bratrská křesťanská země Byzanc byla v krajně vážné situaci a prosila naléhavě o pomoc. Nebezpečí ze strany Seldžuků bylo takové, že jakékoliv otálení by mělo stejný účinek jako odmítnutí pomoci.
- 3) Nešlo o žádný „imperialismus“, „kolonialismus“ nebo nucené

obracení muslimů na křesťanství, ale o přežití křesťanů na východě a o bezpečí pro poutníky putující do Jeruzaléma ze západu.

Byly jiné možnosti?

Ano. Byla tu ještě jiná možnost, než jakou tehdy zvolil papež Urban II.: Nedělat nic... Říci: „Je to daleko od nás – nás se to netýká...“

Profesor Egon Flaig z univerzity v Greifswaldu napsal: „Urban II. viděl věci správně. Pokud by Konstantinopol padla již v roce 1100, pak by se obrovská vojenská síla tureckého vojska přivalila do střední Evropy

Foto: Wikimedia Commons

*Dobytí Jeruzaléma v roce 1099
(miniatura ze 13. století, Bibliothèque
Nationale, Paris)*

o čtyři sta let dříve. Rozmanitost evropské kultury by pravděpodobně nikdy nevznikla: žádné svobodné městské ústavy, žádné debaty o ústavách, žádné katedrály, žádná renesance, žádný rozmach vědy: neboť v prostoru islámu vymizelo svobodné – řecké – myš-

lení právě v té době. Výrok Jacoba Burckhardta: ‚Je štěstí, že se Evropa jako celek ubránila islámu,‘ znamená, že křížákům bychom měli být podobně vděční jako Řekům, kteří kdysi odrazili nápor Peršanů.“ (*Frankfurter Allgemeiner*, 16. 9. 2006) Účinkem tažení křížáckých vojsk, která prošla na cestě do Jeruzaléma Malou Asii a Sýrií, nebylo jen vytlačení politické moci islámu ze stovek kilometrů území na východ od Konstantinopole – z území, která předtím islám dobyl. Tento efekt trval jen několik desetiletí. Ještě důležitější bylo to, že se útoku islámu od východu podařilo vzít sílu. A tento účinek trval nejméně tři století.

Historik Michael Hessemann dodává, že různé excesy, ke kterým při křížových výpravách došlo (tažení lůzy – takzvaná lidová křížová výprava; křížová výprava dětí, organizovaná několika blouznivci; pogromy na Židy, proti kterým se marně snažili Židy bránit biskupové ze Speyeru, Wormsu, Mainzu,

Panorama současného Jeruzaléma – historické centrum, pohled od východu

Foto: Wikimedia Commons

Kresba Chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě po obnově křížáky ve 12. století

Trieru a Kolína nad Rýnem; dobytí a ničení Konstantinopole při čtvrté křížové výpravě, které velmi rozhořčilo papeže Inocence III., když se o něm dozvěděl, a další privátní iniciativy, s jejichž organizací neměla Církev nic společného a které samotné papeže naplňovaly zděšením), tvoří samostatnou kapitolu a není možné je směřovat s celkovým záměrem křížáckého hnutí.

Foto: Flickr, Catholic Church (England and Wales) (CC BY-NC-SA 7.0)

Současný interiér Chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě

Ne z touhy po zisku, ale z přesvědčení
 Účastníci křížového tažení bývají často obviňováni z touhy po majetku. Říká se, že účast na křížovém tažení byla pro mladší

Foto: Wikimedia Commons, Blenchido (CC BY-SA 4.0)

šlechtické syny, kteří by jinak doma nezdělali žádné pozemky, příležitostí získat půdu a moc ve Svaté zemi. Opak je ale pravdou. V dekretu církevního sněmu v Clermontu, na kterém papež Urban II. první křížovou výpravu vyhlásil, se jasně říká: „Jen tomu, kdo se zúčastní ze zbožnosti a z touhy osvobodit Boží Církev, a ne tomu, kdo je veden touhou dosáhnout slávy a peněz, bude cesta započítána jako pokání za všechny hříchy.“ Závěti křížáků sepsané před odchodem na první křížovou výpravu působivě ukazují, že tito lidé se rozhodli tak jako apoštolové „všechno opustit a následovat Krista“ (srov. Mt 19,27).

Faktem také je, že hlavní vůdcové první křížové výpravy Gottfried z Bouillonu, Robert z Normandie, Bohemund z Tarentu, Raimund IV. z Toulouse, Balduin z Boulogne a Robert z Flander byli všichni s výjimkou Balduina prvorození synové, dědici významných vévodství a hrabství. Měli tedy v Evropě „své jistě“. Nešlo o nějaké druhorozené syny, kteří nic nezdělali, a proto si potřebují získávat majetek a pozemky v dalekých zemích.

Když měl být Gottfried z Bouillonu v dobytém Jeruzalémě korunován na krále, odmítl to se slovy, že se nesluší, aby nosil zlatou korunu ve městě, kde Ježíš

Kristus nosil korunu z trní. Místo titulu krále přijal titul „ochránce Svatého hrobu“ (*advocatus sancti sepulchri*).

Stinné stránky

Jednou z nejsmutnějších událostí první křížové výpravy byl průběh dobytí Jeruzaléma 15. července 1099. Zprávy kronikářů jsou však evidentně nadsazené: krev zabitých nemohla sahat až po kotníky, jak píše křesťanský kronikář Fulcher ze Chartres (*Historia Hierosolymitana* I,27). Stejně tak nemohlo být 70 000 tisíc obětí (jak napsal muslim Ibn al-Jawzi; čti al-Džauzí), nebo dokonce 100 000 (jak napsal Ibn Taghribirdi), když Jeruzalém měl v té době nanejvýš 10 000 obyvatel. I zprávám o vyvraždění všech Židů v Jeruzalémě protiřečí zápisy v archivu synagogy v Káhiře – hovoří o mnoha Židech, kteří se po dobytí Jeruzaléma přestěhovali do Káhiry. Přesto však to, co se po dobytí města dělo, bylo opravdu hrozné.

Omluvou není ani to, co křížáci prožili a vytrpěli během pěti měsíců svého tažení, ani to, že středověk byl prostě velmi drsný a podobné scény se děly po dobytí měst běžně. Ani novověká praxe zacházení s poraženými a s válečnými zajatci není zcela dokonalá, ale za dosažený pokrok vděčíme

Foto: Wikimedia Commons

Křesťan a muslim hrají šachy (ilustrace z manuškriptu „Kniha her“, 13. stol.)

staletím, jež následovala po křižáckých výpravách, po která křesťanství dále formovalo západní kulturu – způsob, jakým dnes věci vidíme a hodnotíme, není ničím samozřejmým a vděčíme za něj právě křesťanství! Pro srovnání: když sultán Saladin o devadesát let později v bitvě u Hattínu roku 1187 rozdrtil křižácké vojsko, „s úsměvem ve tváři“ pozoroval, jak jsou všichni křižáci, kteří boj přežili,

stati, jak o tom svědčí muslimský kronikář Imad ad-Din.

„Nemohou než chválit vládu Franků...“

Panství křižáků bývá v literatuře a filmech neprávem popisováno jako drancování, krutovláda a útlak muslimských obyvatel. Během téměř sta let došlo jistě i k řadě nespravedlností... Papež Jan Pavel II. se za něj jménem celé

Foto: Wikimedia Commons, Yigal D11 (CC BY-SA 4.0)

Letecký pohled na Akko, poslední křižáckou baštu ve Svaté zemi, která byla dobyta muslimy v roce 1291 (nahore). Dominique Papety (1815–49): Dobytí Akkonu, obraz uchovávaný ve Versailles (dole)

Foto: Wikimedia Commons

pouti do Mekky procházel i územími ovládanými křižáky, popisuje ve své knize *Cesty Ibn Jubayra* život muslimů pod vládou křižáků zcela odlišně:

„Míjeli jsme zemědělské statky, kde se muslimům žije pod Franky velmi dobře – Alláh ať nás chrání od takového pokušení! ... Mnozí muslimové jsou v pokušení se zde usadit, když vidí velmi těžké podmínky, ve kterých žijí jejich bratři na územích pod muslimskou vládou. Neboť muslimové žijící na území pod muslimskou vládou mají stále důvod si stěžovat na nespravedlnost ze strany svých pánů a souvrvců, kdežto tito nemohu než chválit vládu Franků (tedy křižáků – pozn. red.), na jejichž spravedlnost se mohou

katolické církve muslimům omluvil. Ale arabský cestovatel a zeměpisec Ibn Jubayr (český přepis jeho jména je Džubair), který na své

Foto: Wikimedia Commons, Almog

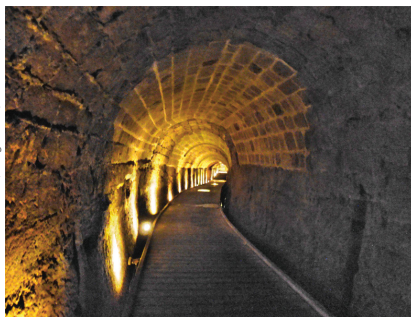

Foto: Wikimedia Commons, Jango7174 (CC BY-SA 4.0)

Zbytky křížáckého přístavu v Akko (vlevo) a dochovaný 350 metrů dlouhý templářský tunel (vpravo), spojující přístav a pevnost

vždy spoolehnot.“ (viz Régine Pernoud: *The Crusaders. The Struggle for the Holy Land*, str. 172 – dostupné i na books.google.com)

Je to velmi překvapivé svědectví z pera muslima – očitého svědka z té doby, jak lákavá byla pro mnohé muslimy možnost usídlit se pod „nadvládou křížáků“. Nabourává mnohá, dodnes opakovaná tendenční klišé o chování křížáků na jimi spravovaných územích.

Nesudme jen podle dnešních měřítek

Nemůžeme události ze začátku druhého tisíciletí soudit podle našich měřítek ze začátku tisíci-

letí třetího. Jak ukazuje hodnocení současníka – muslima, který dobře znal situaci na obou stranách –, může to být velmi zavádějící. Jednání křížáků, které bychom dnes považovali za tvrdé a nepřijatelné, bylo často ve srovnání se standardy tehdejšího světa značným pokrokem k lepšímu. Dokonce takovým pokrokem, že pro muslimy představovalo pokušení, aby se usazovali na území ovládaném křížáky.

A znovu si připomeňme, že za pokrok v chápání mnohých věcí vděčíme z velké části dalším staletím, po která katolická církev dále formovala evropskou kulturu a myšlení.

Prameny:

Hesemann, Michael. *Die Dunkelmänner. Mythen, Lügen und Legenden um die Kirchengeschichte*. Augsburg; Sankt Ulrich Verlag, 2007.

Pernoud, Régine. *The Crusaders. The Struggle for the Holy Land*. San Francisco; Ignatius Press, 2003.

Fulcher ze Chartres. *Historia Hierosolymitana*. (německy on-line: manfredhiebl.de/Fulcher-von-Chartres/fulcher1.htm)

6.

Za co vděčí naše civilizace katolické církvi

Kniha amerického historika Thomase E. Woodse „Jak katolická církev budovala západní civilizaci“ je uvozena slovy: „Zeptáte-li se dnes vysokoškolských studentů, co vědí o katolické církvi, lze jejich odpovědi shrnout do jednoho slova: ‚zkaženost‘. Neměla by však jejich odpověď znít spíš ‚civilizace‘?“

Naše civilizace nevznikla nějak „sama od sebe“ – něco takového předpokládat je jeden z největších omylů, vycházející z neznalosti vlastních kořenů. Právě katolické církvi vděčíme za většinu toho, čím naše civilizace vynikla nad ostatní – a také za celkovou humanizaci společnosti. Vidíme to zvláště v kontrastu s jinými kulturami.

Zdánlivě samozřejmé věci

Západní civilizace dala světu záznaky moderní vědy, blahobyt pramenící z ekonomiky založené na volném trhu, bezpečnost zakotvenou v zákonech, rovnost před zákonem, jedinečný smysl pro lidská práva a svobodu, dobročinnost a charitu jako ctnost, nádherné umění, filozofii zakořeněnou v rozumu a bezpočet dalších darů,

kteří naše civilizace – nejvyspělejší v lidské historii – bere jako samozřejmost. Odkud však vyvěrá toto bohatství? Mnohé z něj přebírá od naší civilizace zbytek světa. Ale odkud se toto bohatství vzalo právě v naší západní civilizaci? Odpověď je pro neodborníky možná velmi překvapivá: vděčíme za ně z velké části katolické církvi.

Od barbarů...

Něco nám Církev zprostředkovala od předcházejících kultur – židovské, řecké, římské. Většinu však sama vytvořila. V pátém a šestém století zaplavili Evropu „barbaři“ – národy bez písma, které

Tisíc let byla Církev hlavním a většinou i jediným sponzorem vzdělání.

Foto: Wikimedia Commons

Malíř Hildebert (Hildebertus) a jeho pomocník Everwin (Everwinus) byla dvojice iluminátorů (knižních malířů) působící před polovinou 12. století v olomouckém skriptoriu na objednávku biskupa Jindřicha Zdíka. Dedikační list z „Horologium Olomucense“: trojice tvůrců dole – vlevo písař R., uprostřed Everwin podává barvu Hildebertovi napravo.

zničily římskou civilizaci i kulturu. V očích barbarů znamenal zákon jen udržení pořádku, ne nastolení spravedlnosti... Christopher Dawson píše: „Církev musela zavést zákon Evangelia a etiku Ježíšova horského kázání mezi lidi, kteří považovali vraždu za nejčestnější čin a pomstu za spravedlnost.“ Byl

Foto: Wikimedia Commons, Pierre Mairé (CC BY-SA 3.0)

Benediktinský klášter Fontevraud ve Francii (nahoře) – jeho rozsáhlý areál je dokonalou ukázkou stavebního umění doby románské a gotické. Národní kulturní památka cisterciácký klášter v Plasích (dole) vybudovaný na dřevěných pilotech zapuštěných v původně bažinatém údolí řeky Střely.

Foto: Wikimedia Commons, Ivo Lukáčovič (CC BY-SA 2.5)

Foto: Wikimedia Commons

Jörg Breu starší (r. 1500): Cisterciáckí mniši při práci – z cyklu obrazů ze života sv. Bernarda z Clairvaux

to úkol, který zabral řadu staletí! Bohatství předcházející kultury se prvních šest set let středověku předávalo téměř výhradně v klášterech. Obrovský vliv klášterů si dnes dokážeme jen stěží představit: jen těch benediktinských bylo v Evropě v době jejich největšího rozkvětu 37 000!

Navíc kamkoliv mniši přišli, obraceli divočinu v kultivovanou zemi; zabývali se chovem dobytka

a polním hospodářstvím, pracovali vlastníma rukama, vysoušeli bažiny, čistili lesy... Díky nim se střední Evropa stala úrodnou krajinou. Každý benediktinský klášter byl zemědělskou školou pro celý region.

... k vrcholnému středověku a vědecko-technické revoluci

Byla to opět katolická církev, která v druhé polovině středo-

věku vytvořila systém univerzit. Jejich předchůdkyněmi byly katedrální školy u významných biskupských kostelů. A pak několik staletí – až do novověku – byla Církev hlavním, a většinou i jediným sponzorem vzdělání – a to v míře, která nemá nikdy předtím obdobu. Historikové žasnou, jak byla intelektuální debata na středověkých univerzitách svobodná a neomezená. To vše – sponzorováno Církví – poskytlo rámec vědecké revoluci na Západě. Dnes již jen málokdo ví, kolik je mezi zakladateli různých vědních oborů katolických kněží (viz následující kapitola).

Právo

Často můžeme slyšet, že za právní systém vděčí Evropa Římské říši. Za mnohé právní zásady jí opravdu vděčíme, a Církev nám je zprostředkovala, ale římské právo neznalo rovnost lidí před zákonem! Nejvýznamnější starověký římský právník Ulpianus († asi 228 po Kristu) uvádí, že soudce má vynést „rozsudek s přihlédnutím k postavení stran a s ohledem na fakta případu“ – soudce tedy musel zohlednit nejen postavení a bohatství obžalovaného, ale také postavení a bohatství žalobce (viz Garnsey, P.: *Social Status and Legal Privilege in the Roman Empire*. Oxford, 1970,

Podle: Garnsey, P.: *Social Status and Legal Privilege in the Roman Empire*

Polehčující okolnosti před soudem:	Přitěžující okolnosti před soudem:
 Vysoké sociální postavení obžalovaného (svobodný, římský občan, urozený)	 Nízké sociální postavení žalobce (neurozený nebo dokonce otrok)
 Vysoké ekonomické postavení obžalovaného (bohatý)	 Nízké ekonomické postavení obžalovaného (chudý)
 Nízké sociální postavení žalobce (neurozený nebo dokonce otrok)	 Vysoké sociální postavení žalobce (svobodný, římský občan, urozený)
 Nízké ekonomické postavení obžalovaného (chudý)	 Vysoké ekonomické postavení žalobce (bohatý)
 Nízká závažnost činu	 Vysoká závažnost činu

Faktory, které ve starověkém římském právním systému ovlivňovaly rozsudek (podle římského právníka Ulpiana, začátek 3. stol. po Kristu) přibližně uspořádané od nejdůležitějších po nejméně důležité. Při určité kombinaci těchto faktorů, tj. výrazně vyšším postavení obžalovaného proti žalobci, dokonce ani proces nebyl možný. Zajímavé je, že sociální postavení bylo důležitější než ekonomické a obojí bylo většinou významnější než závažnost činu.

str. 98). Teprve křesťanství přináší nový pohled: před Bohem jsou si všichni lidé rovni. A to se postupně promítá i do právních norem. Dnes je pro nás samozřejmé, že bohatý a chudý, urozený či neurozený mají před zákonem alespoň teoreticky stejné postavení. Ale i za tuto zdánlivou samozřejmost vděčí naše civilizace katolické církvi.

Také myšlenka lidských práv (přesněji přirozených práv) a mezinárodního práva se zrodila na španělských univerzitách 16. století a otcem mezinárodního práva je Francisco de Vitoria, katolický kněz a profesor. Když Vitoria a další katoličtí filozofové a teo-

logové viděli, jak špatně Španělé zacházejí s domorodci v Americe, začali uvažovat o lidských právech a správných vztazích mezi národy. Vytvořili myšlenku mezinárodního práva a přirozených práv – tak jak je známe dnes. I když bohužel zvláště v posledních desetiletích jsou pod záminkou tzv. „lidských práv“ přirozená práva často překrucována a za lidská práva bývají nezřídka vydávány i různé zvrácenosti.

Chování, které fascinovalo a fascinuje

Také katolická charitativní činnost byla od samého začátku tak působivá, že to uznávali i nepřátelé Církve. Pohanský autor Lukian (130–200 po Kristu) s údivem poznamenal: „Pečlivost, s níž si lidé tohoto náboženství navzájem pomáhají ve svých potřebách, je neuvěřitelná. K tomuto účelu nepominou nic. Jejich první zákonodárce jim nasadil do hlavy, že jsou všichni bratři!“ Tím měl na mysli slova Pána Ježíše...

Voltaire, jeden z nejhrolivějších protikatolických propagandistů 18. století, napsal s obdivem o řeholních sestřích: „Není na světě nic většího než obětí mládí a krásy, často i urozeného postavení, kterou skládá něžné pohlaví kvůli práci ve špitálech a ulehčování lidské mizérie, na niž jen pohledět je pro

Foto: Flickr, rahgo (CC BY 2.0)

Francisco de Vitoria, původce konceptu mezinárodního práva (detail průčelí dominikánského konventu sv. Štěpána v Salamance)

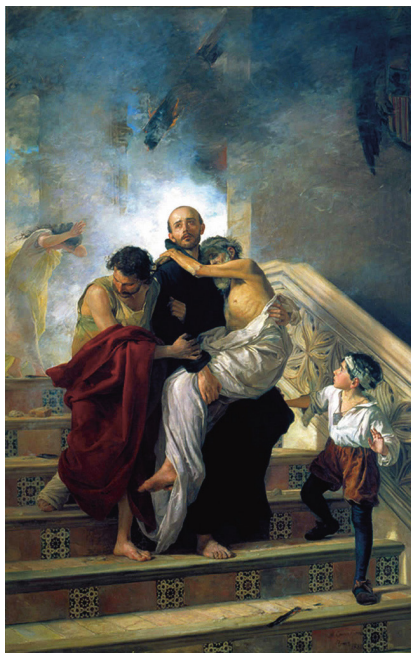

Foto: Wikimedia Commons

Manuel Gómez-Moreno González (cca 1880): Svatý Jan z Boha zachraňuje nemocné při požáru nemocnice v Realu

naši delikátnost zneklidňující. Lidé mimo římské náboženství takto velkorysou charitu napodobují, ale jen nedokonale.“ A skutečně, veškerá charitativní zařízení mají svůj vzor v charitativní činnosti katolické církve, která ji nejen začala, ale také více než tisíc let v Evropě jako jediná vykonávala.

Eusebiovo svědectví: velebili Boha křesťanů

Pojďme alespoň na jednom konkrétním případě společně sledovat,

Foto: Wikimedia Commons

Svatá Anežka Česká ošetřuje nemocného (malba z roku 1482), česká princezna, která založila františkánský klášter a vstoupila do něj

jak „charitas“ – křesťanská láska – postupně měnila svět. Tak možná nejlépe pochopíme, jaký by svět byl, kdyby mu tento důležitý prvek chyběl...

Nejstarší církevní historik Eusebius Pamphili (nebo též Eusebius z Césareje, autor spisu *Církevní dějiny* z počátku 4. století – on-line česky na <http://patrologia.fatym.com>) zažil na vlastní kůži pronásledování křesťanů, o kterém píše: „... výnos vydaný proti nám byl zveřejněn v každé

Foto: International Conservation Center (CC BY-NC-ND 3.0)

Fotografie pořízená při archeologickém průzkumu Jeruzalémského špitálu v letech 2000 až 2013. Špitál vybudovaný Řádem rytířů svatého Jana v Jeruzalémě (řád je dnes znám spíše jako maltézští rytíři) se stal po návratu křižáků do Evropy vzorem pro všechny pozdější evropské nemocnice.

Jeruzalémský špitál připomínal velikostí i uspořádáním naše nemocnice – rozkládal se na ploše 1,4 hektaru, měl jeden až dva tisíce lůžek rozdělených do jednotlivých oddělení. Německý poutník Teodor z Würzburgu žasl nad tím, že „procházíme-li palác, nemůžeme odhadnout počet lidí, kteří tady leží, ale viděli jsme tisíc postelí“. Členové řádu se v něm starali o nemocné křesťany, muslimy i židy. Pacienta dvakrát denně navštívil lékař, jednou denně byl vykoupán.

provincii. Z lidského hlediska vzal nám veškerou naději...“ (Eusebius: *Církevní dějiny* IX,7). Bylo to poslední a nejkrutější pronásledování, jaké křesťané během prvních tří set let existence Církve v Římské říši zažili – než dostali v roce 313 od císaře Konstantina možnost svobodně se hlásit ke své víře. O to působivější je Eusebiovo svědectví o chování křesťanů k pohanům,

kteří je pronásledovali. Stalo se to v době, kdy během pronásledování vypukl hlad a mor:

„Mor zachvacoval celé rodiny, které nemohl zničit hlad, poněvadž měly ještě zásoby potravin. Takto umíralo zcela náhle mnoho bohatých – místodržící, velitelé vojsk a tisíce jiných hodnostářů –, jako by je úmyslně hlad přenechal moru. Všude bylo plno nářku. Dokonce

dvě i tři mrtvolý bylo možno vidět současně vynášet z jednoho a téhož domu. Všestranná ochota křesťanů, pramenící ze zbožnosti, se tehdy ukázala všem pohanům v nejkrásnějším světle. Vždyť oni jediní v tolika a v tak velkých útrapách prokazovali skutkem svůj soucit a lásku k lidem. Jedni každý den ošetřovali nemocné a pohřbívali mrtvé. Těch bylo mnoho a nikdo se o ně nestaral. Jiní shromažďovali vyhladovělé z celého města na jedno místo a rozdělávali jim chléb. Když to vešlo všeobecně ve známost, velebili (pohané) Boha křesťanů a doznávali, že křesťané jsou opravdu zbožní a bohabojní lidé, poněvadž to dokázali skutkem.“ (Eusebius: *Církevní dějiny* IX,9)

Morálka

Nepřekvapuje, že i základní principy západní morálky byly rozhodujícím způsobem utvářeny katolickou církví. Mnoho z nejdůležitějších principů západní

Foto: Wikimedia Commons

Rembrandt (1659): Mojžíš rozbíjející desky Desatera Božích přikázání (Gemäldegalerie, Berlin)

mravní tradice je odvozeno z jedinečnosti lidské osoby a posvátnosti života – protože pro křesťany je život Boží dar. Dnes se také tento základní předpoklad o posvátnosti života v západní civilizaci vytrácí. Nehrozí nám pak ale návrat k barbarství? Nezačal již?

I základní principy západní morálky byly rozhodujícím způsobem utvářeny Církví.

Prameny:

Woods, Thomas E. jr.: *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*. Praha; Res Claritatis, 2008.

Garnsey, P.: *Social Status and Legal Privilege in the Roman Empire*. Oxford, 1970.

Eusebius z Césareje: *Církevní dějiny* (on-line česky na <http://patrologia.fatym.com>)

7.

Církev nepřitelem vědy a pokroku?

Americký historik Thomas E. Woods, autor knihy „Jak katolická církev budovala západní civilizaci“ se ptá: „Bylo pouhou náhodou, že se moderní věda rozvíjela převážně v katolickém prostředí? Nebo bylo v katolicismu samém cosi, co umožnilo úspěch vědy?“

Tuto otázku začíná klást stále více historiků a jejich odpovědi mohou být velmi překvapivé – jsou zcela v rozporu s obvyklými klišé, na které jsme byli zvyklí.

Údajné nepřátelství

Přesvědčení o údajném nepřátelství katolické církve vůči vědě je mezi lidmi velmi rozšířené. A to dokonce i mezi těmi, kteří jinak mají určité základní historické znalosti. Často je znovu a znovu poukazováno na značně jednostranně podanou verzi takzvaného případu Galileo (viz kapitola 9). Se zajímavým postřehem v této souvislosti přišel již před řadou let kardinál John Henry Newman, známý svou konverzí od anglikánství ke katolické církvi. Říká, že i kdyby galileovský incident byl skutečně tak zlý, jak si lidé myslí, je nápadné, že je to prakticky jediný konkrétní případ údajného nepřátelství Církve vůči vědě, na který si lidé vzpomenu.

O čem se většinou mlčí

Naopak jiné skutečnosti jako by upadly téměř úplně v zapomnění. Jak často se připomíná, že Církev byla po dobu jednoho tisíciletí (prakticky po celý středověk) téměř jediným sponzorem vědeckého bádání?

A řekli vám ve škole, že Církev vynalezla systém univerzit, že ještě po řadu století byly veškeré univerzity pevně spjaty s katolickou církví a že do vzniku prvních univerzit byly kláštery

*Věda a víra se
vzájemně
doplňují – jsou
komplementární...*

Foto: Wikimedia Commons, sálko (CC BY-SA 3.0)

Posluchárna s vyučujícím a jeho žáky v době vrcholného středověku (14. století), detail sarkofágu Mattea Gandoniho († 1330) z kláštera sv. Dominika v Boloni

a klášterní nebo katedrální školy jediným místem vzdělání? Například vůbec nejstarší univerzita v Boloni nebo univerzita v Paříži vznikly právě z katedrální školy.

... to byl klíčový poznatek, jak ukazuje i srovnání dalšího vývoje vědy v křesťanské Evropě a v arabském světě.

Zřizovateli univerzit byli většinou papežové. Z 81 univerzit založených do začátku reformace mělo 33 z nich papežskou zakládací listinu, 15 císařskou nebo královskou, 22 obojí (tj. papežskou i od světského panovníka) a 13 nemělo žádnou.

Víte, že většina vyučujících na univerzitách byli po několik staletí převážně řeholníci, kněží nebo jiní duchovní? To platilo i na pražské univerzitě – vzpomeňte jen na mistra Jana Husa – i on byl katolickým knězem!

Foto: Wikimedia Commons, Elio Pallard (CC BY-SA 4.0)

Opatství Sacra di San Michele na vrcholu hory Pirchiriano v severní Itálii, založené na přelomu 10. a 11. století

Kláštéry – síť vzdělanosti

Základním předpokladem pro rozvoj vědecké práce je možnost výměny informací a myšlenek. Bez ní je pokrok vědeckého bádání nemyslitelný. Co prospějí nové myšlenky a poznatky, když se nedostanou k širokému okruhu dalších vědců, kteří na nich budou moci dále stavět, kteří je budou rozvíjet, prohlubovat a eventuálně korigovat? Právě intenzivní výměně informací vděčí novověk za stále se zrychlující lavinu nových a nových objevů, která nemá v dějinách lidstva obdoby. A kde můžeme hledat první impuls, který dal tuto lavinu před staletími do pohybu? Začá-

tek je možno vidět již v rozsáhlé síti benediktinských klášterů. Tyto kláštéry byly centry vzdělanosti, které mezi sebou velmi intenzivně komunikovaly a vzájemně si předávaly to, co bychom dnes nazvali „*know how*“ (anglicky „vědět jak“, tedy technologie a další poznatky). Velkým přínosem byl i jednotný jazyk Církve – latina.

Papežové a vznik mezinárodní vědecké komunity

Ale kamínkem, který spustil skutečnou lavinu, bylo především takzvané *ius ubique docendi* (právo kdekoliv učit), které se začalo rozvíjet krátce po vzniku prvních uni-

Foto: Flickr, Art History Images (Holly Hayes) (CC BY-NC 2.0)

Fresky v kryptě katedrály v italském Anagni ze 13. století, znázorňující tehdejší vědecké poznání (v dolní části starověcí lékaři Galén a Hippokrates)

verzit. Poprvé se s ním setkáváme v dokumentu papeže Řehoře IX. z roku 1233, platném pro univerzitu v Toulouse, který se stal modelem pro budoucnost. Do konce 13. století se *ius ubique docendi* stalo něčím, co neodmyslitelně patřilo k univerzitám. Tituly udělené na univerzitách se schválením papeže (případně později i císaře) musely být respektovány v celém

křesťanském světě. Teoreticky mohli tito učenci začít učit na katedrálách fakultě v Evropě, i když se v praxi dávala přednost předchozí zkoušce kandidáta – něco jako dnešní nostrifikace titulů získaných v zahraničí. Toto privilegium udělené papežem sehrálo významnou roli. Položilo totiž základ myšlenky mezinárodní vědecké komunity.

**Papež Řehoř IX.
Položil roku 1233
základ mezinárodní
vědecké komunity.**

Církev otevřela bránu vědě!

Jeden z největších kritiků křesťanství v 19. století Friedrich Nietzsche si všiml zajímavé skutečnosti: věda vyžaduje ke svému vzniku předchozí předpoklady. „Striktně

Foto: Wikimedia Commons, Jjrotr (CC BY-SA 3.0)

Vatikánská observatoř s teleskopem VATT (Vatican Advanced Technology Telescope) na Mount Graham v Arizoně, zprovozněným roku 1993. Dole: konstruktéři dalekohledu představují papeži Janu Pavlu II. svůj model (1987)

Foto: Flickr, On Being (CC BY-NC-SA 2.0)

vzato,“ tvrdí Nietzsche, „neexistuje něco takového jako věda bez předpokladů.“ A dodává: „Musí být napřed filozofie, víra, díky níž věda získá směr, význam, meze, metodu a právo na existenci...“ Nietzsche však nepostřehl, že právě toto dostala moderní věda do vínku od křesťanství. Není se co divit, neboť tato skutečnost není ani dnes mimo okruh odborníků příliš známá.

První důležitý předpoklad pro vznik vědy zprostředkovala Církev ze židovství. Židovské náboženství bylo nejen přípravou na příchod Ježíše Krista a založení Církve (nový Izrael), ale připravilo půdu i pro vědu v tom smyslu, jak ji známe dnes. Na začátku Starého zákona, sbírky posvátných židovských knih, které mladá Církev od svého počátku převzala, nacházíme v 1. knize Mojžíšově takzvaný „hymnus na stvoření“ (Gn 1). Tento text má klíčový význam. Nejde samozřejmě o „vědecký“ popis vzniku světa – Bible není učebnicí kosmologie (tj. nauky o vzniku a vývoji vesmíru). Nacházíme zde však něco daleko důležitějšího než vědecký text: je to text, který otevírá brány vědě! Pokud tento hymnus čte odborník na starověkou Babylonii, může říci: obraz světa, jak je v 1. knize Mojžíšově popisován, odpovídá tehdejším babylon-

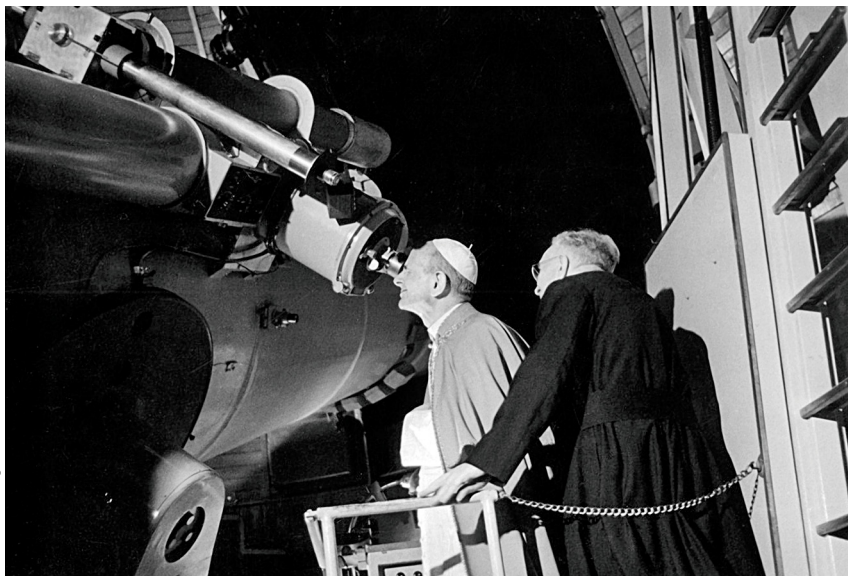

Foto: Flickr, On Being (CC BY-NC-SA 2.0)

Papež Pavel VI. s ředitelem Vatikánské observatoře, jedné z nejstarších astronomických institucí na světě, její kořeny sahají do doby papeže Řehoře XIII. a jeho kalendářní reformy v roce 1582

ským „kosmologickým“ představám o světě: plochá země, vody pod ní a nad ní a na klenbě vod nad ní se nacházejí Slunce, Měsíc a hvězdy. Něco je zde však radikálně nové. Pro Babylóňany byly Slunce, Měsíc a hvězdy božstvy – a božstva samozřejmě není možno vědeckými metodami zkoumat. V biblickém hymnu na stvoření je jim přisouzeno zcela jiné místo. Jsou Božím dílem, podobně jako

***Z 81 univerzit
mělo 55 papežskou
zakládací listinu.***

vše zde na zemi: „I řekl Bůh: ‚Buďte světla na nebeské klenbě, aby oddělovala den od noci. Budou na znamení časů, dnů a let. Ta světla ať jsou na nebeské klenbě, aby svítila nad zemí.‘ A stalo se tak.“ (Gn 1,14n) Možná jste si při četbě těchto slov nikdy ani neuvědomili, o jak revoluční text se ve skutečnosti jedná. Říká se zde zcela jasně, že to, co vidíme na nebi, nejsou žádná božstva – všechno to je Božím dílem úplně stejně jako to, co vidíme zde na zemi. Může to být tedy stejně dobře postupně studováno, popisováno, a časem dokonce pochopeno – jako cokoliiv kolem nás!

Foto: Pixabay.com, giv_dugas (CCO 1.0)

Průčelí katedrály Notre Damme v Chartres – katedrální škola při tomto kostele se ve 12. století stala místem, kde byly položeny základy současné vědy

Znáte Chartres?

Možná jste o ní ještě vůbec neslyšeli... A přitom právě na katedrální škole v Chartres byly v polovině 12. století skutečnosti, o kterých jsme hovořili v předcházejícím oddíle, domyšleny do důsledků. A odtud se během krátké doby rozšířily po Evropě. Kancléř této

školy Thierry ze Chartres tvrdil, že hvězdy a obloha nejsou složeny z nějakých polobožských substancí, jejichž chování by se vysvětlovalo podle zcela jiných principů, než jsou zákonitosti, jimiž se řídí věci na zemi. Jiný z učenců katedrální školy v Chartres Adelard z Bathu (asi 1080–1142) říká: „Jsme lidmi

V polovině 12. století se hrstka mužů v Chartres vědomě snažila odstartovat vývoj západní vědy a podnikla všechny k tomu potřebné kroky...

díky rozumu. Obrátíme-li se zády k úžasné racionální kráse vesmíru, pak žijeme tam, odkud bychom si zasloužili být vyhnáni, jako nevděční hosté domu, který nás přijal.“ A dodává: „Musíme naslouchat samotným hranicím lidského poznání, a teprve tehdy, když se zjevně zhroutí, můžeme odkázat věci Bohu.“ Učenci na této škole udělali další významný krok: zdůraznili, že člověk nejen může poznávat celý vesmír, který se jako celek řídí stejnými zákony, protože má stejného Stvořitele, ale že člověk má dokonce povinnost svět a veškeré jeho zákonitosti poznávat! K tomu dostal od svého Stvořitele rozum...

Klíčový poznatek: věda a víra se doplňují

Thomas Goldstein, historik specializující se na dějiny vědy, popisuje rozhodující význam chartreské školy. Říká, že „formulace filozofických premis (základních předpokladů); definice základního konceptu kosmu (...); systematická rekonstrukce vědeckého poznání minulosti a vytvoření tradičního základu pozdějšího vývoje západní vědy – každý z těchto kroků je natolik zásadní, že – vzaty dohromady – mohou znamenat jediné: během 15 až 20 let v polovině 12. století se hrstka mužů

vědomě snažila odstartovat vývoj západní vědy a podnikla všechny hlavní kroky, které k tomu byly potřebné.“

Prakticky každý, kdo v této době podstatně přispěl k rozvoji vědy, byl po určitou dobu spojen s katedrální školou v Chartres nebo jí byl ovlivněn. Její činnost bezprostředně předcházela velkou syntézu, kterou provedl nejvýznamnější učenec středověku svatý Tomáš Akvinský, když ukázal, že věda a víra se vzájemně doplňují – jsou komplementární – a nemohou si proto odporovat. Tento základní poznatek chyběl u velkých arabských učenců té doby – a byl zcela klíčový, jak ukazuje i srovnání dalšího vývoje vědy v křesťanské Evropě a v arabském světě.

Fakta mluví jasně

Fakta mluví zcela jasně: faktor, který způsobil, že se v Evropě mohla postupně vyvinout věda, a to až do té podoby, v jaké ji známe dnes, je katolická církev. V jiných kulturách tento faktor chyběl. Katolická církev ve svých klášteřích na začátku středověku po velkém stěhování národů zachránila kulturní bohatství řecko-římské civilizace. Poskytla základ – premisy – pro vývoj, který vše dosavadní v dějinách lidského poznání dalekosáhle přesahuje.

Tommaso da Modena: Sv. Albert Veliký, freska, 1352

Jak je možné, že u mnoha lidí stále ještě přezívá přesvědčení, že Církev je nepřitelem vědy a pokroku? Odpověď je jednoduchá: důvodem je často jen neznalost základních faktů. K těmto faktům patří i šokující počet těch, kteří byli zároveň řeholníky, kněžími a špičkovými vědci.

Kněží, řeholníci a věda

Thomas E. Woods, autor knihy *Jak katolická církev budovala západní*

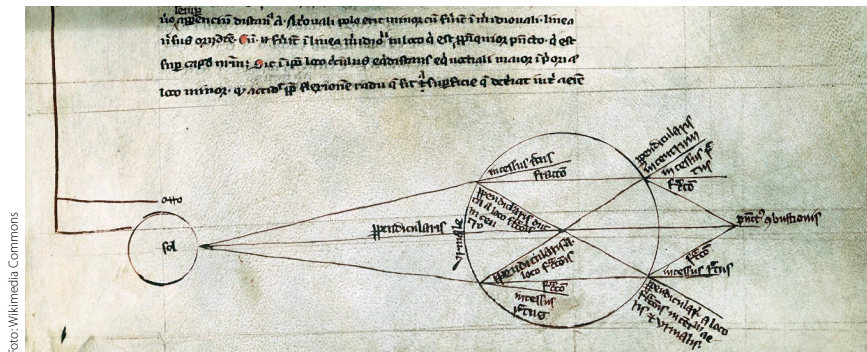
civilizaci, říká: „Je poměrně snadné ukázat, že řada velkých vědců byli katolíci. Mnohem důležitější je však překvapující počet mužů Církve, zvláště kněží...“

Sledujeme-li počty vědců mezi duchovními katolické církve, můžeme vidět, že šlo z velké části o řeholníky. Historik Thomas E. Woods poukazuje na to, že „jejich nenasytná zvědavost týkající se vesmíru stvořeného Bohem a jejich zaujatost vědeckým výzkumem ukazuje daleko zřetelněji než jakákoliv teoretická diskuze, že vztah mezi Církví a vědou odpovídá spíše přirozenému přátelství než antagonismu a podezírání“.

Muž, který objevil zásadní význam experimentu

Roger Bacon, řeholník-františkán, který učil ve 13. století na Oxfordu, zdůrazňoval význam vědeckého experimentu – vědeckého pokusu. Ve svém díle *Opus maius* píše: „Bez experimentu nemůžeme nic adekvátně poznat. Argument věc dokazuje teoreticky, ale nedává dostatečnou jistotu v odstranění pochybností; naše mysl nedospěje k pravdě, pokud ji nenalezneme

A víte, že do vzniku prvních univerzit byly kláštery a klášterní nebo katedrální školy jediným místem vzdělání?

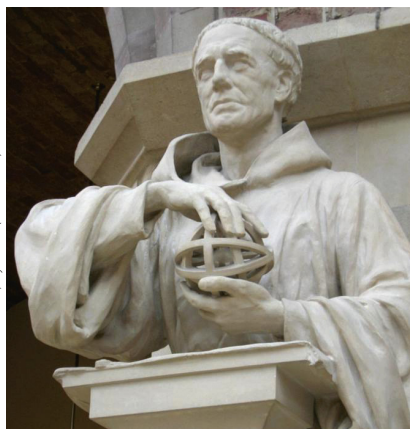

Digram z Baconova spisu „Opus maius“ ukazuje, jak se lámou sluneční paprsky

experimentální cestou.“ V díle *Opus tertium* varoval, že „ani nejsilnější argumenty nic nedokazují, pokud závěry nejsou ověřeny zkušeností“. Nám se mohou zdát tyto věci samozřejmé. Ale právě v tom spočívá jejich nedozrnlý význam. Úžasný, stále se zrychlující pokrok vědy mohl být odstartován teprve ve chvíli, kdy se tyto věci staly při vědeckém bádání samozřejmými... Moderní věda je bez vědeckého experimentu nemyslitelná – za pochopení jeho významu vděčíme řeholníkovi ze 13. století.

Svatí a věda

Svatý Albert Veliký (1200–1280), učitel pařížské univerzity, provinciál řádu dominikánů v Německu

Františkán Roger Bacon (1214–1294), socha v Oxfordu

a biskup v Řezně, je patronem přírodovědců. Věnoval se celé řadě disciplín: fyzice, logice, metafyzice, biologii, psychologii. Podobně jako Roger Bacon zdůrazňoval

Moderní věda je bez vědeckého experimentu nemyslitelná – za pochopení jeho významu vděčíme řeholníkovi ze 13. století.

význam přímého pozorování pro vědecké poznání. V díle *De mineralibus (O minerálech)* vysvětlil, že cílem přírodní vědy „není prostě přijímat tvrzení druhých, tedy to, co se mezi lidmi říká, ale zkoumat samotné příčiny, které působí v přírodě“. Opět věc, která se nám zdá být samozřejmou, ale bez které by dnešní věda byla nemyslitelná... Jeho důraz na přímé pozorování a – při všem obdivu k Aristotelovi – jeho odmítání přijímat vědeckou autoritu vírou byly podstatné příspěvky vědeckému myšlení. Svátý Albert ovlivnil mnoho dalších – mimo jiné i nejvýznamnějšího myslitele středověku svatého Tomáše Akvinského.

Kněží a řeholníci – zakladatelé vědeckých disciplín

Robert Grosseteste (1175–1253), kancléř oxfordské univerzity a biskup v anglickém Lincolnu, je považován za zakladatele vědecké metodologie. Bývá uváděn jako vůbec první, kdo sepsal úplný seznam kroků nutných pro provádění vědeckého experimentu.

Kněžím a řeholníkům však vděčíme nejen za vznik současných vědeckých metod, založených na pozorování a experimentu. Setkáváme se s nimi také u vzniku řady vědních oborů – jsou zakladateli různých vědních disciplín.

Jedním z příkladů je opat brněnského augustiniánského kláštera P. Gregor Mendel (1822–1884), zakladatel genetiky, který formuloval první zákonitosti dědičnosti (Mendelovy zákony).

P. Nicolaus Steno (1639–1686), konvertita z luteránství, který se stal katolickým knězem, položil větší část základů moderní geologie a bývá nazýván otcem stratigrafie (studia zemských vrstev; vrstva – *stratum*). Staří autoři včetně Aristotela se domnívali, že minulost světa je nepoznatelná. Steno přišel s myšlenkou, která byla v jeho době zcela revoluční: historii země je možno znovu získat ze skal. Ze současného světa můžeme vydedukovat minulé světy. Steno si dal za úkol jejich dějiny z nálezů postupně dešifrovat a formuloval základní zákonitosti, známe je dnes jako tři „Stenovy principy“. Vynikl však nejen svou vědeckou prací, ale i svým životem. Papež Jan Pavel II. prohlásil tohoto kněze, zakladatele stratigrafie, za blahoslaveného. Ve své řeči vyzvedl jak jeho kněžský život, tak i jeho vědecké dílo.

Jezuité

Mezi badateli v mnoha oborech mimořádným způsobem vynikají především kněží řádu jezu-

Foto: Flickr, AndreiaLaurel (CC BY 2.0)

Foto: Wikimedia Commons, Kirk (CC BY-SA 3.0)

Opat augustiniánského kláštera v Brně Gregor Mendel, zakladatel genetiky; známka vydaná k výročí jeho objevu, jeho pomník v zahradě starobrněnského kláštera, rodný dům v Hynčicích a jeho busta v aule Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně

Foto: Wikimedia Commons, Pallickap (CC BY-SA 3.0)

itů. Jejich výčet by přesáhl rozsah tohoto článku – uvedu tedy jen několik příkladů. Jestlipak například víte, že historik Bohuslav Balbín a jazykovědec Josef Dobrovský, kteří se zasloužili o zachování českého jazyka, byli jezuité?

Jedním z nejvýznamnějších jezuitských vědců byl P. Rudjer Bosković SJ (1711–1789). Byl skutečným polyhistorem, který se zabýval atomovou energií, optikou, matematikou i astronomií a byl zvolen členem vědeckých akade-

Foto: Wikimedia Commons, Michal Maňas (CC BY 3.0)

Foto: Wikimedia Commons

Srovnání zubu žraloka se zkamenělinou zubu nalezenou ve starých geologických vrstvách – ilustrace ze spisu „*Elementorum myologiae specimen*“ (1669). Jeho autor P. Nikolaus Steno je považován za zakladatele moderní geologie a stratigrafie. Později se stal biskupem a v roce 1988 ho papež Jan Pavel II. prohlásil za blahoslaveného.

mií v řadě evropských zemí. Zájem o práci P. Boskoviče ožil v druhé polovině 20. století. Byl nazván tvůrcem atomové fyziky a na sympoziu, které se v roce 1958 konalo v Bělehradě k dvoustému výročí od publikace jeho díla *Teorie pří-*

rodní filosofie, zazněly přednášky nositelů Nobelovy ceny za fyziku Nielse Bohra a Wernera Heisenbergra. Originálním rysem Boskovičovy teorie bylo, že atomy mají jak vzájemnou přitažlivost, tak naopak velkou odpudivost při silném sblížení. První vlastnost je základem soudržnosti těles, druhá jejich nepatrné stlačitelnosti.

Dalším příkladem je seismologie (věda studující otřesy země). Bývala někdy nazývána „jezuitskou vědou“. Jezuité využili sítě svých domů na různých kontinentech a vybudovali tzv. Jezuitskou seismologickou službu. Nejznámějším jezuitským seismologem je P. James B. Macelwane SJ. V roce 1925 reorganizoval Jezuitskou seismologickou službu a umístil její centrální stanici na univerzitu v St. Louis. Byl předsedou Americké seismologické společnosti a Americké geofyzikální unie.

Zajímavá čísla

A na závěr ještě dva z mnoha možných příkladů. Když Charles Boskut, jeden z prvních historiků matematiky, sestavil seznam předních matematiků od roku 900 před Kristem do roku 1800 po Kristu, je mezi 303 osobnostmi 16 jezuitů. Možná se vám to nebude zdát až tak vysoké procento, ale je třeba si uvědomit, že ze sledovaného

Foto: Wikimedia Commons (photojournal.jpl.nasa.gov)

Kráter C. Mayer o průměru 38 km (poloha označena šipkou) nazvaný po astronomovi jezuitovi Christianu Mayerovi, nar. 1719 v Modřicích u Brna

časového období 2700 let existoval jezuitský řád jen něco málo přes dvě století!

A možná bude pro vás zajímavá také informace, že celkem 35 kráterů na Měsíci má jména po jezuitských přírodovědcích a matematicích...

*35 kráterů
na Měsíci má jména
po jezuitských
přírodovědcích
a matematicích*

Prameny:

Woods, Thomas E. jr. *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*. Praha; Res Claritatis, 2008.

Goldstein, Thomas. *Down of Modern Science: From the Ancient Greeks to the Renaissance*. New York; Da Capo Press, 1995.

8.

Mýtus o víře v plochou Zemi

Také jste si mysleli, že Kolumbus musel velmi namáhavě přesvědčovat své zaostalé současníky, že Země je kulatá a ne plochá? A věřili jste tomu, že mu jeho oponenti tvrdili, že když popluje stále na západ, čeká ho tam „pád z okraje světa“? Možná jste se tato zcela nepravdivá tvrzení dokonce učili ve škole – i s dovětkem, že za tuto nevzdělanost mohla Církev... Ještě v době psaní této knihy uváděla Česká televize na svém webu u dokumentu „Svět podle Kryštofa Kolumba I. – Veliké cíle“ tento text: „Až do té doby se totiž neochvějně věřilo, že Země je plochá, má svůj kraj a konec a je ze všech stran omývána mořem. Kolumbus se musel potýkat s nepochopením i výsměchem. Díky nezměrnému úsilí se mu však nakonec podařilo přesvědčit učence a především španělský královský pár o své teorii.“

Kolumbus se mýlil, opONENTI měli pravdu!

Jádro sporu mezi Kolumbem a jeho oponenty bylo však ve skutečnosti někde zcela jinde. Nešlo o takovou banalitu, že Země je kulatá. V Kolumbově době vzdělaní lidé nepochybovali o tom, že Země má tvar koule. A katoličtí učenci u španělského dvora znali překvapivě dobře i její obvod. Ale právě proto nedoporučili Kolumbův plán! Bylo jim zcela jasné, že není reálný.

A také reálný nebyl, protože vzdálenost ze Španělska na západ až k asijskému pobřeží je ve skutečnosti asi třikrát větší, než jak

Kolumbus tehdy tvrdil svým mecenášům, králi Ferdinandovi a královně Izabele. Kolumbus vycházel ze zcela mylných údajů. Snad čerpal, jak si ještě ukážeme, z chybných údajů uváděných řeckým zeměpisce Strabonem nebo prostě vzdálenost pro krále upravil, aby od něj snáze získal prostředky na svou plavbu do neznáma. Kdyby na cestě „do Indie“ nenarazil na ostrovy v blízkosti Ameriky (o jejíž existenci tehdy ale nevěděl ani on, ani jeho oponenti), jeho cesta v roce 1492 by nutně skončila nezdarem. Na přeplutí do skutečné Indie neměl ani vybavení, ani zásoby.

Foto: Flickr, Leslie, at Flickr (CC BY-NC-ND 2.0)

Pinta a Niña – jeden z několika pokusů o stavbu replik dvou menších lodí Kolumbovy první výpravy. I když přesná velikost původních Kolumbových lodí není známa, zajímavé je srovnání s velikostí současných jachet.

Pohádka, která se dostala do učebnic

Tolik tedy fakta. A nyní se ještě podívejme, kdy ve skutečnosti – dávno před Kolumbem – lidé objevili a dokázali, že země je kulatá. A také na to, jak až v novověku vznikla pohádka o tom, že Kolumbus musel bojovat se „zpátečnickou katolickou církví“, hlásající plochou Zemi. Pohádka, které pak věřily celé generace dospělých. A někteří jí věří ještě dodnes...

Bude to docela zajímavé pátrání – také proto, že podobných báchorek a mýtů, které s historií nemají nic

V Kolumbově době vzdělání katoličtí učenci nepochybovali o tom, že Země má tvar koule.

Foto: Wikimedia Commons, Saliko (CC BY 3.0)

Poseidonios († 51 př. Kr., římská busta), jeden z antických učenců, kteří dokázali překvapivě přesně stanovit obvod zeměkoule

společného, je mezi lidmi dodnes rozšířena celá řada. A některé se dostaly i do učebnic...

Kulatá Země? Nic nového!

Že je Země kulatá? To byla v Kolumbově době „novinka“ stará téměř dvě tisíciletí. Šlo o zcela běžnou věc, kterou znal každý vzdělaný člověk – absolvent kterékoliv tehdejší katolické univerzity.

Že je Země kulatá, bylo dobře známé nejen ve středověku, ale již i ve starověku. Jako příklad nám mohou posloužit třeba starověcí autoři Cicero nebo Plinius Starší, kteří ve svých dílech mluví o kula-

Foto: Wikimedia Commons, Eric Gaba (CC BY-SA 2.5)

Aristoteles († 322 př. Kr., antická skulptura v Louvre), jeden z mnoha antických učenců, kteří věděli, že Země je kulatá

tosti Země jako o samozřejmé věci. Astronom Claudius Ptolemaios († 168 po Kr.), jehož spis *Almagestum* se stal základním astronomickým dílem pro následujících 14 století – tedy i pro středověk až do začátku novověku –, uvádí řadu důvodů pro kulatost země. Mimo jiné zmiňuje i pozorování hor z lodi, která se blíží k pobřeží: hory se postupně jakoby vynořují z moře.

Aristoteles a oceán mezi Španělskem a Indií

Jako další zajímavý příklad můžeme uvést Aristotela (384–322

před Kristem) – jednoho z nejvýznamnějších řeckých antických filozofů. Je pro nás o to důležitější, že právě na Aristotelově dílu postavil v době vrcholného středověku svatý Tomáš Akvinský svůj vlastní filozofický a teologický systém – říkáme, že svatý Tomáš Akvinský pokřesťančil Aristotela. A na Tomášově syntéze křesťanské nauky a Aristotelovy filozofie byla vystavěna velká část středověké scholastické vědy.

Aristoteles píše ve svém díle nazvaném *De Caelo* (česky *O nebi*), že stín Země při zatmění Měsíce je kruhový, a proto Země musí mít právě tento tvar. A pak doplňuje, že při pozorování noční oblohy v jižních zemích, jako je Egypt a Kypr, jsou vidět hvězdy, které pozorovatel ze stanoviště více na severu, v Řecku, nikdy nevidí, protože se mu některé jižní hvězdy již ztrácejí za zaoblením Země. A s pohybem pozorovatele k jihu nebo k severu se také mění hvězdy, které má přímo nad hlavou... Vše shrnuje slovy: „Všechno to svědčí nejen o tom, že Země je kruhová, ale že je to koule nevelkých rozměrů, protože jinak by se malá změna místa nemohla tak rychle projevit.“ (viz Aristoteles, *De caelo*, kniha II, kap. 14) Celou svou úvahu končí závěrem o pravděpodobnosti pro-

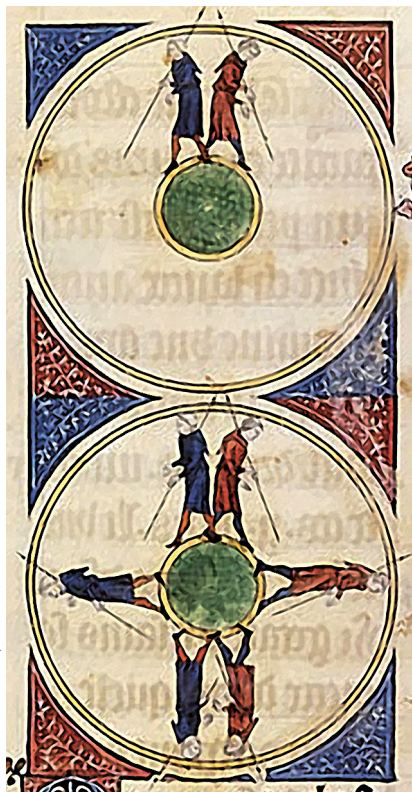

Foto: Wikimedia Commons, G.D.K.

Ilustrace ze 14. století ke spisu Gossuina de Metz, „L'image du monde“ z roku 1246

pojení Evropy a Indie přes Atlantický oceán a zmiňuje přitom ty, kteří si to mysleli již před ním: „Proto bychom si neměli být příliš jisti, že je nevěrohodný názor těch, kteří myslí, že je propojení mezi oblastí kolem Herkulových sloupů (dnešní Gibraltarský průliv mezi Španělskem a Marokem) a Indií a že z tohoto důvodu oceán je jeden.“ (viz Aristoteles, tamtéž)

Foto: Wikimedia Commons, Piero Falchetta

Sférické vyobrazení Země jako glóbu s vyznačeným severním a jižním pólem (s popisky „POLVS ARTICVS“ a „POLVS ANTARTICVS“) v pravém dolním rohu „Mapy otce Maura“ (viz detail mapy na následující straně). Mapa otce Maura je nejkvalitnější středověká mapa, kterou kolem roku 1450 nakreslil benátský mnich otec Mauro. Originál mapy se nachází v Benátkách (Biblioteca Nazionale Marciana). Podobně jako na mapách arabských kartografů je sever vyobrazen dole, jih nahoře – abychom dostali mapové zobrazení, na které jsme zvyklí, musíme mapu obrátit vzhůru nohama – pak je jasně patrný obrys Evropy. Na první pohled může mapa působit dojmem, že kartograf si představoval Zemi jako plochou, je to však jen způsob zobrazení „na plochu“, podobně jako kreslíme na plochu mapy my. V jednom z četných popisků na mapě otec Mauro udává obvod Země 22 500 až 24 000 mil (je třeba vzít v úvahu, že délka míle ve středověku neměla jednotnou definici); pro srovnání dnes udávaná hodnota rovníkového obvodu zeměkoule je 24 901 mil (tj. 40 075 km).

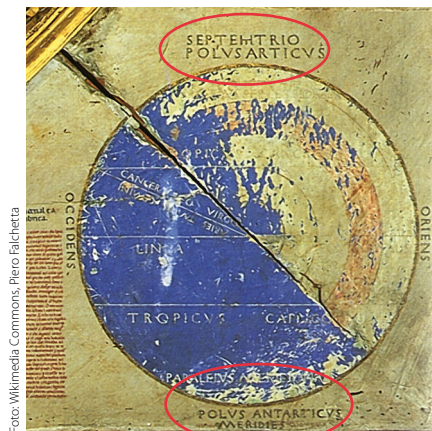

Foto: Wikimedia Commons, Piero Falchetta

Detail pravého dolního rohu „Mapy otce Maura“ (kolem r. 1450, viz protější strana): vyobrazení Země jako globu s vyznačenými póly (zvýrazněno)

Eratosthenes a přesný obvod Země

O určení obvodu a poloměru Země se ještě ve starověku pokusil alexandrijský učenec Eratosthenes.

Bylo to dvě století před Kristem a jeho výpočet byl až překvapivě přesný. Eratosthenes slyšel, že ve městě Syene (dnešní Asuán) na jihu Egypta se 21. června, v den letního slunovratu, v poledne zrcadlí Slunce na hladině i těch nejhlubších studní, a z toho vyvodil, že v ten den je tam Slunce přesně nad hlavou – tedy přesně v zenitu. Změřil, že ve stejný den v Alexandrii chybí Slunci k tomu, aby bylo přímo nad hlavou, ještě asi jedna padesátina z kružnice (tj. o něco víc než 7 úhlových stupňů). Věděl také, že z Alexandrie do Syene je vzdálenost přibližně 5000 stádií. Usoudil tedy, že 5000 stádií je jedna padesátina celého obvodu Země. Celý obvod Země mu tedy vyšel 250 000 stádií. Jedno stadium byla délka antického stadionu. Tato

Foto: Wikimedia Commons, NASA

Srovnání, které vytvořila agentura NASA: překvapivá podobnost „Mapy otce Maura“ s fotografií Země pořízené ze satelitu pod odpovídajícím úhlem

hodnota sice kolísala a my přesně nevíme, z jaké délky stadia Eratosthenes vycházel. Mohlo jít o 157 až 209 metrů. Každopádně však při všech nepřesnostech měření a zao-krouhlování neudělal větší chybu než asi 30 procent oproti dnešní známé hodnotě!

V prvním století před Kristem zopakoval Eratosthenův pokus Řek Poseidonios. Místo Slunce však použil hvězdu Kanopus. Měřil její výšku nad obzorem v Egyptě a na ostrově Rhodos. Délka obvodu mu vyšla podobná jako Eratosthenovi, jen o malý kousek menší (240 000 stadií).

Řecký zeměpisec Strabon, který žil na přelomu letopočtu, citoval Poseidonia, ale z nám neznámých důvodů uvedl zcela špatné hodnoty, a tak mu vyšlo, že do Indie je to překvapivě blízko. Strabon se totiž o geometrii příliš nezajímal, daleko víc mu záleželo na popisu krajů, lidí, zvyků... Možná právě z této chybné hodnoty uváděné Strabonem vycházel i Kolumbus. Nebo neznal délku antických stadií.

Židé, křesťané a kulatá Země

Když byl víc než půl tisíciletí před Kristem sepsán začátek starozákonní biblické knihy Genesis (1. Mojžíšova kniha), vycházeli její autoři z takzvaného babylon-

Foto: Wikimedia Commons

Vyobrazení kulaté Země ze spisu svatě Hildegardy z Bingenu v rukopisu ze 12. století

ského kosmologického modelu. Ten předpokládal, že Země je plochá. To se také odráží v biblických textech o stvoření světa.

Křesťané se asi zpočátku tvarem Země a podobnými odbornými otázkami nezabývali. Většina z apoštolů a také první papež – svatý Petr – byli původním povoláním rybáři. Předávali evangelium: radostnou zprávu, že Bůh tak miloval svět, že dal svého jednorozného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný (srov. Jan 3,16). Byli svědky toho, co s Ježíšem prožili: jeho života, smrti a jeho zmrtvýchvstání. Je-li Země kulatá, nebo plochá, prostě neřešili.

Země koule

Že také Země je kulatá, se ukazuje tak: Znamení a hvězdy nevycházejí a nezapadají pro každého a všude stejně, ale vycházejí a zapadají dříve pro ty, kteří jsou na východě (...) Proto to stejné zatmění Měsíce, které vidíme my v první hodině noci, vidí na východě ve třetí hodině noci, což dokazuje, že mají noc a západ Slunce dřív než my, a příčinou je zaoblení Země.

Že je Země zakřivená také od severu k jihu, se ukazuje tak: Pro ty, kteří žijí na severu, jsou některé hvězdy stále viditelné – totiž ty blízko severnímu pólu –, kdežto jiné, které jsou blízko jižního pólu, jsou jim vždy skryty. Jestliže tedy někdo půjde od severu k jihu, může dojít tak daleko, že hvězdy, které byly

původně vždy viditelné, začnou zapadat. (...)

A tentýž muž může nyní uvidět hvězdy, které předtím byly před ním stále skryty (hvězdy jižní oblohy – pozn. redakce).

Foto Wikimedia Commons

Úryvek z první kapitoly spisu „De sphaera“, který kolem roku 1230 sepsal Johannes de Sacrobosco (tematika je probírána hned v úvodu – mezi základy, na nichž dílo dále staví). Kniha sloužila mimo jiné k výuce na oxfordské univerzitě.

Když ale od 2. století začalo křesťanství pronikat i do velmi vzdělaných vrstev obyvatelstva, nelišili se tyto vzdělaní křesťané v pohledu na kulatost nebo plochost Země od svých vzdělaných současníků. Vzdělaní křesťanští autoři jako svatý Augustin, Ambrož nebo Basil z Césareje prokazatelně věděli, že

Země je kulatá. Našlo se i několik starověkých křesťanských autorů, kteří o kulatosti Země pochybovali – někdy to bylo i tím, že nepochopili, že biblické líčení stvoření není učebnicí přírodních věd. Byly to však opravdu jen výjimky. Ostatní vzdělaní křesťané o kulatosti Země nepochybovali, protože

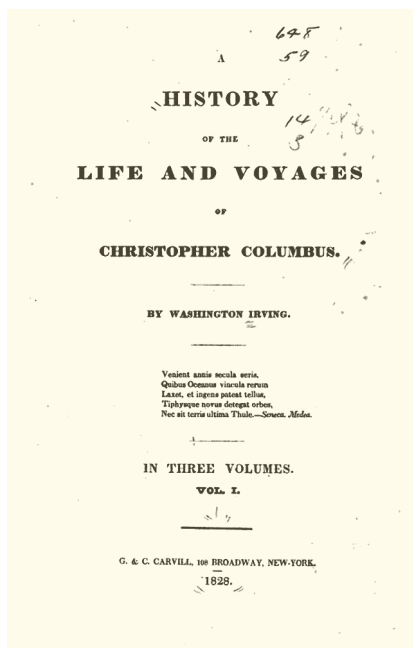

Foto: books.google.cz

Titulní list knihy, ve které se v roce 1828 poprvé vyskytl mýtus tvrdící, že středověcí učenci věřili v plochou zemi

již tehdy o ní nepochyboval žádný vzdělaný člověk.

Zároveň se šířením křesťanství...

Po stěhování národů, na začátku středověku, se povědomí o kulatosti Země postupně šířilo celou Evropou dál na sever – tak jako se postupně šířilo křesťanství. Církev, jak známo, tvořila určitý most mezi řeckou a římskou vzdělaností a zprostředkovala novým národům Evropy nejen Evangelium, ale i starověkou vzdělanost a kulturu.

Další geografické a astronomické informace se pak do středověké Evropy dostaly díky překladům z arabštiny. Byla sepsána i řada nových děl – viz infobox s úryvkem z traktátu *O sféře* od Johanne Sacrobosca. S tímto traktátem, ve kterém se hned v úvodu vysvětlují důkazy kulatosti země, se musel ve 14. století podle statut Oxfordské univerzity seznámit každý student svobodných umění (viz J. M. Fletcher: *The Faculty of Arts*, str. 382–385, srov. cs.wikipedia.org/wiki/Johannes_de_Sacrobosco). Reinhard Krüger, profesor literatury na univerzitě ve Stuttgartu, sestavil seznam 79 starověkých a středověkých křesťanských osobností, u kterých je možné doložit jejich přesvědčení o kulatosti Země. V jeho seznamu je i nejnvlivnější ze středověkých učenců svatý Tomáš Akvinský. A také papež Silvestr II. Ani výčet profesora Krügera však není vyčerpávající. A navíc řada významných osobností středověku se k problému prostě nikdy písemně nevyjádřila – zabývali se jinými věcmi. Tak jako

Mýtus o středověké víře v plochou Zemi se objevil nedávno – až v roce 1828!

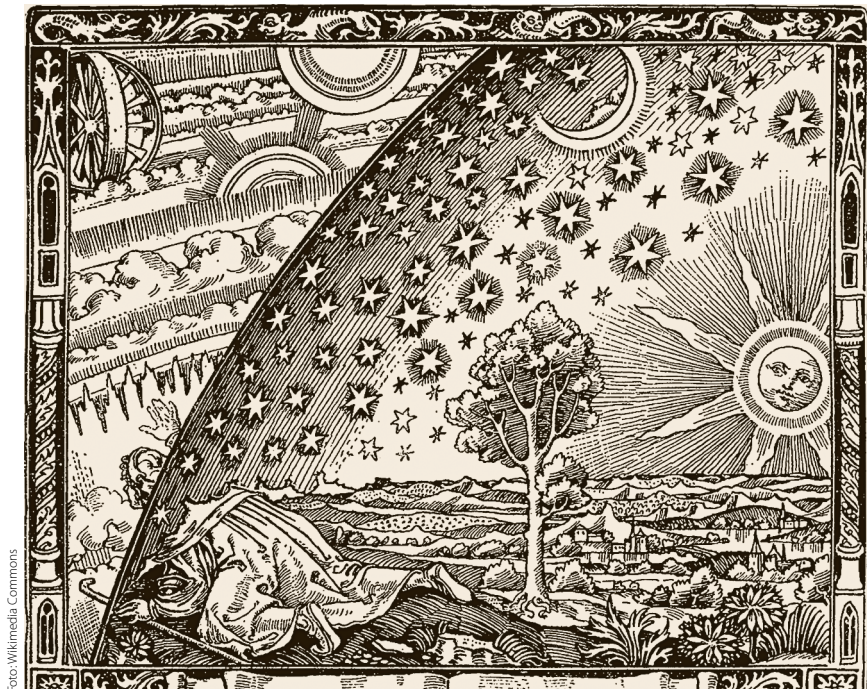

Foto: Wikimedia Commons

Obrázek v knize z druhé poloviny 19. století (tedy nikoliv ze středověké, ale novověké publikace); pod obrázkem je v knize popisek: „Středověký misionář říká, že našel místo, kde se stýká nebe a země“ (z knihy Camilla Flammariona „L'atmosphère: Météorologie populaire“, Paris 1888, str. 163)

ani po vás jednou možná nezbude žádné písemné vyjádření na toto téma – i když o tom, že je Země kulatá, samozřejmě víte a nepochybujete.

A jak vznikl mýtus o víře v plochu Zemi?

Tvrzení, že lidé ve středověku věřili, že země je plochá, je výtvo-rem dvou mužů, kteří s ním přišli prakticky současně až v 19. století! Prvním z nich byl Ameri-

čan Washington Irving, oblíbený vypravěč, který v roce 1828 vydal svou verzi Kolumbova životopisu. Právě on přišel s obrazem Kryštofa Kolumba, prostého námořníka, stojícího před temným zástupem inkvizitorů a kapucemi zahalených teologů, shromážděných v Salamance, kteří všichni věřili, že Země je placatá... Druhým tvůrcem tohoto mýtu byl Antoine-Jean Letronne, francouzský akademik se silnými protináboženskými před-

sudky. V roce 1834 vydal knihu plnou různých falešných interpretací a překroucených skutečností s názvem *On the Cosmographical Ideas of the Church Fathers* (O kosmografických ideách církevních otců).

Jeden mýtus zdůvodňuje další...

A jak je možné, že se tento mýtus o víře Kolumbových současníků v plochou Zemi, přestože nemá s historií vůbec nic společného, tak rychle rozšířil a tak dlouho udržel? Zapadl totiž do dalšího hojně podporovaného mýtu o odvěkém boji mezi vědou (dobrou) a Církví (zlou). K rozšíření mýtu o středověké víře v plochou Zemi přispěl ještě v 19. století John William Draper se svou knihou *History of the Conflict between Religion and Science* (Dějiny konfliktu mezi náboženstvím a vědou). Na něj navázali další...

Je pozoruhodné, jak se s pomocí jedné pohádky – pohádky o středo-

Foto: Wikimedia Commons, Pomt (CC BY-SA 3.0), derivative work: Miguel Angel "torógralo"

Hrob Kryštofa Kolumba v katedrále Santa María de la Sede v Seville

věké víře v plochou Zemi – vytvářela další: pohádka o Církvi jako nepřítelkyni poznání a pokroku...

Prameny:

Krüger, Reinhard. *Ein Versuch über die Archäologie der Globalisierung. Die Kugelgestalt der Erde und die globale Konzeption des Erdraums im Mittelalter*. Wechselwirkungen, Jahrbuch aus Lehre und Forschung der Universität Stuttgart, Stuttgart, 2007

(on-line: www.uni-stuttgart.de/wechselwirkungen/ww2007/ReinhardKrueger.pdf)

J. M. Fletcher: *The Faculty of Arts* in J. I. Catto: *The Early Oxford Schools*, Oxford University Press, New York 1984

en.wikipedia.org/wiki/Myth_of_the_Flat_Earth

en.wikipedia.org/wiki/Round_earth

9.

Případ Galileo Galilei

Kdo by neslyšel o tzv. „případu Galileo“. Váže se k němu celý mýtus o údajném nepřátelském postoji Církve k vědě, poznání, pokroku... A přitom jde o vědce, kterému ve skutečnosti s nadšením fandili nejen kardinálové, ale i papežové – Urban VIII. ho dokonce finančně podporoval. Ješitností a podvody si však Galileo dokázal mnohé postavit proti sobě.

Žák jezuitů

Původně se Galileo Galilei (1564 až 1642) chtěl stát řeholníkem – benediktinem. Otec ho ale poslal na studia medicíny. Vydržel na nich čtyři roky a pak se začal proti vůli svých rodičů věnovat své největší zálibě – matematice. Dopisoval si s významným matematikem, jezuitským knězem Kryštofem Claviem. Clavius rozeznal Galileovo nadání, ale také jeho sklon k unáhleným závěrům. Doporučil mu dalšího jezuitu, otce Paola Valla, který vyučoval na jezuitské koleji v Římě metodiku vědecké práce. Historik Michael Hesemann uvádí, že Galileo byl tímto jezuitou natolik ovlivněn, že ve svých spisech z let 1590–91 převzal Vallovy myšlenky téměř doslovně a kontakt s učenými řeholníky byl pro něj rozhodující inspirací. Díky nim

se také dostal k astronomii, která byla tehdy módní vědou.

Velmi schopný, ale trochu unáhlený

Galileo se věnoval bádání v mnoha oblastech: pohyb kyvadla, pohyb po nakloněné rovině, měření teploty... Stal se lektorem matematiky ve své rodné Pise a v roce 1592 získal dokonce profesuru v Padově, přestože neměl žádný akademický titul.

I nadále se u něj však projevovalo to, co mu již kdysi vytýkal P. Clavius: unáhlenost v závěrech. V roce 1596 mu astronom Jan Kepler poslal pojednání o heliocentrismu, tedy o nauce, podle které nikoli Země, ale Slunce je středem vesmíru. Galileo se vzápětí stal nadšeným stoupencem heliocentrické teorie.

Zcela paradoxně však Galileo ještě v roce 1606 publikoval studii

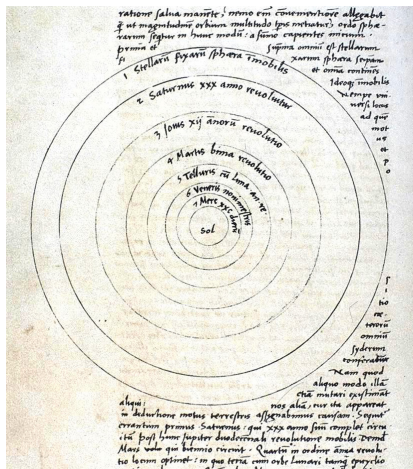

Foto: Wikimedia Commons

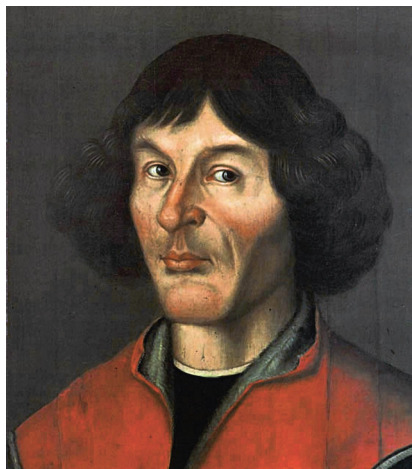

Foto: Wikimedia Commons

Mikuláš Koperník, matematik, astronom a katolický duchovní (1473–1543), který přišel s teorií heliocentrického uspořádání sluneční soustavy 100 let před Galileem. Vlevo: náčrt sluneční soustavy z Koperníkova rukopisu „De revolutionibus orbium coelestium“ (O obězích nebeských sfér). Vpravo: Koperníkův portrét na radnici v Thornu)

Trattato della sfera o cosmografia (Traktát o sférách neboli kosmografii), ve které uvádí důvody, proč Země je středem vesmíru. Na Galileovi je vidět, že přesvědčení o heliocentrismu bylo tehdy více věcí „víry a přesvědčení“ než jednoznačných důkazů – a Galileo sám tuto „víru“ nejednou změnil...

Heliocentrismus sto let před Galileovým procesem

Řada lidí dnes neví, že polský kanovník Mikuláš Koperník (1473–1543) přišel s heliocentrickou teorií přibližně sto let před Galileovým procesem. A ještě méně je známo, že řada církevních

hodnostářů Koperníka podporovala. A zatímco byla tato teorie v katolických kruzích respektována a papežové Klement VII. (1523 až 1534) a Pavel III. (1534–1549) četli Koperníkovy spisy bez toho, že by v nich viděli nějaký problém ve vztahu k církevnímu učení, Martin Luther (původce německého protestantismu) Koperníkovo učení odsoudil velmi příkrými slovy: „Ten blázen mi chce převrátit celé umění astronomie! Ale jak ukazuje Písmo svaté, řekl Jozue Slunci, aby se zastavilo – a ne Zemi!“

I na katolické straně se sice vyskytly pokusy Koperníkovy

Foto: Wikimedia Commons

Portrét Galilea Galileiho z roku 1636 od Justa Sustermanse

hypotézy odsoudit, ale kardinál Bellarmin, jeden z nejučenějších duchovních té doby, který v Římě vedl nejen jezuitskou kolej, ale i římskou inkvizici, odpověděl, že

k odsouzení Koperníkova učení není žádný důvod. Pouze zdůraznil, že dokud není možno k potvrzení Koperníkova obrazu světa předložit nepochybné důkazy,

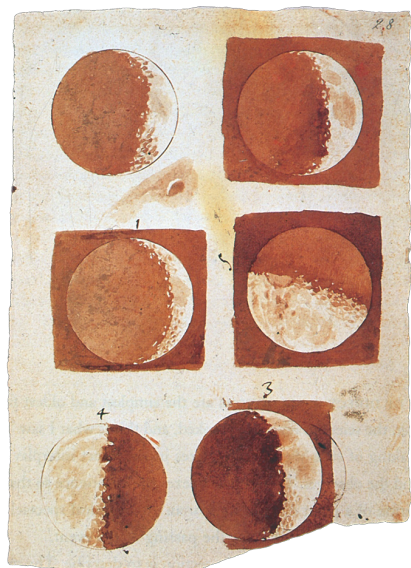

Foto: Wikimedia Commons

Foto: Wikimedia Commons, Saikko (CC BY-SA 3.0)

Foto: Wikimedia Commons, Museo naz. della scienza e della tecnol. L. da Vinci (CC BY-SA 4.0)

Galileiho kresba znázorňující fáze měsíce z roku 1616 (vlevo), čočka z jeho dalekohledu (vpravo nahoře) a repliky Galileiových dalekohledů (vpravo dole)

bylo by nerozumné tento systém lidem vnucovat.

Nepoctivý „vynálezce“

Ale vraťme se zpět ke Galileovi. Kromě sklonu k unáhleným závěrům byla pro něj příznačná ještě jedna vlastnost: nepoctivost. Právě ta – společně s jeho ješitností a unáhleností v závěrech – ho nakonec přivedla i do střetu s Církví, protože jak později uvidíme, rozbuškou konfliktu, který vyústil v jeho proces, nebyly Galileovy vědecké názory, ale podvod, kterého se dopustil na papeži. Nejednalo se však o první nepoctivost v jeho životě...

Historik Michael Hesemann uvádí, že Galileo si během svých výzkumů přivydělával prodejem tzv. proporčního kruhu, který byl předchůdcem logaritmických pravítek. Napsal k němu i vlastní návod k použití. Na tom by nebylo nic špatného, kdyby po čase nezačal toto zařízení vydávat za svůj vynález.

Podobná situace nastala i s dalekohledem. Jeho princip vymyslel Giambattista della Porta v roce 1590 a jako první ho zřejmě vyrobil Holanďan Zacharias Jansen. Krátce nato začal Galileo v Itálii vyrábět dalekohledy ve velkém a vydával je za svůj vynález. Měl

Foto: Wikimedia Commons

*Papež Urban VIII. (1623–1644)
na portrétu od G. L. Berniniho (1625)*

dokonce tu drzost, že po čase přenechal monopol na jeho výrobu benátskému dóžeti, aby od něj získal zdvojnásobení svého profesorského platu v Padově. Když podvod vyšel najevo, Galileo zase o výhody přišel a raději se „přesunul“ do Florencie.

Podpora ze strany Církve

I když Galileo dalekohled nevyalezl, je třeba mu přiznat velkou zásluhu o jeho další vývoj a zejména pak využití tohoto zařízení v astronomii. Byl totiž pravděpodobně první, kdo s pomocí dalekohledu začal konat astronomická pozorování. Jeho kniha *Side-*

Galileo Galilei byl astronom, kterého podporoval sám papež Urban VIII.

rus nuntius (Hvězdný posel), kterou vydal v roce 1610, byla opravdovým přelomem v pozorování vesmíru: zjistil, že planety nejsou jen pouhé body, ale plochy – pozoroval dokonce fáze Venuše, že mají podobně jako Země své měsíce, a byl přesvědčen, že to je dostatečný důkaz toho, že také Země je jen jednou z planet kroužících kolem nehybného Slunce, které je středem vesmíru (dnes samozřejmě víme, že ani Slunce žádným středem vesmíru není).

Historik Thomas E. Woods říká: „Galilei byl se svou prací vítán a oslavován prominentními muži Církve. Koncem roku 1610 mu napsal jezuita Kryštof Clavius, že také jezuitští astronomové potvrdili objevy, které učinil svým dalekohledem. Když se Galileo příští rok objevil v Římě, byl s nadšením

Jezuitští astronomové Galileovy objevy potvrdili.

Foto: Wikimedia Commons

Svatý Robert Bellarmin († 1621), jezuita, kardinál, který vedl římskou inkvizici a zastával se heliocentrické hypotézy

uvítán. Svému příteli napsal: „Byl jsem příznivě přijat mnoha slavnými kardinály, preláty a předsta-

viteli města.“ Dostalo se mu dlouhé audience u papeže Pavla V. a jezuité z Římské koleje uspořádali slavnostní setkání na počest jeho objevů.“ Další historik Michael Hesemann k tomu dodává: „Galileova cesta do Říma byla triumfálním tažením,“ a pak cituje kardinála del Monte, který tehdy napsal: „Kdyby to bylo v době římské republiky, byl by mu postaven pomník na Kapitolu.“

Mýtus a skutečnost

Příběh Galileia Galileiho je ve své překroucené podobě velmi často uváděn jako ilustrace tmářství Církve, nepřátelské k novým poznatkům. Skutečnost je ale přesně opačná. Všechno se vyvíjelo v Galileův prospěch, a když v roce 1612 vydal své *Dopisy o slunečních skvrnách*, kde publikoval písemně

„Kdyby se skutečně dokázalo, že středem vesmíru je Slunce a že Slunce neobíhá Zemi, nýbrž Země Slunce, pak bychom museli postupovat velmi obezřetně při výkladu pasáží Písma, jež zdánlivě učí opak, a spíše připustit, že jsme je nepochopili, než abychom tvrdili, že názor, který je dokazatelně pravdivý, je falešný.“

kardinál Belarmin

Foto: Wikimedia Commons

Galileo Galilei předvádí dalekohled benátskému dóžeti Leonardu Donatovi (obraz H. J. Detouche, 19. stol.)

své přesvědčení o souvislosti svých nových objevů s Keplerovou heliocentrickou teorií vesmíru, přišlo mu jako odezva mnoho nadšených dopisů. Jeden z nich byl od samotného kardinála Maffea Barberiniho, který se později stal papežem Urbanem VIII. Církev neměla žádné námitky proti používání koperníkovského heliocentrického systému jako elegantní hypotézy, jejíž nepochybná pravdivost nebyla tehdy ještě potvrzena, ale která odpovídala pozorovaným jevům lépe než kterýkoliv dosavadní systém.

Kde byl tedy problém?

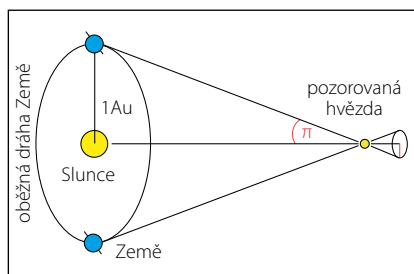
Problém byl v tom, že Galileo nebyl ochoten brát svou teorii jen jako hypotézu a trval na její pravdivosti, i když ji zatím nemohl přesvědčivě dokázat. Například přímý experimentální důkaz otáčení Země podal až roku 1851 J. B. L. Foucault pokusem s těžkým kyvadlem na dlouhém laně: to se vůči Zemi během dne stáčí, protože rovina jeho kyvů nemění svou orientaci vůči stálícím.

Některé Galileem uváděné důkazy byly dokonce zcela chybné. Například jeho hlavní argu-

Foto: Flickr, misko13 (CC BY 2.0)

Foucaultovo kyvadlo v pařížském Pantheonu – původní pokus byl proveden v roce 1851, stáčení kyvadla na 68 m dlouhém laně v průběhu dne bylo empirickým potvrzením otáčení Země

Návrh: redakce podle Wikimedia Commons

Měření tzv. paralaxy blízkých hvězd v důsledku oběhu Země kolem Slunce (blízké hvězdy zdánlivě opisují na obloze malé elipsy). Poprvé se tuto roční paralaxu, nazývanou také jako heliocentrická paralaxa, podařilo změřit P. V. Besselovi až v roce 1838.

ment, že příliv a odliv je důkazem pohybu Země, je z hlediska dnešních poznatků naprosto nesmyslný (příliva a odliv je ve skutečnosti způsoben gravitací Měsíce a Slunce a existoval by, i kdyby Země stála a Měsíc a Slunce se pohybovaly). Nedokázal odpovědět ani na námitku, že kdyby se Země pohybovala kolem Slunce, musela by se zdánlivá poloha hvězd pozorovaných ze Země v průběhu roku lehce měnit (takzvaná paralaxa). Dnes víme, že tato paralaxa je díky obrovské vzdálenosti hvězd

jen velmi nepatrná (podařilo se ji změřit až v roce 1838) a tehdejšími prostředky nemohla být pozorovatelná.

Odborník na „Galileův případ“ Jerome L. Langford říká, že je naprostá nespravedlnost, pokud někdo tvrdí, že nikdo nechtěl naslouchat Galileovým argumentům. Jezuitští astronomové již dříve potvrdili mnoho z jeho objevů a dychtivě čekali na další důkazy, aby mohli definitivně opustit starý systém. Také mnoho vlivných mužů Církve věřilo, že Galileo má možná pravdu, ale museli čekat na důkazy.

Když Galileo neustále veřejně hájil svůj názor jako dokázaný a nepochybný, církevní autority mu v roce 1616 sdělily, že musí přestat učit Koperníkovu teorii jako pravdivou a dokázanou, ale může ji pojednávat jako hypotézu (hypotéza je výpověď, jejíž platnost se pouze předpokládá, ale zároveň je formulovaná tak, aby ji bylo možno potvrdit nebo vyvrátit – srov. cs.wikipedia.org/wiki/Hypotéza). Galileo souhlasil a pokračoval ve své práci.

Podvod, skandál a zákaz

Vlivné církevní osobnosti i nadále Galilea podporovaly a sám papež Urban VIII. (1623–1644) mu roku 1630 přiznal vyplácení renty.

Photo: astronomy2009.org (CC BY-NC-SA 3.0)

Ilustrace na frontispisu Galileiho „Dialogu“ o dvou hlavních světových systémech (Firence, 1632)

V roce 1632 vyšla jeho kniha *Dialog*, kterou sepsal na popud papeže. Slíbil v ní nezaujatě vysvětlit dostupné názory na uspořádání vesmíru. Když kniha vyšla, vypukl skandál. Nejenže nešlo o nestranné pojednání, ale obhajobu starého systému se Zemí uprostřed ves-

Galilei byl se svou prací vítán a oslavován prominentními muži Církve.

Foto: 2x Wikimedia Commons, Saiko (CC BY 3.0)

Rozsáhlá budova Villa Il Gioiello se zahradou ve Florencii, v níž Galileo prožil zbytek svého života (současné foto, dole celkový pohled). Galileo zde v domácím vězení mohl dále pracovat a volně přijímat návštěvy.

míru v tomto *Dialogu* vedl muž se jménem Simplicius (česky Prošťáček). Kniha navíc obsahovala církevní schválení, které Galilei získal podvodem. To byla poslední kapka... V následném procesu v roce 1633 bylo na Galileiho uva-

leno podezření z hereze. Galileovi bylo přikázáno přestat publikovat koperníkovské názory (někteří dnešní odborníci se domnívají, že tento zákaz se týkal spíš jen Galileia osobně, protože další katoličtí vědci i nadále používali ve svých pracích myšlenku pohybu Země). Když složil vyznání víry, mohl dál pokračovat ve svých ostatních výzkumech (domácí vězení, ke kterému byl odsouzen, strávil v luxusních palácích svých přátel, vysokých církevních hodnostářů). Publikoval pak ještě další důležitá díla a i nadále pobíral papežskou rentu, kterou mu v roce 1630 při-

znal Urban VIII. Ale nemoudrá cenzura Galilea z roku 1633 poskvřnila reputaci Církve a následující generace udělaly z Galilea mučedníka, i když jeho dílo bylo Církví rehabilitováno již v roce 1741 a papež Jan Pavel II. se roku 1992 veřejně omluvil za nepřiměřený soudní proces.

Pohled do zákulisí

Proč církevní představitelé v Galileově době tolik trvali na tom, že dokud nejsou k dispozici nezvratné důkazy, je třeba pohyb Země kolem Slunce učit jako hypotézu? Nešlo jen o dodržení základní zásady vědecké práce: pokud nový poznatek není dokázán a nejsou vyvráceny důvody, které mluví proti, zůstává pouhou hypotézou... Šlo o víc. Církev v té době citlivě vnímala obvinění ze strany protestantismu, že si katolíci údajně dostatečně neváží Bible. Věděla, že s ohledem na protestantismus, který trval na doslovném výkladu Bible, si nemůže sama dovolit

opustit doslovné chápání biblických míst, která zdánlivě svědčí o nehybnosti Země, pokud k tomu nebude mít přesvědčivé důkazy. A ty v té době zatím nebyly.

Rozhodně však na jejich doslovném výkladu netrvala za každou cenu. Slavná je poznámka kardinála Roberta Bellarmina z té doby: „Kdyby se skutečně dokázalo, že středem vesmíru je Slunce... a že Slunce neobíhá Zemi, nýbrž Země Slunce, pak bychom museli postupovat velmi obezřetně při výkladu pasáží Písma, jež zdánlivě učí opak, a spíše připustit, že jsme je nepochopili, než abychom tvrdili, že názor, který je dokazatelně pravdivý, je falešný.“ To ale nebylo nic nového, protože například největší katolický učenec středověku svatý Tomáš Akvinský učil, že žádný konkrétní výklad Písma nemá být držen, jsou-li argumenty, které ukazují, že je nesprávný, protože jinak budou nevěřící pohrdat Písmem svatým a cesta víry jim bude uzavřena.

Prameny:

Woods, Thomas E. jr. *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*. Praha; Res Claritatis, 2008

Hesemann, M. *Die Dunkelmänner. Mythen, Lügen und Legenden um die Kirchengeschichte*. Augsburg; Sankt Ulrich Verlag, 2007.

Langford, J. J. *Galileo, Science and the Church*. New York; Desclee, 1966.

10.

Pius XII. – Hitlerův papež?

Je očerňován, protože prý mlčel k nacistickému pronásledování Židů. V divadelní hře „Náměstek“ se o něm říká: „Kristův náměstek, který má tohle vše před očima a přesto mlčí – takový papež je zločinec.“ V knize Johna Cornwella je Pius XII. dokonce nazván Hitlerovým papežem. Naopak židovský historik Emile Pinchas Lapide konstatuje, že „Pius XII., Svatý stolec, vatikánské nunciatury a celá katolická církev zachránili 700 000 až 850 000 Židů od jisté smrti“. Když Pius XII. zemřel, napsala izraelská ministryně zahraničí Golda Meirová, že „statisíce Židů určených na smrt vděčí za své přežití přímým nebo nepřímým zásahům tohoto papeže“.

Divadelní hra „Náměstek“

V roce 1963 měla v Berlíně premiéru divadelní hra *Der Stellvertreter. Ein christliches Trauerspiel (Náměstek. Křesťanská tragédie)*. Její autor Rolf Hochhuth v ní představuje papeže Pia XII. (1939–1958) jako antisemitu, sympatizanta s nacistem a člověka, který na papežském trůně naprosto selhal. Po něm

*Na protest proti
zvolení Pia XII.
nevyslalo Německo
na papežskou
korunovací žádnou
politickou osobnost.*

prakticky totéž opakuje John Cornwells ve svém bestselleru *Hitler's Pope (Hitlerův papež)*. A po nich mnozí další... Přitom skutečnost je přesně opačná, jak přesvědčivě dokládá například německý historik Michael Hesemann. Pius XII. nemlčel – i když promlouval především svými činy.

Papež, který nacismus dobře znal

Málokdo znal německý nacismus tak dobře jako tento papež. Ještě jako Eugenio Pacelli (to je původní jméno papeže Pia XII.) byl v roce 1917 vyslán jako papežský vyslanec, nuncius, do Bavorska a o tři roky později byl jmenován nunciem pro celé Německo. Mohl

tedy sledovat Hitlerův vzestup už v době, kdy jeho strana NSDAP byla aktivní pouze v Bavorsku. Již 14. listopadu 1923 označil ve zprávě pro vatikánský státní sekretariát tuto stranu jako „antikatolické hnutí“. O půl roku později, 24. dubna 1924, píše o „vulgární a brutální kampani“, kterou vedou proti katolíkům a Židům Hitlerovi stoupenci. Během Pacelliho působení v Německu odsoudilo 25. března 1928 vatikánské Svaté officium rasistické učení jako odporující Bohu.

... a nacisté znali jeho

Němci si byli jeho postojů velmi dobře vědomi. Když byl Eugenio Pacelli 10. února 1939 zvolen papežem, přijali tuto volbu s velkou nelibostí. Jako protest proti zvolení Pia XII. nevyšlalo Německo na papežskou korunovační slavnost žádnou politickou osobnost. Německo při ní bylo zastoupeno jen jediným diplomatem.

Ještě jako kardinál byl Eugenio Pacelli vatikánským státním sekretářem – mohli bychom říci vatikánským ministrem zahraničí. Svůj odpor vůči nacismu dával otevřeně najevo. Bylo to v době, kdy jeho předchůdce papež Pius XI. vydal encykliku *Mit brennender Sorge*, odsuzující německý nacismus. Tato encyklika je považována

Památník papeže Pia XII. v Brazze

za dokument, ve kterém vůbec nejostřejším způsobem v dějinách vystupuje papež proti nějaké politické moci.

Foto: Wikimedia Commons, Bundesarchiv, Bild 102-01036 (CC-BY-SA 3.0)

Kardinál Eugenio Pacelli jako papežský nuncius pro Německo, na snímku z roku 1925 se v Berlíně účastní církevních oslav.

Foto: Heinrich Hoffmann, National Archives Catalog, researcharchives.gov

Adolf Hitler (hajlující postava vlevo nahoře) na shromáždění Národně socialistické německé strany práce (NSDAP) v Norimberku roku 1928

Po volbě Pia XII. si německé vedení bylo vědomo, že tento papež nebude snadným protivníkem. Joseph Goebels, Hitlerův ministr propagandy, si zapsal do svého deníku: „Politický papež, případně rafinovaný a šikovný bojovný papež. Tedy pozor!“ Kdyby mu někdo řekl, že Pius XII.

bude za čtvrt století nazýván „Hitlerův papež“, nevěřil by...

Již ve své první papežské encyklice varuje před rasismem.

Od počátku nemlčí

Obavy nacistů se brzy potvrdily. Již ve své první encyklice, nazvané *Summi pontificatus*, z 20. října 1939, varuje Pius XII. před „teoriemi, které popírají jednotu lidského pokolení“ (tedy před těmi, které zdůvodňují rasismus – nadřazenost jedné rasy nad jinými) a před „zbožštěním státu“, tedy totalitou. I když Německo nebylo v encyklice výslovně jmenováno, nacistické vedení správně poznalo,

Foto Wikimedia Commons, Bundesarchiv, Bild 146-1970-083-42 (CC-BY-SA 3.0)

Foto Wikimedia Commons

Tzv. křišťálová noc v listopadu 1938 – v Německu, v Rakousku a v Sudetech byli napadeni Židé a jejich majetky. Byly rozbity výlohy firem patřících Židům, vypáleny synagogy, desítky zavražděných, desetitisíce zatčených...

o kom je v ní řeč. V Německu bylo šíření encykliky okamžitě zakázáno, Hitlerjugend dostala za úkol shromáždit a spálit všechny výtisky.

Ještě v létě 1942 protestoval Pius XII. u francouzské vlády ve Vichy proti masovým deportacím Židů...

Víza zachraňují životy

Krátce po tzv. křišťálové noci v listopadu 1938 ještě jako kardinál státní sekretář vyzval Eugenio Pacelli biskupy celého světa, aby pomohli německým pokřtěným Židům prchajícím z Říše a již jako papež pomohl svou přímluvou u mnichovského kardinála von Falulhabera, takže se mu podařilo získat 3000 brazilských

víz pro německé pokřtěné Židy, kteří se díky nim mohli zachránit z Německa.

Falešné křestní listy pro Židy

Nepomáhal však jen pokřtěným etnickým Židům, ale i všem ostatním, kdykoliv to bylo možné. Nuncius Giuseppe Roncalli (pozdější papež Jan XXIII.) předal na pokyn Pia XII. židovským rabinům tisíce nevyplněných potvrzení o křtu, aby s pomocí falešných dokladů mohli zachránit co nejvíc Židů.

Kontraproduktivní protesty

V roce 1942 dochází v iniciativách Pia XII. k určitému zlomu. V červenci 1942 připravovala SS deportaci Židů z obsazeného Nizozemska. S vedením protestantských církví i s katolickými biskupy se Němci pokusili dohodnout, že když tuto akci přejdou mlčením, budou ušetřeni etničtí

V Německu bylo šíření encykliky okamžitě zakázáno

Židé, kteří přijali křest. Protestanté nabídku přijali, katolický arcibiskup v Utrechtu sepsal jménem nizozemského episkopátu pastýřský list, tvrdě odsuzující deportace Židů. List byl předčítán ve všech kostelech. Následky tohoto odvážného činu byly hrozné. Nacisté v celém Nizozemsku okamžitě pozatýkali „katolické neárijce“ a deportovali je do koncentračních táborů. Obětí se stala i filozofka židovského původu Edita Steinová, která konvertovala ke katolicismu a v roce 1933 vstoupila do řádu karmelitek. Spolu s ní našly v německých koncentračních táborech smrt desetitisíce dalších Židů – nejen těch, kteří pocházeli z Nizozemska, ale i těch, kteří do této země uprchli z Říše...

Pius XII. byl tímto výsledkem protestu proti jednání nacistů ořesen. Historik Michael Hesemann cituje svědectví sestry Pascaliny, která se starala o papežovu domácnost. Když se Pius XII. dozvěděl o událostech v Nizozemsku, pracoval právě na dokumentu odsuzujícím deportace Židů. Zpráva na něj tak zapůsobila, že rozepsaný dokument roztrhal a hodil do krbu.

Foto: Wikimedia Commons, Ambrosius07 (CC BY-SA 3.0)

Matka Pascalina, která se starala o domácnost papeže Pia XII. již od doby, kdy byl nunciem v Německu, a byla jeho sekretářkou, na snímku z roku 1983 ve věku 88 let

Místo protestů činy

Jisté je, že od tohoto okamžiku Pius XII. pochopil, že proti nacistické bestii nemají žádné další protesty význam – jen ji ještě víc rozzuří a zvýší počet obětí. O to víc podporoval v mnoha zemích akce, které mohly alespoň části Židů

Pochopil, že proti nacistické bestii nemají žádné další protesty význam – jen ji ještě víc rozzuří a zvýší počet obětí.

Foto: Wikimedia Commons

Papež Pius XII. (1939–1958)

zachránit život. Již v roce 1968 zveřejnil maďarský historik Jenő Levai svou práci s poněkud dlouhým, ale výmluvným názvem *Maďarští Židé a papežství: Papež Pius XII. nemlčel – zprávy, dokumenty a poznámky z církevních a státních archivů*. Shromáždil dokumenty o tom, jak v celkem 32 mužských i ženských budapeštských klášteřích byli ukrýváni pokřtění i nepokřtění Židé.

Židovský historik Leon Poliakov dokládá, jak v obsazené Francii byly díky katolické církvi zachráněny životy desetitisíců Židů...

„Razzia“ v Římě

Nejtěžší situace pro Pia XII. nastala na podzim 1943. Němci 11. září obsadili Řím a vyhlásili ve městě výjimečný stav. Hrozilo nebezpečí, že bude obsazen i Vatikán. Papež se stal Hitlerovým rukojmím. Dva dny před obsazením Říma byl nejvyšší velitel SS v Itálii SS-Obergruppenführer Karl Wolf povolán do Hitlerova hlavního stanu „Wolfschanze“. Jen Wolfova námitka, že italský lid bude svého papeže bránit všemi prostředky, odradila Hitlera od záměru Vatikán obsadit, zmocnit se jeho sbírek a archivů a papeže unést do Německa nebo na některé z neutrálních území.

Jen tehdy, když porozumíme situaci, v jaké se tehdy Pius XII. nacházel, můžeme pochopit, jak odvážné bylo jeho další jednání, když 16. listopadu 1943 v časných ranních hodinách vtrhli příslušníci SS do židovského ghetta na břehu řeky Tibery. Jakmile se papež o akci dozvěděl, okamžitě si povolal německého vyslance u Svatého stolce Ernsta von Wieszäckera. Především ale vydal příkaz otevřít brány klášterů, kněžských seminářů, far, hospiců a také brány Vatikánu i svého sídla v Castel Gandolfo a poskytnout Židům církevní azyl ve všech dostupných církevních budovách – šlo o 155 objektů. Nepodařilo se mu již sice zachránit

Foto: Wikimedia Commons, Deblu68

Foto: Wikimedia Commons, Berthold Werner

Foto: archiv „Milujte se“

Castel Gandolfo, letní sídlo papežů, jeden z mnoha církevních objektů, ve kterých Pius XII. poskytl azyl 4447 Židům po římské „Razzii“. Dole: průčelí papežského paláce Castel Gandolfo a historický snímek ubytovaných Židů, kteří po devět měsíců využívali většinu prostor paláce od papežových soukromých pokojů až po schodiště a chodby.

nit 1007 (dle jiných údajů 1035) Židů z židovského ghetta, ale dalších 4447 Židů z Říma mohlo takto přečkat dlouhých devět měsíců, po které byl Řím Němci obsazen. Byla to doba, ve které musel Pius XII. jednat ještě daleko obe-

zřetněji než kdy předtím. Jediné neopatrné vystoupení by vzápětí mělo za následek smrt tisíců Židů.

Svědectví vrchního rabína

Historik Michael Hesemann cituje svědectví vrchního římského

rabína Israele Zolliho: „Svatý otec poslal biskupům dopisy s příkazem otevřít klauzury mužských i ženských řádů, aby se mohly Židům stát útočištěm. Vím o kláštere, ve kterém řeholnice spávaly na zemi ve sklepě, aby mohly dát své postele k dispozici židovským uprchlíkům.“ Sám Zolli našel útočiště ve Vatikánu. Příklad nezištné křesťanské lásky na něj zapůsobil tak hluboce, že v roce 1945 tento vrchní římský rabín konvertoval ke katolické církvi a při křtu přijal jméno Eugenio – z vděčnosti k papeži Piovi XII., jehož původní jméno bylo Eugenio Pacelli... Když v roce 1956 tento bývalý římský vrchní rabín umíral, netušil, že muž, kterému nejen on, ale také další tisíce Židů vděčily za svůj život, bude v následujícím desetiletí nazván „Hitlerovým papežem“...

Téměř milion zachráněných

Renomovaný židovský historik Emile Pinchas Lapide odhaduje, že „Pius XII., Svatý stolec, vatikánské nunciatury a celá katolická církev zachránily 700 000 až 850 000 Židů od jisté smrti“. Jde o šokující množství: je to přibližně osmina z počtu nacisty zavražděných Židů!

Židovský historik a rabín David G. Dahlin navrhl v únoru 2001, aby byl papeži Piovi XII. udělen čestný

Foto: Foto: SalvationFromTheLevst.com

Israel Zolli, někdejší vrchní římský rabín, našel útočiště za zdi Vatikánu. Později při svém křtu přijal jméno Eugenio na počest svého zachránce Pia XII. – Eugenia Pacelliho.

titul „Spravedlivý mezi národy“ – titul je udělován Nežidům, kteří se mimořádným způsobem zasloužili o přežití Židů v době holokaustu. V roce 2005 vydal knihu s názvem *The Myth of Hitler's Pope (Mýtus o Hitlerově papeži)*. Píše v ní: „Boj o pověst papeže Pia XII. je jed-

Ve 155 církevních objektech v Římě poskytl církevní azyl 4447 Židům.

Foto: Wikimedia Commons

Izraelská ministryně zahraničí a pozdější předsedkyně vlády Státu Izrael Golda Meirová (na snímku s americkým prezidentem J. Kennedym v roce 1962) byla jednou z těch, kdo projevovali uznání papeže Pia XII. za záchranu životů statisíců Židů

ním z nejvýznamnějších bojů kulturní války.“ A dodává: „Levicová elita zneužila tragédie židovského národa pro své útoky vůči papežství a katolické víře.“ Jsou to pozoruhodná slova, která nepocházejí z pera nějakého katolického historika, ale židovského rabína!

Senzační odhalení

Fakta o aktivitách papeže Pia XII. na záchranu Židů v průběhu 2. světové války mluví jasně. Jak je tedy možné, že se v obecném povědomí zakořenil pohled zcela opačný? Jak je možné, že se o něm začalo mluvit jako o „Hitlerově papeži“? Možné vysvětlení nabízí skutečně senzační odhalení, ke kterému došlo až v 21. století.

Dne 25. ledna 2007 přinesl v New Yorku vycházející magazín *National Review* příspěvek Iona Mihaia Pacepy, bývalého generálporučíka rumunské tajné služby Securitate. Generál Pacepa byl nejvýše postavený pracovník tajných služeb, který kdy uprchl z východního socialistického bloku. Až do roku 1978 byl nejen generálem rumunské tajné policie Securitate, ale i osobním poradcem prezidenta Nicolae Ceaușesca, zástupcem šéfa rumunské zahraniční tajné služby a státním sekretářem rumunského ministerstva vnitra. Po svém útěku z Rumunska získal azyl v USA a spolupracoval s americkými tajnými službami. Ale

*700 000 až
850 000 Židů bylo
zachráněno od jisté
smrti.*

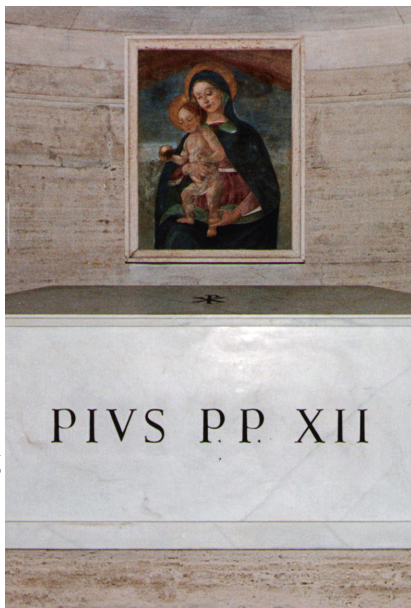

Foto: Flickr, Jim, the Photographer (CC BY 2.0)

Hrob papeže Pia XII. v papežské kryptě svatopetrské baziliky ve Vatikánu

teprve v roce 2007 zveřejnil informace o své účasti na operaci sovětské KGB nazvané „Židle 12“, která byla na počátku 60. let minulého století spuštěna na pokyn tehdejšího nejvyššího sovětského představitele Nikity Chruščova. Jejím cílem bylo zdiskreditovat Pia XII. a s ním celou katolickou církev.

Ve svém článku Pacepa popisuje, jak při jednáních zastupoval rumunské tajné služby, na které se sovětská KGB obrátila, aby využila kontakty rumunských tajných služeb ve Vatikánu. Ze stovek dokumentů, které jeho lidé ve vatikánských archivech tajně ofotili

Foto: Wikimedia Commons, A.Savin (CC BY-SA 3.0)

Ralf Hochhuth, vybraný za autora divadelní hry o papeži Piu XII. „Náměstek“, na snímku z roku 2009

(Pacepa zdůrazňuje, že v dokumentech samotných nebylo nic, co by papeže kompromitovalo), vyrobila potom KGB čtyřicetistránkovou dokumentaci, která doprovázela uvedení divadelní hry *Náměstek* a měla dokládat její historičnost. Záměr byl velmi promyšlený – inscenace dramatu *Náměstek* měla premiéru v roce 1963 v západním Berlíně, jako její autor vystupoval dosud neznámý Němec Rolf Hochhut, který tvrdil, že materiály získal během svého pobytu v Římě. Spojitost se Sovětským svazem mohl prozrazovat

„Lidé raději uvěří
ve špínu než
ve svatost.“

*Jurij Andropov,
šéf sovětské KGB*

jen producent – komunist Erwin Piscator, který se před časem vrátil z Moskvy.

Kdybychom tušili...

Divadelní hra *Náměstek* splnila účel. Mnozí uvěřili, že Pius XII. byl skutečně bezskrupulózní člověk, který mlčel ke zlu, jen aby zachránil bohatství Vatikánu. Generál Pacea vypráví o svém rozhovoru s šéfem sovětské KGB, který se odehrál v 70. letech. Jurij Andropov tehdy shrnul vysvětlení úspěchu celé akce velmi jednoduše: „Lidé raději uvěří ve špínu než ve svatost.“ Ale pak dodal, že kdyby již na začátku tušili, jak Hitler papeže nenáviděl, nikdy by celou akci nespustili...

Foto: Zx Wikimedia Commons

*Jurij Vladimirovič Andropov († 1984),
generální tajemník Ústředního výboru
Komunistické strany Sovětského svazu
a předseda prezidia Nejvyššího sovětu
SSSR. Dole: jeho průkaz KGB (Výboru
státní bezpečnosti – sovětské tajné
policie)*

Prameny:

Hesemann, M. *Die Dunkelmänner. Mythen, Lügen und Legenden um die Kirchengeschichte.* Augsburg; Sankt Ulrich Verlag, 2007.

cs.wikipedia.org/wiki/Mit_brennender_Sorge (obsahuje odkazy na on-line text encykliky v originálním jazyce i v překladech)

en.wikipedia.org/wiki/Summi_Pontificatus (s odkazem na on-line text encykliky v anglickém překladu)

Tuto knihu pro vás připravil tiskový apoštolát A.M.I.M.S.

Smyslem A.M.I.M.S. (Apostolatus Mariae Immaculatae Matris Spei – česky: Apoštolát P. Marie Neposkvrněné – Matky Naděje) je tisk kvalitních, srozumitelných a velmi levných brožurek či knih nejen pro ty, kteří si je sami přečtou, ale především pro ty, kteří je budou dále šířit – rozdávat, půjčovat, nabízet za dobrovolný příspěvek ve farnostech...

Otec Marek Dunda dává takovýto návod k jejich používání:

„Knihi si objednat alespoň deset od každého titulu. Sám si nejdříve knihu přečíst (to je možné i bez toho, že byste si knihu objednali – kompletní texty většiny brožurek a knih z A.M.I.M.S. najdete na internetu na www.fatym.com a www.amims.net).

Potom byste měli uvážit, koho z vašich známých, přátel, sousedů, příbuzných (zejména těch, kteří jsou nevěřící či víře odcizení, kteří již dlouho neudělali nic pro své náboženské vzdělání, kteří jsou nemocní, osamělí) by kniha mohla oslovit, zaujmout, komu by byla prospěšná. Knihy pak rozdávat, půjčovat, nabízet za příspěvek na tisk...”

Značná část produkce A.M.I.M.S. jsou publikace srozumitelné i nevěřícím.

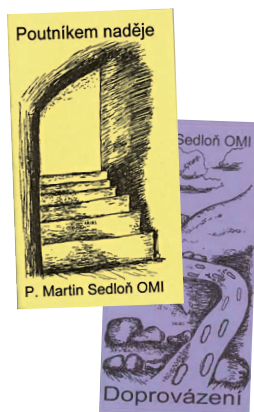
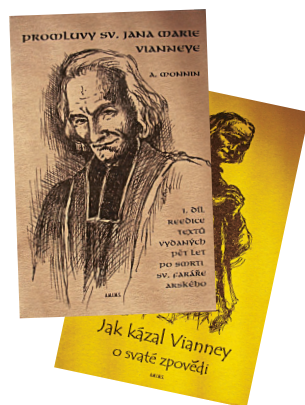
Rádi také pošleme krabici brožurek a knih těm, kteří je budou (po dohodě se svým panem farářem) dále šířit ve farnosti za dobrovolný (doporučený) příspěvek na jejich tisk.

Přehled některých publikací, které jsme pro vás již vydali, najdete na následující straně.

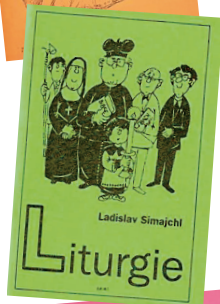
A.M.I.M.S. již pro vás připravil

Doporučený příspěvek na tisk, uvedený v závorce, může mírně kolísat dle ceny materiálu, způsobu šíření a inflačních vlivů. Provedení je „brožura“ – s výjimkou prvních pěti knih z řady **A.M.I.M.S. M.** s lepenou vazbou a plnobarevnou obálkou. Knihy se snažíme průběžně dotiskovat:

- Zahradníček: Dějiny, jak je možná neznáte (30) **A.M.I.M.S. M.**
Joseph Fabelle: Cena, kterou zaplatíš (30) **A.M.I.M.S. M.**
Alfons M. de Liguori: Návod na dobrý život (20) **A.M.I.M.S. M.**
sestra Cecílie: Útěk sestry Cecílie (20) **A.M.I.M.S. M.**
Dunda, Zahradníček (ed.): Ze života pro život (20) **A.M.I.M.S. M.**
Dobruva, Dunda: Mozaika duchovní moudrosti (20) **A.M.I.M.S. M.**
Polc: Jan Hus v představách šesti staletí a ve skutečnosti (30)
Bezruč: Já a moje stará (5)
Brtník: Příprava na 1. sv. přijímání (12)
Castiglione: Svatý zázraků a lásky (Fr. z Pauly) (15)
Dunda: „... a nezapomeň na modlitbu“ (7)
Dunda: Stalo se (15)
Dunda: No proto aneb Stalo se III (15)
Dunda: Můžeš růst (15)
Dunda: Soužití nebo soužení (10)
Dunda (ed.): Tak kázal Vianney (15)
Dunda (ed.): Jak kázal Vianney o sv. zpovědi (15)
Dunda (ed.): I tak kázal Vianney (15)
Dunda (ed.): Promluvy sv. J. M. Vianneye (15)
Dunda (ed.): Z myšlenek sv. J. M. Vianneye (10)
Dunda (ed.): Kázání sv. Jana Zlatoústého na Janovo ev. (á 20)
Dunda: Řekli svatí a to platí I. a II. díl (á 20)
Dunda: Sedm kajících žalmů (5)
Dunda: To promodlím (5)
Galizzi: Počátky Církve (15)
Havelka: Rozmlouvej s Bohem (5)
Kabeláč: Základy křesťanské víry (5)
Kaňa, Fukalovi: Manželství od Boha nám dané (15)
Kotek: S Ježíšem v jeho utrpení (Šuránek) (10)
Peňáz: Pouť do Říma od A do Z (20)
Peňáz: Pojď na pouť (17)
Peňáz: Rozjímavý biblický růženec (5)
Sedloň: Doprovázení (reflexe k duch. vedení) (10)
Sedloň: Poutníkem naděje (10)

Simajchl: Desatero božích přikázání (10)
 Simajchl: Dospívání (15)
 Simajchl: Duchovní život (15)
 Simajchl: Jak hovořit o víře (3)
 Simajchl: Jak se zpovídat (7)
 Simajchl: Kázání z 1. až 7. košíku (á 20)
 Simajchl: Láska pod lupou (15)
 Simajchl: Liturgie (20)
 Simajchl: Manželství v záběhu (10)
 Simajchl: Naše role při nedělní bohoslužbě (15)
 Simajchl: Patnáct pravidel pro lektory (10)
 Simajchl: Povídání o křtu (10)
 Simajchl: Rodiče a školáci (15)
 Simajchl: Sebevýchova k manželství (3)
 Simajchl: Společně k Bohu (15)
 Simajchl: Stáří (10)
 Simajchl: Život z víry (15)
 Soukop: Velký náčelník dává zákl. kurz víry (15)
 Zajíček: Příběh proroka Jonáše (comics) (10)
 Zerhau: Krása a statečnost – leg. o sv. Markétě (10)
 Zerhau: Pověsti a příběhy z Podyjí (15)
 Zerhau: Vyřidte sijónské dceři (7)
 A já jsem s vámi i za železnou oponou (15)
 Comicsy pro zábavu i k zamyšlení (15)
 Kreslené příběhy 1, 2, 3, 4, 5, 6 (á 3)
 Křížové cesty pro soukr. i lid. pobožnosti (3)
 Matka ustavičné pomoci (0)

Více knih na www.amims.net.

Tituly je možno objednat pouze za příspěvek na tisk a poštovné na adrese:

A.M.I.M.S.

Řk. farní úřad

671 03 Vranov nad Dyjí 20

tel: 515 296 384

e-mail: apostolat@fatym.com

Objednávky na internetu: www.fatym.com a www.amims.net.

Jde nám o maximální šíření textů našich knih. Proto u většiny z nich je možné si přečíst kompletní text knihy on-line na našich webových stránkách www.fatym.com a www.amims.net.

Časopis Milujte se!

Ke stejným účelům jako knihy A.M.I.M.S. můžeme doporučit i časopis **Milujte se!**. Vychází čtyřikrát ročně, doporučený příspěvek na tisk a poštovné jednoho výtisku s 64 barevnými stranami je jen 20 Kč. Jde o časopis nejen pro mladé. Současně se jedná i o časopis pro novou evangelizaci.

I časopis **Milujte se!** si můžete přečíst na internetu v kompletní verzi na www.milujte.se.

Objednávky časopisu Milujte se! je možno posílat i na adresu A.M.I.M.S. – redakce časopisu Milujte se! a tiskový apoštolát A.M.I.M.S. navzájem velmi těsně spolupracují.

Televize TV-MIS.cz

Mimo to doporučujeme také internetovou křesťanskou televizi **www.TV-MIS.cz**, kterou rovněž A.M.I.M.S. provozuje.

Má čtyři programy: MIS 1 zábava, MIS 2 vzdělání (především duchovní), MIS 3 dokumenty a publicistika a MIS 4 lokální.

Mimo to nabízí velmi rozsáhlou AUDIOSEKCI, dále písničkový on-line přehrávač JukeBox na adrese <http://jukebox.tv-mis.cz>, přehrávač duchovních přednášek, promluv, seminářů a audio-knih TémaBox na internetové adrese <http://temabox.tv-mis.cz>.

Zajímavá je třeba i virtuální pouť do Svaté země a na Sinaj na internetové adrese <http://svata-zeme.tv-mis.cz> – „nasedněte“ prostřednictvím internetu do letadla a prohlédněte si místa, kde se odehrály biblické události, vnímejte atmosféru, poslechněte si kompletní výklady průvodců, zúčastněte se bohoslužeb...

Veškerý program TV-MIS.cz je dostupný současně - z databáze nabízených pořadů si vyberete, co a kdy chcete vidět nebo slyšet. Zkratka TV-MIS může znamenat i „televize – multimediální internetová samoobsluha“ ...

Obsah TV-MIS.cz a i mezinárodní TV-MIS.com je nabízen zdarma. Provoz televize je financován z darů diváků a posluchačů.

Podpořte, prosím, novou ediční řadu **A.M.I.M.S. M.**

Touto knihou pokračuje vydávání publikací nové ediční řady **A.M.I.M.S. M.** – to je knih pro misijní použití, které již nemají „brožurkovitý“ vzhled jako dosavadní publikace A.M.I.M.S., ale které si přes svou běžnou „knižní“ formu zachovávají charakteristické vlastnosti publikací z A.M.I.M.S., mimo jiné i cenu. Jsou totiž šířeny jen za příspěvek na tisk a jeho doporučená výše není vyšší než u našich dosavadních brožurek s obdobným počtem stran. Je to možné proto, že jsou tištěny naráz ve vysokém nákladu a nikoli postupně podle potřeby dotiskovány, jako to děláme u brožurek.

To s sebou nese zvýšené nároky na jednorázové zafinancování velkého nákladu. Díky tomu však je možno nabídnout plnohodnotné knihy pro duchovní vzdělání a misijní použití za příspěvek na tisk tak nízký, že se to některým může zdát až neuvěřitelné...

Vydání prvních knih z řady **A.M.I.M.S. M.** bylo možné díky těm, kteří na naše brožurky v minulosti přispívali vyšší částkou, než je ta doporučená. Zbytek prostředků, které ještě chyběly, poskytl jeden kněz a několik dalších dárců.

Naší představou je, že zajímavých vzdělávacích knih pro misijní využití dostupných za minimální příspěvek na tisk by měla být k dispozici celá řada. Na vydání dalších knih z řady **A.M.I.M.S. M.** se teprve snažíme získat prostředky. Další podobná kniha (máme jich v plánu více) vyjde, až na to budeme mít. Proto prosíme o pomoc při získávání sponzorů pro tento účel. Předem vám také děkujeme, pokud se rozhodnete přispět na objednané knihy vyšší částkou, než je ta doporučená. Děkujeme i za jakoukoliv další hmotnou či duchovní podporu. Na obdržené hmotné dary můžeme na požádání vystavit potvrzení o daru dle §15 odst. 1 zákona č. 586/1992 Sb. S upřímným Pán Bůh zaplať

P. Pavel Zahradníček, koordinátor A.M.I.M.S.
(kontakty a další informace najdete na www.amims.net)

Dějiny, jak je možná neznáte

P. Pavel Zahradníček

Dějiny jsou opředeny mnoha mýty. Kniha analyzuje populární formou 10 z nich, které se týkají křesťanství. Často je dokonce možné doložit, kdy a kdo je vytvořil... Řada těchto mýtů se u nás ve 20. století dostala i do učebnic. Jsou opakovány, lidé jim věří... Kniha nabízí fakta, díky kterým si každý může udělat svůj názor. (128 stran, doporučený příspěvek 30 Kč)

Cena, kterou zaplatíš

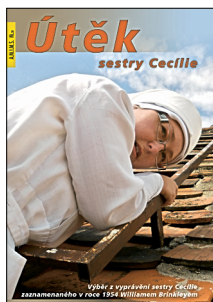
Joseph Fadelle

Autor (původním jménem Mohamed al-Saïd al-Músávî) se měl stát hlavou šúitského rodinného klanu. Místo toho se rozhodl opustit islám a přijmout křesť. Následovalo zděšení a hněv rodiny, vězení, mučení, útěk z Iráku... Svůj příběh napsal ve Francii, kde se nyní i s manželkou a dětmi skrývá před fatvou – islámským rozsudkem smrti. (160 stran, 30 Kč)

Mozaika duchovní moudrosti

Dva kněží (P. Josef Doubrava, P. Marek Dunda) celý život sbírali zajímavé citáty známých i méně známých osobností o moudrosti, štěstí, lásce, naději, víře, vztahu vědy a víry... Do knihy se začtete, kdekoliv ji otevřete. Výborný dárek pro každého – podobně jako předchozí a následující dvě knihy. (96 stran, 20 Kč)

Útěk sestry Cecilie

Řeholní sestra vypráví svůj příběh nejen o tom, jak v 50. letech minulého století pomáhala v útěku kněžím, kterým hrozilo uvěznění, jak potom sama utíkala, skrývala se jako psanec... Místy napínavé jako detektivka, místy naopak velmi humorné autentické vyprávění z vlastního života. Další kniha, která se čte doslova jedním dechem. (96 stran, 20 Kč)

Ze života pro život

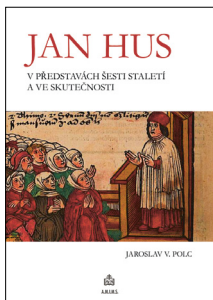
Výběr těch nejzajímavějších svědectví z prvních dvaceti čísel časopisu Milujte se!. Skutečné příběhy, někdy obyčejné, jindy zcela mimořádné, které zaujmou snad úplně každého. (96 stran, 20 Kč)

Návod na dobrý život

sv. Alfons Maria de Liguori

Velmi stručná, ale praktická knížka učitele Církve sv. Alfonse Marii de Liguori. Stručně a jasně to podstatné. Ve světě vyšla již ve více než 600 vydáních! (96 stran, 20 Kč)

Jan Hus v představách šesti staletí a ve skutečnosti

Jaroslav V. Polc

Původně poutavá přednáška profesora Jaroslava V. Polce, která nyní vychází knižně. Mapuje různé představy o Janu Husovi a pak je uvádí na pravou míru. (128 stran, 30 Kč – tato kniha nevyšla v edici A.M.I.M.S. M., ale byla vydána společně s MCM Olomouc)

